

Kommunalt främjande av lokal livsmedelsproduktion ur ett norrbottniskt perspektiv

– fallet Piteå kommun

*Municipal promotion of local food production from a Norrbottenian perspective – the case
Piteå municipality*

Matilda Hagstam

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landscape Architect Programme
Alnarp 2022

Kommunalt främjande av lokal livsmedelsproduktion ur ett norrbottniskt perspektiv – Fallet Piteå kommun

Municipal promotion of local food production from a Norrbottenian perspective – the case Piteå municipality

Matilda Hagstam

Handledare: Ingrid Sarlöv Herlin, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Marie Larsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Bitr. examinator: Love Silow, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: A2E

Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture

Kurskod: EX0846

Program: Landscape Architect Programme

Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2022

Omslagsbild: Matilda Hagstam (odling hos Öjebyn Agropark utanför Piteå)

Nyckelord: Lokal livsmedelsproduktion, kommun, offentliga måltider, hållbar omställning, offentlig upphandling av livsmedel, matlandskap, foodscape, Piteå kommun, Norrbotten

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Tack till

Alla ni respondenter som har deltagit i intervjuer till det här arbetet och generöst bidragit med erfarenheter, tips och feedback.

Beatrice Ramnerö, Jessica Lindberg och Hanh Huynh för er handledning och goda stunder under min praktik på Piteå kommun och er fortsatta hjälp under det här arbetet.

Ingrid Sarlöv Herlin för din positiva vägledning och stöd som min handledare under detta arbete.

Mina vänner och min familj.

Lina.

”Köp den mat som ger det landskap du vill se”

- Håkan Rasmusson, stadsnära lantbrukare i Lund

”If we want a rich and varied landscape on our doorstep, we are going to have to start eating like we mean it”

- Carolyn Steel, Hungry City, s. 45

Abstract

Mankind today faces major challenges in transforming into a sustainable food system while also feeding the world's population. The food production today has both positive and negative environmental effects and affects our landscapes to the highest degree. The food-related challenges are complex and need to be addressed at several different levels; globally, regionally, and locally. At the local level, the municipalities in Sweden have a lot of power to influence the food system. The need for Sweden to increase its self-sufficiency has been on the national agenda for a long time now, especially in the wake of the Covid-19 pandemic 2019- and the Russian invasion of Ukraine in February 2022. In order to find out how a municipality can work to increase its local food production, a specific municipality was investigated through a literature study and an interview study. The municipality in question is Piteå municipality in Norrbotten (the most northern county of Sweden) and the work examines its specific conditions for food production. The rapport answers how Piteå municipality promote local food production today, how this work can be developed in the future and what impact the work has on the landscape. 13 respondents were interviewed for the rapport, all of them with occupations related to the local food system. These occupations included the County Administrative Board of Norrbotten, Piteå Municipality, Luleå Municipality, Boden Municipality, local food producers and the Norrbotten-Västerbotten Rural Economy and Agricultural Society. The results shows that Piteå municipality is currently working consciously to increase its local food production and are both able and aims to develop this work. The largest areas of development for the municipality's work according to the respondents were communication, public procurement, and changes in attitudes. Examples from Boden municipality and Luleå municipality were also examined and could inspire Piteå municipality. A regional way of thinking was noticed in several of the interviews, and many saw good opportunities for increased collaboration – both between municipalities and between the municipality and the business community. The importance of strengthening food production in Norrbotten county is highlighted clearly in the rapport as it has decreased in the county over the past two decades with overgrowth and lack of local food producers as a result. This is a development that is important to reverse according to all respondents. The conclusion of the rapport is that the municipalities have great potential to promote local food production, and many tools to use in that endeavour. Increased local food production has the potential to strengthen resilience in the immediate area and create several positive ecological, social and economic effects there. To get there, increased knowledge is needed about the food system for all parties in the food chain and the municipality, as well as an upgrade of food production both in the public consciousness and the municipalities.

Keywords: Local food production, municipality, public meals, sustainable conversion, public procurement of food, food landscape, foodscape, Piteå municipality, Norrbotten

Sammandrag

Mänskligheten står idag inför stora utmaningar i att ställa om till ett hållbart livsmedelssystem och samtidigt mätta världens befolkning. Dagens livsmedelsproduktion har både positiva och negativa miljöeffekter och påverkar våra landskap i högsta grad. De livsmedelsrelaterade utmaningarna är komplexa och behöver bemötas på flera olika nivåer; globalt, regionalt och lokalt. På den lokala nivån har kommunerna i Sverige mycket makt att påverka livsmedelssystemet. Att Sverige behöver öka sin självförsörjningsgrad har varit på den nationella agendan länge nu, speciellt i skuggan av Covid-19-pandemin 2019- och Rysslands invasion av Ukraina i februari 2022. För att utröna hur en kommun kan arbeta för att öka sin lokala matproduktion undersöks i det här arbetet en specifik kommun genom en litteraturstudie samt en intervjustudie. Kommunen i fråga är Piteå kommun i Norrbotten och i arbetet undersöks dess specifika förutsättningar för matproduktion. De frågeställningar som besvaras är hur kommunens arbete för att främja lokal matproduktion ser ut idag, hur detta arbete kan utvecklas framåt samt vilken påverkan det har på landskapet. 13 respondenter intervjuades under arbetet, varav alla med yrken relaterade till det lokala livsmedelssystemet. I dessa yrken ingick Länsstyrelsen Norrbotten, Piteå kommun, Luleå kommun, Bodens kommun, lokala livsmedelsproducenter samt Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten. Arbetet visar på att Piteå kommun i dagsläget arbetar medvetet för att öka sin lokala matproduktion och både kan och har som mål att utveckla detta arbete. De största utvecklingsområdena för kommunens arbete enligt respondenterna var kommunikation, offentlig upphandling och attitydförändringar. Exempel tas även upp från Bodens kommun och Luleå kommun som bör fungera väl i Piteå kommun då deras förutsättningar är relativt lika. Ett regionalt tankesätt märktes i flera av intervjuerna och många såg goda möjligheter till ökad samverkan, både mellan kommuner och mellan kommun och näringsliv. Vikten av att stärka matproduktionen i Norrbotten belyses extra tydligt i arbetet då den har minskat i länet de senaste två decennierna med igenväxning och brist på lokala matproducenter som följd – en utveckling som är viktig att vända enligt alla respondenter. Slutsatsen av arbetet är att kommunerna har stor potential att främja lokal livsmedelsproduktion, och många verktyg att använda i det arbetet. Ökad lokal livsmedelsproduktion har potential att öka resiliensen i närområdet och skapa flera positiva ekologiska, sociala och ekonomiska effekter där. För att nå dit behövs ökad kunskap om livsmedelssystemet för alla parter i livsmedelskedjan och kommunen, samt en uppvärdering av matproduktionen både i allmänhetens medvetande och kommunernas.

Nyckelord: Lokal livsmedelsproduktion, kommun, offentliga måltider, hållbar omställning, offentlig upphandling av livsmedel, matlandskap, foodscape, Piteå kommun, Norrbotten

Innehåll

1. Grunden för arbetet	9
1.1 Inledning.....	9
1.2 Mål och syfte	10
1.3 Frågeställningar	10
2. Material och metod.....	11
2.1 Litteraturstudie	11
2.2 Semistrukturerade kvalitativa intervjuer.....	11
2.3 Urval och process.....	11
2.4 Avgränsning och begreppsförklaringar.....	12
3. Bakgrund	13
3.1 Begreppet lokalproducerat – vad, hur och varför?	13
3.2 Hur är läget idag? – Omvärldsanalys och sammanhang.....	16
3.3 Varför fokus på kommuner?.....	21
3.4 Offentlig upphandling av lokal mat	23
3.5 Den nationella livsmedelsstrategin	23
3.6 Norrbottens matproduktion och livsmedelsstrategi.....	24
3.7 Piteå kommun	25
4. Resultat av intervjuerna.....	27
4.1 Respondenterna.....	28
4.2 Dagsläge och definitioner	29
4.3 Om varför lokalt är viktigt	32
4.4 Utmaningar och utvecklingspotential.....	33
4.5 Hur viktigt är kommunens främjande av lokal matproduktion för en hållbar omställning av samhället?	40
4.6 Samverkan.....	40
4.7 Mer lokala råvaror i den offentliga maten?	42
4.8 Landskapskopplingar	42
4.9 Perspektiv från Bodens kommun	43
4.10 Perspektiv från Luleå kommun	45
4.11 Kommunens verktyg och vägen framåt.....	47

5. Diskussion.....	52
6. Slutsats.....	57
7. Metodkritik och framtida forskning.....	60
Avslutande reflektioner	61
Källförteckning	62
<i>Digitala källor</i>	62
<i>Tryckta källor</i>	68
<i>Intervjuer (i kronologisk ordning)</i>	68

1. Grunden för arbetet

1.1 Inledning

Det är ett ofrånkomligt faktum att maten och matproduktion formar våra landskap och vår miljö (Formas 2010, Brinkley 2013). Det är en påverkansfaktor, liksom grönyteplanering, socioekonomiska förhållanden och infrastruktur är andra. Utmärkande för matproduktion är att den ofta i hög grad särpräglar urbana och rurala landskap och formar dem genom produktion, distribution och konsumtion av livsmedel.

Under flera år har mitt miljöengagemang alltmer mynnat ut i ett stort intresse för hållbar matproduktion; vad det kan vara och vilken roll jag kan spela i det som landskapsarkitekt. Den här uppsatsen är ett sätt för mig att utforska just det.

Världen står inför minst sagt stora utmaningar när det gäller livsmedelsförsörjning. Dessa utmaningar vävs in i andra tungviktarfrågor så som biologisk mångfald, klimatförändringar, socioekonomiska skillnader, rättvis fördelning och energi- och resurshushållning (Formas 2010, Brinkley 2013, Rockström et al. 2009). Klimatförändringarna fortsätter att förändra spelplanen för det globala livsmedelssystemet och kommer fortsätta göra det långt framöver (Formas 2010, ICA 2020). De ökade tekniska framstegen och det rationaliserade industrijordbruket har gjort att jordens mänskliga befolkning har kunnat växa i en imponerande takt. Dessa räcker dock inte för att stå emot eller lösa problemen vi står inför med bland annat ökande brist på insatsmedel (Cribb 2010, Childers et al. 2011) och global uppvärmning som missgynnar en stor del av våra jordbruksmiljöer, medan organismer som är skadliga för produktionen frodas i högre utsträckning (Formas 2010). Utöver detta är självförsörjning på livsmedel högst aktuellt i skuggan av Covid-19-pandemin 2020-, samt Rysslands invasion av Ukraina 24/2 2022 (Regeringen 2022).

Dagens matproduktion påverkar vårt fysiska landskap i högsta grad. Utöver det skapar alla platser och tillfällen där vi interagerar med mat ett extra lager i kartan över livsmedelssystemet som man kan kalla *matlandskap* eller *foodscape* på engelska (MacKendrick 2014). Vilken matproduktion vi väljer att främja har påverkan på matlandskapet inte bara i Sverige men även

globalt (Sveriges Kommuner och Regioner 2021). Jordbruket har både positiv och negativ miljöpåverkan och vi både kan och måste anpassa det så att vi styr mer mot positivt än negativt om vi ska nå miljömålen (Rockström et al. 2009, Formas 2010, ICA 2020). Att äta mer lokalt och arbeta för ett mer cirkulärt jordbrukssystem är enligt mig och många med mig (ICA 2020, La Trobe och Acott 2000) delar av lösningar på problemen vi står inför, men för att det ska göra skillnad krävs mer kunskap och större och fler lokala satsningar på matproduktion. Jag vill i det här arbetet undersöka vilken roll kommuner kan spela i dessa lösningar – hur mycket de kan påverka livsmedelsförsörjningen och matlandskapet med den makt de har. Jag är nyfiken på detta eftersom kommuner är en tydlig spelare i livsmedelssystemet som påverkar många vardagsmat genom till exempel offentliga måltider. Detta kan även skifta fokus från konsumentens individuella ansvar och begränsade möjlighet att påverka, där diskussionen annars ofta landar. Jag kan även se mig själv och andra landskapsarkitekter arbeta i en kommunal roll med de här frågorna i framtiden och vill därför lära mig mer om vilket spelrum som finns där.

Livsmedelsfrågor är högaktuella i Norrbotten idag efter att matproduktionen har minskat avsevärt de senaste två decennierna (Länsstyrelsen Norrbotten 2019). Goda förutsättningar finns för att öka matproduktionen i länet. Fokuset på Piteå kommun kommer sig av att jag gjorde min praktik på ett kommunprojekt där och att jag vill ta tillvara den kunskap och de kontakter jag fick då. Piteå är även ett jordbruksnav i Norrbottens län som producerar stor del av livsmedlen i länet med en stark jordbrukstradition och därför intressant att utforska.

1.2 Mål och syfte

Problemställningarna som beskrivs i inledningen har inspirerat arbetets syfte som kan delas upp i två delar;

- 1) Att dra lärdom av och sprida kunskap om hur kommuner kan främja lokal, hållbar matproduktion så att jag som landskapsarkitekt och andra kan arbeta bättre med det i framtiden.
- 2) Att arbetet ska fungera både som ett stöd för Piteå kommuns utvecklingsarbete och som en referens för andra.

För att uppfylla syftena finns det tre övergripande mål med arbetet;

- 1) Att kartlägga hur Piteå kommun arbetar idag för att främja lokal livsmedelsproduktion
- 2) Att ge en överblick över hur det ovannämnda arbetet kan utvecklas framåt
- 3) Att visa på vilken relevans frågorna som rör lokal matproduktion har för påverkan på landskapet

1.3 Frågeställningar

Målen och syftena kan brytas ner i tre frågeställningar som arbetet ska besvara;

- 1) Hur ser Piteå kommuns arbete ut idag för att främja lokal matproduktion?
- 2) Hur kan det ovannämnda arbetet utvecklas/hur kan kommunens roll utvecklas i det ovannämnda arbetet?
- 3) Hur påverkar det ovannämnda arbetet det lokala landskapet?

2. Material och metod

För att kartlägga hur Piteå kommuns arbete med att främja lokal livsmedelsproduktion ser ut idag genomfördes en studie med semistrukturerade kvalitativa intervjuer med personer som bedömdes relevanta på kommunen, länsstyrelsen i Norrbottens län, Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten samt lokala producenter. Även två representanter från närliggande kommuner, en från Bodens kommun och en från Luleå kommun, intervjuades för att kunna sätta perspektiv på kommunernas arbete i frågorna. För att ge en teoretisk bakgrund till intervjumaterialet och förhålla det till ett större sammanhang utfördes även en litteraturstudie där bland annat begreppet ”närliggande producenter” undersöks och en omvärldsanalys görs.

2.1 Litteraturstudie

För att ge en teoretisk bakgrund till frågeställningarna och sätta intervjuerna i ett större sammanhang utfördes en litteraturstudie. Studien utfördes genom sökningar på relevanta sökord, både i akademiska databaser så som Primo (SLU:s bibliotekdatabas) och Google Scholar, och bredare sökmotorer så som Google. Bredare sökmotorer användes då data från kommunhemsidor och myndigheter, så som Jordbruksverket, som inte ligger på de akademiska databaserna bedömdes vara högst relevant för arbetet. Det gjordes även för att få en uppfattning om aktuella och relevanta inflytanden i artiklar genom att se hur många resultat som dök upp på sökningen. Sökningar gjordes på både engelska och svenska och relevanta sökord var bland annat ”foodscape”, ”nationella livsmedelsstrategin lokal matproduktion” och ”självförsörjningsgrad Norrbotten”.

2.2 Semistrukturerade kvalitativa intervjuer

För intervjustudien valdes den semistrukturerade kvalitativa metoden. Medan *kvantitativ metod* undersöker statistiskt verifierbara samband fokuserar man inom *kvalitativ metod* främst på att tolka och analysera innebörden i materialet. Kvalitativ metod är dock en bred metod och behöver inte utesluta kvantitativa moment, till exempel kan antalet gånger ett begrepp upprepas i intervjuer ge viktiga slutsatser även i kvalitativ analys (Alvehus 2013, s. 20). Den *semistrukturerade* kvalitativa metoden innebär att intervjun kretsar kring ett antal frågor eller teman, men att samtalet är relativt öppet och respondenten har större möjlighet att styra samtalet än i en *strukturerad* intervju (Alvehus 2013, ss. 82–84). Denna metod valdes för intervjustudien då målet med studien är att fånga olika perspektiv och en stor del av arbetets fokus ligger på subjektiva åsikter och erfarenheter vilket på ett tillfredställande sätt kan fångas med den här metoden. I och med att intervjuerna var semistrukturerade lämnades mycket rum åt respondenterna att utveckla punkter de tyckte var extra viktiga.

2.3 Urval och process

13 personer har intervjuats till det här arbetet, varav alla intervjuer har skett genom digitalt möte via tjänsten Zoom där ljud och bild har spelats in. Intervjuerna transkriberades sedan med hjälp av online-verktyget Microsoft Office 365. Alla intervjuer skedde med en respondent åt gången med undantag av en intervju där två respondenter deltog. Urvalet baserades till stor del på rekommendationer från mina tidigare praktikhandledare, Beatrice Ramnerö, Jessica Lindberg

och Hanh Huynh som arbetar på Piteå kommun respektive Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten och som är insatta i vilka på kommunen som arbetar med livsmedelsfrågor. Alla intervjupersoner tillfrågades via mejl eller telefon. En del avböjde och en del refererade till en annan person men majoriteten ville delta. Under intervjuerna följdes en i förväg skriven intervjuguide med 13 frågor. Intervjuguiden som utgicks från var densamma för alla respondenter även om den var riktad till tjänstemän på Piteå kommun. När tjänstemän från andra kommuner, producenter och anställda på Länsstyrelsen intervjuades anpassades frågorna muntligt efter deras yrkespositioner. Målet var att intervjuprocessen skulle vara transparent för alla inblandade och inför varje intervju fick respondenterna ta del av en förskriven rutin för informerat samtycke och GDPR. Om de inte hann läsa igenom rutinen innan intervjun gicks den igenom vid intervjutillfället innan intervjun och inspelningen startade. Rutinen för informerat samtycke och GDPR samt intervjuguiden ligger som en bilaga till detta arbete (se *Bilaga 1*). Intervjuerna följdes upp med att varje respondent fick läsa igenom de delar av uppsatstexten som var hämtade från respektive intervju och godkänna över mejl att texten fick användas i arbetet. Allt inspelat och transkriberat intervjumaterial raderas efter arbetets godkännande.

2.4 Avgränsning och begreppsförklaringar

Det här arbetet täcker in ett flertal frågor men går bara på djupet med ett fåtal. Upphandlingsdirektiv täcks till exempel bara ytligt för att ge en grundläggande förståelse för kommunens arbete med detta, men en djupare förståelse för det ligger utanför arbetets ramar. Debatten om ekologiskt vs. konventionellt lantbruk täcks inte alls och småskaligt vs. storskaligt lantbruk täcks bara ytligt. För förslag på hur man i andra arbeten skulle kunna gå djupare i sådana frågeställningar se avsnittet Metodkritik och framtida forskning. Nedan följer förtydliganden av relevanta begrepp och avgränsningar inom det här arbetet.

Piteå kommun som avgränsning

Huvudfokus för arbetet ligger på Piteå kommun då en kommun ansågs vara en tydlig och greppbar avgränsning för frågeställningen, både geografiskt och juridiskt. Mindre utblickar och jämförelser med andra kommuner görs men att inkludera flera kommuner i huvudfokuset hade förmodligen blivit både övermäktigt i arbetsbörda och gett mer ytliga resultat sett till längden på arbetet. Just Piteå kommun valdes då jag har kontakter där från min praktiktid hösten 2021, samt då den är ett jordbruksnav i Norrbotten. Kommunen är den som har mest jordbruksmark och en stor del av matproduktionen i Norrbottens län och goda förutsättningar att öka sin livsmedelsproduktion vilket gör den intressant att undersöka inom arbetets frågeställningar.

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling är ett begrepp, liksom *närproducerat*, som används flitigt men inte har någon enhetlig definition. Vissa menar till exempel att tillväxt kan vara hållbar och vissa menar att den inte kan det. Betydelsen av begreppet hållbar utveckling är i det här arbetet baserat på den som fastställdes i den så kallade Brundtland-rapporten från FN 1987, och som också är den vanligaste definitionen. I rapporten beskrivs begreppet så här:

”Hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

I rapporten fastställs också att hållbar utveckling måste bygga på den sociala, ekologiska och ekonomiska dimensionen för att kunna fungera (Globala Målen 2017).

Gröna Näringar som projekt och term

Gröna Näringar är ett projekt som drivs av Piteå kommun och Region Norrbotten och refereras flera gånger i arbetet. När Gröna Näringar skrivs ut med versaler i början av orden menas detta projekt, och när det skrivs med små bokstäver menas allmänna gröna näringar som sektor. Mer om Gröna Näringar kan läsas under avsnittet *Gröna Näringar* senare i arbetet.

Livsmedelskedja

Livsmedelskedja innebär alla steg och aktörer från jord till bord till avfall. Producenter, konsumenter, säljare, biogastillverkare och många fler är alla en del av livsmedelskedjan.

Matlandskap/Foodscape

Matlandskap eller foodscape består av alla platser och tillfällen då vi interagerar med livsmedel, till exempel matmarknader, livsmedelsbutiker, trädgårdslandet och köksbordet hemma. En persons matlandskap kan vara annorlunda från en annans eller vårt kollektiva matlandskap (MacKendrick 2014).

Matproduktion vs. Livsmedelsproduktion

I det här arbetet används begreppen *mat* och *livsmedel* likställt, och därmed även *matproduktion* och *livsmedelsproduktion*. Enligt Nationalencyklopedin definieras *mat* som föda för människor och vissa högre djur, medan *livsmedel* definieras som en produkt som kan användas till mat eller dryck (NE u.å. a, NE u.å. b). Anledningen till att begreppen likställs i arbetet är att de ofta gör det i vardagligt språk och därmed även i intervjuerna. Det underlättar därmed förståelsen av arbetet att använda begreppen på samma sätt genomgående.

Lokalproducerat

Se nästa avsnitt.

Förkortningar

LRF – Lantbrukarnas Riksförbund

ELC – Europeiska Landskapskonventionen

LOU – Lagen om offentlig upphandling

FAO – Food and Agriculture Organization of the United Nations

3. Bakgrund

3.1 Begreppet lokalproducerat – vad, hur och varför?

I det här avsnittet av arbetet redogörs för begreppet lokalproducerat (och liknande). Begreppets definition, eller snarare brist på definition, tas upp och det sätts i ett geografiskt och socialt sammanhang. Även trender inom lokalproducerat och kritik mot lokalfrämjande planering täcks

in här för att ge en mer nyanserad bild av begreppens ställning i dagsläget. Som nämndes i inledningen kan ökad lokal matproduktion potentiellt vara en del av lösningarna på många av våra livsmedelsrelaterade utmaningar. Eftersom begreppet ”lokalt” och liknande, liksom livsmedelssystemet, är så pass komplext är det dock viktigt att undersöka de olika aspekterna av dem innan slutsatser kan dras.

*Lokalproducerat, närproducerat, närodlat och liknande begrepp har ingen officiell definition med fastställda avstånd, därav måste de definieras av den organisation som använder sig av dem (Upphandlingsmyndigheten u.å. b). Bondens egen marknad – en sammanslutning av lantbrukare och andra producenter som anordnar lokala marknader – har till exempel klassat *närproducerat* som inom 25 mil från försäljningsplatsen (Bondens egen marknad u.å.). Avstånd uppfattas olika i olika delar av landet där faktorer relaterade till bland annat geografi, miljö och befolkningstäthet skiljer sig åt. I norra Norrland där Piteå kommun ligger är befolkningstätheten låg och avstånden mellan det mesta mycket större än i övriga delar av landet. I de fyra länen längst norrut i landet; Norrbotten, Västerbotten, Västernorrland och Jämtland är det vanligt att närproducerat räknas som ”inom det respektive länet” medan det i Skåne kan syfta på från kringliggande kommuner eller från regionen (Upphandlingsmyndigheten, u.å. b). Begreppen är alltså odefinierade, likväl kan de vara användbara som verktyg.*

I en vetenskaplig artikel publicerad 2017 undersökte Granvik et al. definitioner av lokalproducerat, närproducerat och snarlika begrepp. I artikeln redovisades resultat från en svensk och en internationell studie. Resultaten visade att olika aktörer kopplar begreppet lokalproducerat (och liknande) till att gälla olika delar av livsmedelskedjan. Bönder kunde koppla det till var råvaran är *producerad* medan kockar kunde koppla det till var råvarorna *processas*. Dock svarade en majoritet av aktörerna att ”lokal mat” inbegriper att både produktion och konsumtion sker inom ett visst område. Granvik et al. (2017) beskriver att konsumenternas intresse för och efterfrågan av lokal mat har ökat både i Sverige och andra delar av världen det senaste decenniet. Detta, i kombination med att det saknas officiell definition av begrepp så som ”lokalproducerad”, drev aktörerna bakom studierna som Granvik et al. (2017) redogör för att utföra dem.

I artikeln av Granvik et al. (2017) beskrivs även begreppet lokalisering – *Localization* på engelska. Detta kan användas som motsatsen till globalisering; att göra något mer lokalt, eller närmare bestämt att produktionen och konsumtionen av varor och tjänster flyttas geografiskt närmare varandra relativt sett. Enligt Granvik et al. (2017) är lokalisering ett begrepp som kopplas ihop med kommuners och lokala aktörers arbete med att öka sin resiliens. Författarna menar att lokala livsmedelssystem därmed är relevanta att undersöka ur detta perspektiv. De stärker sin tes genom att hänvisa till flera akademiker; La Trobe & Acott (2000), Allen et al. (2003), DeLind (2002), DuPuis & Goodman (2005) samt Renting & van Der Ploeg (2001), som är av uppfattningen att lokala livsmedelssystem, till skillnad från globala industriella livsmedelssystem, är sammankopplat med socio-ekologiska relationer vilket är av vikt i arbetet för att öka resiliens (idib). La Trobe och Acott (2000) menar att ekologiskt lantbruk kan bidra till att överkomma de miljömässiga hållbarhetsproblemen som dagens intensifierade jordbruk har, men inte räcker för att kunna tackla desamma relaterade till social och ekonomisk hållbarhet. För att göra det måste det kombineras med *lokaliserad matproduktion* enligt dem. Exempel på

detta kan vara direkthandel så som bondens marknad och andelsjordbruk/CSA (community supported agriculture). Genom att satsa på sådana lösningar kan vi komma närmare ett samhälle som är hållbart inom alla områden menar författarna (idib).

Efterfrågan på lokalproducerad mat är en trend som har vuxit alltmer åtminstone under de senaste två decennierna, både i Sverige och utomlands (Sollén Norlin 2014, Jordbruksverket 2010, Sundin & Troeng 2009, Livsmedelsföretagen 2017). Enligt Jordbruksverket (2021b) visar konsumentundersökningar att närproducerat är den viktigaste aspekten vid val av livsmedel. Pris, familjärt märke och hållbar produktion kommer därefter. Undersökningarna klargör dock inte exakt vad de här termerna innebär för varje konsument (Jordbruksverket 2021b). Enligt Upphandlingsmyndigheten är intresset stort från många aktörer för att offentlig upphandling ska bidra till svensk och lokal livsmedelsproduktion. Ändå är det inte tillåtet att kräva rent ut i upphandlingen att produkter ska vara närproducerade då detta kan räknas som diskriminering. Det är dock möjligt att ta sig an detta på olika sätt för att ändå kunna upphandla lokalt (Upphandlingsmyndigheten, u.å. b). Mer om detta kommer beskrivas senare i arbetet.

FAO (2018) nämner begränsad tillgång till småskaliga producenter på marknaden samt förlängning och industrialisering av livsmedelskedjan som några av de stora utmaningarna som blivit bieffekter av vårt moderna livsmedelssystem. Mer mat med högt kalorivärde och lågt näringsinnehåll, matsvinn, större energiåtgång och större ekologiska fotavtryck är andra nämnda bieffekter. För *lokaliserad matproduktion* nämns ofta kortare transportkedjor som en positiv effekt (Piteå kommun 2019a, intervjuer 2021-2022). Likaså är argumentet att lokal *djurproduktion* (i fallen med frigående djur) bidrar till öppna landskap och ökad biologisk mångfald. Hållbar djurproduktion kan ge positiva effekter var den än är lokaliserad, inte bara lokalt i en specifik kommun. Den har dock potential att göra extra nytta i regioner som kämpar med igenväxning av produktionsmarker, så som Norrbotten, speciellt då många betesdjur så som getter och kor kan äta sly (Degermark 2010). Med mer lokal djurproduktion skapas även större incitament att behålla eller starta upp lokala slakterier, garverier, mejerier mm. vilket i sin tur minskar transporter. I fallet med levande djurtransporter kan kortare transporter även minska stressen för djuren (Jordbruksverket 2012). Granvik et al. (2017) med flera pekar ut att lokalproducerat ofta kan kopplas samman med många andra aspekter förknippade med bättre mat så som mathantverk, småskalighet, närmare kontakt mellan konsument och producent, stärkande av landsbygden, bättre djurhälsa osv. (Sundin & Troeng 2009, Jordbruksverket 2010). Dessa aspekter kan stämma men behöver också inte stämma alls. Just eftersom det inte finns någon officiell definition av begreppen finns det inga krav på att lokal matproduktion ska ha de egenskaper och effekter som vi som konsumenter ofta förknippar med den. Det behöver inte heller vara de aspekter som ger lägst klimat- och miljöpåverkan. Lokal produktion är alltså inte automatiskt bättre produktion än annan produktion. Detta kan bli förvirrande eller rentav vilseledande för konsumenter som förknippar lokalt med till exempel ett mer hållbart jordbruk. Jordbruksverket (2010) menar att andra märkningar kan vara ett sätt att förtydliga vad produktionen faktiskt innebär för producenterna. Krav eller ekologiskt är exempel på sådana märkningar. Det faktum att *lokalt* inte automatiskt innebär positiva effekter utgör en kritik mot lokalfrämjande planering. Born & Purcell (2006) beskriver denna kritik som *den lokala fällan* (the local trap). Ingen skala är inneboende positiv argumenterar författarna. Att utgå ifrån att den lokala skalan är det, så som mycket av litteraturen på ämnet gör, är att lura sig själv och

fastna i fällan enligt dem. Det finns flera faror med den lokala fällan menar författarna. Lokalisering ger till exempel inga säkra resultat. Studier har visat att lokala livsmedelssystem i vissa fall leder till ökad demokrati och i andra fall helt andra resultat, så som oligarki. Den lokala fällan kan även leda till att planerare förväxlar mål och medel när det gäller lokalisering. Lokalisering bör inte vara målet i sig utan ett medel för att nå till exempel ökad demokrati eller hållbarhet. Att fokusera på lokalisering kan dessutom skymma åtgärder på andra skalor som skulle kunna vara mer effektiva, så som lagstiftning på EU-nivå (Born & Purcell 2006). Man kan argumentera för att den lokala fällan är legitim kritik och att lokalisering inte är automatiskt positivt men ändå se potentialen som lokalisering medför. Lokalisering av livsmedelssystemet i Piteå kommun förespråkas i detta arbete trots kritiken av några anledningar. Den lokala skalan är högst relevant inom det här arbetet då det är den skalan som kommuner har störst möjlighet att påverka. Det vi kan säga med relativ säkerhet är att ökad lokal livsmedelsproduktion kan öka självförsörjningsgraden och krisberedskapen i en region (ICA 2020, intervjuer 2021–2022). Kontinuerligt hållbart lantbruk kan föra med sig en mängd positiva effekter för miljö och klimat. Att fortsätta bruka hela landets jordbruksmarker ger större möjligheter för det hållbara lantbruket att växa och spridas, utöver det faktum att jordbruksmark är en värdefull resurs vi behöver hushålla med och idealt inte låta växa igen. Ett stort argument för att Sveriges matproduktion ska öka är att den är en av de mest hållbara i världen, med hårda regler för bland annat djurhållning och användningen av bekämpningsmedel (Jordbruksverket 2021, Formas 2010, ICA 2020). Ur den synvinkeln bör därför hela landets produktionsmöjligheter användas till fullo och exporteras för att få maximal positiv miljö- och klimatpåverkan och därmed bör lokal hållbar matproduktion stärkas i hela landet.

3.2 Hur är läget idag? – Omvärldsanalys och sammanhang

Vårt förhållande till matproduktion

Vi måste äta. Mänskligheten står idag inför enorma utmaningar i att säkra ett gott liv för den egna populationen, och det utan att överskrida gränserna för tillgängliga resurser och vad resten av biosfären klarar av att återhämta sig ifrån (Dearing et al. 2014, ICA 2020, Formas 2010). För att belysa detta skapade Oxford-ekonomen Kate Raworth 2012 munkmodellen – *The Doughnut model* (se fig 1), baserad på de ofta refererade nio planetära gränserna fastslagna av Rockström et al. 2009, samt mänsklighetens grundläggande sociala behov. I de sociala behoven ingår *livsmedel*. Modellen visar hur vi människor idag inte bara överskrider flera planetära gränser utan även hur vi faller till korta när det gäller att uppfylla flera av de grundläggande behoven för mänskligt välmående. För att säkra en rättvis, välmående och säker värld för mänskligheten och resten av livet på planeten måste vi enligt Raworth ta oss in och leva innanför ”munkens” (the doughnut’s) gränser. Sen den skapades har munkmodellen applicerats brett inom akademi, policy-skapande och stadsplanering (Raworth 2017 a). RISE (Research Institutes of Sweden) började under 2021 arbeta med Tomelilla som första svenska kommun att använda munkmodellen som ett utvärderingsverktyg för kommunens livskvalitetsprogram. Tomelilla vill med modellen kunna utveckla sitt uppföljningsarbete och visa på hur väl kommunen hanterar ekologiska och sociala resurser. Även Amsterdam och Köpenhamn använder modellen som ett verktyg i sitt hållbarhetsarbete (RISE 2021).

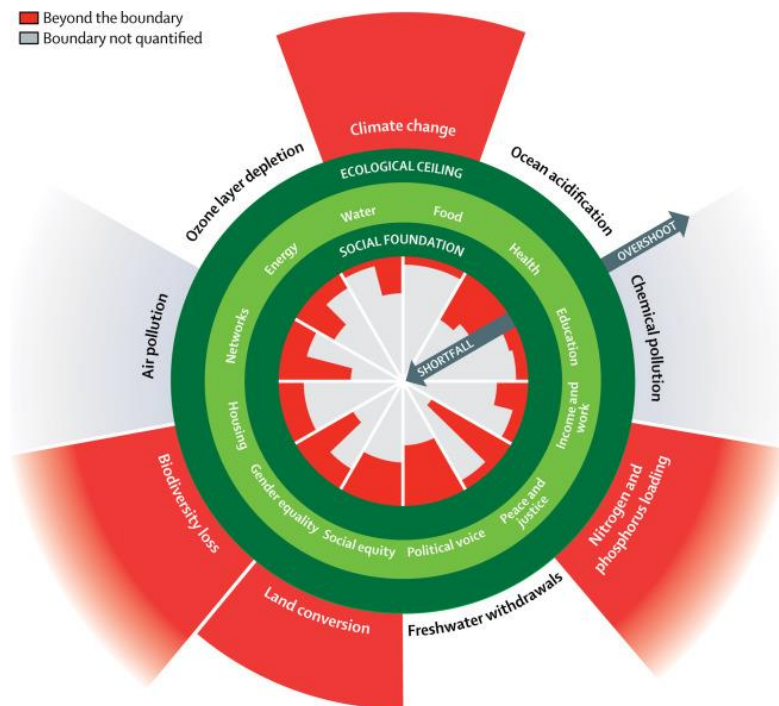

Fig 1 Munkmodellen eller The Doughnut Model (Raworth 2017)

Mark och livsmedelsproduktion kan i högsta grad räknas som ekologiska, ekonomiska och sociala resurser för en kommun. Dessa resurser har till synes frångått alltmer från den sociala dimensionen av munken de senaste decennierna, med en fortsatt minskning av sysselsättning inom jordbrukssektorn (Jordbruksverket 2004, Jordbruksverket 2020) och allt färre som är insatta i hur vår mat tillverkas. Detta är problematiskt då vi måste värdera jordbruket och annan matproduktion högt och främja den om vi ska kunna vända de negativa trenderna och både behålla och öka vår matproduktion.

Vårt förhållande till mat och landskap

I det här arbetet diskuteras lokal matproduktion oftast utan att det specificeras vilken sorts produktion det är. När det specificeras är det oftast jordbruk som menas, alltså djurhållning och odling på landsbygden. I det här avsnittet beskrivs kort några aspekter av vårt förhållande till matlandskapet och matproduktion kopplat till arbetets ämne.

Det landskap som de flesta förknippar med matproduktion är förmodligen landsbygd. Och inte vilken landsbygd som helst – bördiga åkrar och klassiska ”old McDonald”-gårdar med en variation på djur, kanske några grisar, hästar och kor, och en gemytlig, skäggig bonde i en traktor är en vanlig bild av det. Den romantiserade bilden av jordbruk som många av oss, åtminstone i min generation, har mötts av under vår uppväxt har blivit mer sagolik ju mer frångått vi har blivit från landsbygden. Trots det är bilden av den mer småskaliga gården som står på många ben, med en variation av både djurhållning och odlade grödor, en bild som många idag skulle anse är positiv ur olika perspektiv (Childers et al. 2011, ICA 2020). Speciellt om vi jämför med det storskaliga, ofta specialiserade, intensiva industrijordbruket som har vuxit fram alltmer sedan mitten av 1900-talet och som har visats ha många negativa effekter, kanske

främst för biologisk mångfald (Tsiafouli et al. 2014, Kremen et al. 2012, Persson 2009, Benton et al. 2003, ICA 2020). När jordbruket har rationaliserats har jordbrukslandskapet gjort detsamma och blivit alltmer homogent vilket har bidragit till den dramatiska minskningen av många arter de senaste decennierna. Homogena landskap är negativt för biodiversitet då många arter behöver sammankopplade, varierade landskap för bland annat att hitta habitat och ha ett populationsutbyte (Benton et al. 2003). Vi behöver alltså varierade landskap för att kunna stödja biologisk mångfald (Kremen et al. 2012, Haaland et al. 2011, Lundborg et al. 2008). Både *ohållbar produktion* och *ingen produktion* innebär en minskning av, och ibland en nådastöt för, många arter som anpassats genom samevolution med människornas brukande av jorden i ängs- och betesmarker (Persson 2009, Lundborg et al. 2008). Fler multifunktionella jordbruk har potentialen att bidra till ökad ekologisk hållbarhet i landskapet och kanske även social och ekonomisk sådan. Det ska understrykas att det inte argumenteras för eller emot storskaligt industriellt jordbruk i detta arbete. Det är detta jordbruk som föder en stor del av världen idag, och har vuxit fram dels som en effekt av ett mer globaliserat livsmedelssystem. Problemen med det storskaliga jordbruket tas upp för att visa på att det är avgörande att livsmedelssystemet transformeras och bli mer hållbart om vi ska nå de globala miljömålen (FAO 2018).

Allt lantbruk är sammankopplat med det omgivande landskapet på olika sätt, inte bara de fysiska så som utformning, hävd och bruk av tillhörande marker. De ämnen som tillförs och lämnar en gård påverkar också landskapet runt omkring. Lokala och regionala utsläpp av vissa ämnen kan bli ett globalt problem, exempelvis när det gäller växthusgaser. Forskningen har konstaterat att vi måste hushålla med våra naturresurser för att inte drabbas negativt av näringsläckage, övergödning och brist på insatsmedel (Childers et al. 2011, Formas 2010). Vi behöver därför skapa hållbara kretslopp i produktionen där ämnen återanvänds. En gård med både djurhållning och odling har större potential att fungera som ett lokalt kretslopp än ett nischat jordbruk. Fosfor är ett exempel på ett ämne som i stället för att läcka ut i grundvattnet skulle kunna tas om hand i ett kretsloppsanpassat diversifierat jordbruk (Childers et al. 2011). Den diversifierade gården kan hushålla med resurserna genom att använda biprodukterna av djurhållningen, till exempel stallgödsel och benmjöl, till näring för växterna som i sin tur kan bli foder för djuren. Det är även tacksamt att djuren kan ta upp näring från livsmedel som vi människor inte kan. Därmed kan biprodukterna från vår matproduktion till exempel halm från spannmålsodlingen eller resterna av malten från öltillverkningen bli strö och föda för djuren. De flesta lantbruk idag, men framför allt högspecialiserade sådana, är beroende av insatsmedel utifrån i form av till exempel utsäde, foder och växtnäring. Ekologiskt sett skulle stora jordbruk ha större möjligheter än små att skapa kopplingar och variation i landskapet eftersom det täcker in större arealer. Vidsträckta homogena åkrar gynnar bara den specifika grödan som odlas, men inga andra arter, vilket också har varit poängen. Idag börjar det dock bli vanligare med åtgärder för att stärka biologisk mångfald och stödfunktioner för ekosystemen, till exempel blomsterremsor längs åkrarna för pollinerare (Haaland et al. 2011). Det är även viktigt att produktionen anpassas till lokala förutsättningar för att minimera miljöbelastningen från jordbruket (Formas 2010). Alla platser lämpar sig inte för spannmålsodling men kan i stället fungera för naturbete eller vallodling. Naturbete kan därför anses vara resurseffektivt då man kan använda sig av mer mark för matproduktion. När de sköts rätt bidrar naturbeten även till kolinlagring, biologisk mångfald och bibehållandet av öppna landskap. Därmed är det viktigt att de naturbetesmarker som finns i

odlingslandskap inte försvinner både med tanke på biologisk mångfald och närheten till stallgödsel (Jordbruksverket 2021a.).

En annan faktor som är viktig att ha med sig i matlandskapet är att det är i ständig förändring (MacKendrick 2014, FAO 2018). Vi är fler än någonsin, vår teknik utvecklas i rasande takt och trender, både globala och lokala, påverkar oss mer än någonsin. Stadsodling är en sådan trend som ökat i västvärlden under de senaste decennierna (Hardman & Larkham 2014) och uppmuntras idag ofta av de svenska kommunerna. Stadsodlingen kan föra med sig många positiva effekter så som förbättrad hälsa och välmående både för de odlade brukarna och besökare, och ekosystemtjänster t.ex. biologisk mångfald (Rosenberg 2021). Det finns även mer tekniska och innovationsinriktade initiativ så som akvaponik – kombinerad fisk- och grönsaksodling. Dessa produktioner kan ske platseffektivt i källare, lager eller industriområden där mat inte skulle kunna produceras på annat sätt (Luiz et al. 2022).

Det finns få yrken som är så starkt påverkade av utomstående faktorer som lantbrukarens är. Många av dessa faktorer, så som dieselpreiser och mat-trender, beror på globala system och är svårpåverkade från både en enskild lantbrukares och en kommuns sida. Majoriteten av lantbrukare är även i högsta grad påverkade av sitt landskap och måste känna det väl för att kunna bruka det väl. En spannmålsbonde lär sig till exempel om jordkvalitet, regnskugga, vilts rörelsemönster om inte annat så genom att utsättas av det. När man har brukat naturresurser globalt sett utan att ta hänsyn till ekosystemen har detta ofta visat sig få digra konsekvenser. Exempel på detta är överfiske (ICA 2020), intensivt brukade jordar som resulterar i minskning av jordfauna (Tsiafouli et al. 2014) samt feed-lots och intensiv fiskodling som förorenar sin närmiljö (USDA 2003, ICA 2020). Matproduktion som sker inomhus så som hydroponik, aquaponik och växthusodling är inte lika utsatta för yttre miljöpåverkan. De har dock fortfarande en påverkan på sin närmiljö, där till exempel näringsläckage är viktigt att undvika, och de bidrar inte med samma sorts ekosystemtjänster som utomhusproduktion kan göra (Rosenberg 2021). Både matproduktion som sker utomhus och inomhus kan utformas med ett kretsloppstänk där biprodukter från produktionen tas om hand och återanvänds. Båda kan även utformas på sätt som är skadliga för både närmiljön och globalt.

Europeiska landskapskonventionen

Målet med den Europeiska landskapskonventionen (ELC) som är undertecknad av 40 stater (enligt status 25/1 2022 på europarådets hemsida) är att främja skydd, förvaltning och planering av landskap samt samarbete mellan de europeiska staterna i dessa frågor. Varje part har förbundit sig till att inrätta verktyg för att främja detta (Council of Europe 2000). Konventionen är skriven av Europarådet som enligt sin hemsida är Europas ledande organisation för mänskliga rättigheter, med 47 medlemsstater varav 27 av dem är medlemmar i EU. Rådet för ett nära samarbete med EU och FN (Council of Europe 2021).

Enligt ELC är landskap ett område som uppfattas av människor och vars karaktär skapas genom påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer. Landskapet beskrivs i konventionen som ett allmänintresse och viktigt ur kulturella, sociala, miljömässiga och ekologiska perspektiv, samt som en ekonomisk resurs som kan skapa arbetstillfällen. I

konventionen konstateras det också att landskapet är en viktig del av vårt natur- och kulturarv, av människors livskvalitet – i städer likväl som på landsbygden – och att jordbruk, tillsammans med bland annat turism, transport, gruvdrift och förändringar i världsekonomin, är en av aktiviteterna som i många fall påskyndar omvandlingen av landskapen. Skydd, förvaltning och planering av landskap medför rättigheter och skyldigheter för alla enligt ELC, vilket inkluderar kommunerna, men man beaktar även kommunalt självstyre (Council of Europe 2000). Enligt ELC upplever vi landskapet med alla våra sinnen, inklusive smaken (Council of Europe 2015) vilket talar för betydelsen av lokal mat för upplevelsen av lokala landskap.

Läget globalt – Agenda 2030

Agenda 2030 är 17 globala mål (*sustainable development goals*, eller *SDG:s*) som slogs fast av alla FN:s medlemsstater 2015 och som syftar till att uppnå miljömässig, social och ekonomisk hållbarhet världen över till år 2030. Det mål som har direkt koppling till livsmedelssystemet är mål 2; *Ingen hunger*. I detta mål ingår det att globalt avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, uppnå en bättre kosthållning samt främja ett hållbart jordbruk (UN u.å.). Dock är livsmedelssystemet sammankopplat med alla de andra målen också, allt från *Ansvarsfull konsumtion och produktion* till *Ekosystem och biologisk mångfald*.

FN:s mat- och jordbruks-organ FAO (2018) (Food and Agriculture Organization of the United Nations) menar att ett hållbart livsmedelssystem ligger i hjärtat av de globala hållbarhetsmålen. De definierar ett hållbart livsmedelssystem som ett livsmedelssystem som genererar matsäkerhet och näring till alla och säkerställer att de ekologiska, sociala och ekonomiska möjligheterna att göra detsamma för kommande generationer inte äventyras. FAO menar även att det är komplexa systematiska utmaningar till vilka det behövs lösningar mellan discipliner och på alla nivåer – från globalt till lokalt – för att uppnå de globala miljömålen och ett hållbart livsmedelssystem. Detsamma menar Piteå kommun (2019a). Eftersom livsmedelssystemet är så sammankopplat med andra komplexa frågor så som handel, miljö, jämställdhet, internationella relationer o.s.v. så lönar det sig enligt FAO oftast inte att endast fokusera på att öka produktion. Tvärtom kan ett ensidigt produktionsfokus, som det traditionellt har varit i matsäkerhetsprogrammen, bidra till att problematik kvarstår eller till och med förvärra problemen i vissa områden. I några regioner i världen, särskilt afrikanska länder söder om Sahara, är undermålig matproduktion den största orsaken till svält (FAO 2018) medan det i andra delar av världen existerar undernäring trots enormt matsvinn (FAO 2017). Roten till många av de matrelaterade problemen – och därmed även lösningarna – hittas bara om vi anammar en holistisk syn på dem (FAO 2018).

Enligt FAO et al. (2020) är världen inte på rätt väg för att uppnå noll hunger-målet till 2030. Om nuvarande trender håller i sig kommer över 840 miljoner människor vara påverkade av hunger 2030, och läget har sannolikt försämrats i och med Coronapandemin. Över hela världen är en hälsosam diet svåröverkomlig för många, och priset för en sådan diet överstiger den internationella gränsen för fattigdom som många lever under idag. En hälsosam diet uppskattas generellt vara runt fem gånger så dyr som en kost som endast uppfyller det fundamentala energibehovet (FAO et al. 2020). Det är alltså viktigt att arbeta med livsmedelsfrågorna världen

över, och eftersom livsmedelssystemet är så pass globaliserat har arbetet i ett land även påverkan i andra delar av världen.

Nationellt

1999 fastslog Sveriges riksdag de nationella miljömålen samt *Generationsmålet*. Målsättningen för Generationsmålet är snarlik den för hållbara livsmedelssystem fastslagen av FAO;

”Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser.”

– Riksdagens definition av miljömålet, (Regeringskansliet, 2012)

Enlig hemsidan för Sveriges miljömål (2021), som drivs av bland annat Naturvårdsverket och Jordbruksverket med flera relaterade myndigheter, behövs beslut både på nationell och internationell nivå – inom och utanför EU, för att vi ska lyckas med Generationsmålet. Utöver det behöver det offentliga – riksdag, regering och kommuner gå i framkanten för den här utvecklingen för att det inte ska bli en fråga om ansvar på individnivå. Kommunerna, menar man på Sveriges miljömål (2021), är mycket viktiga i arbetet för att uppfylla miljömålen genom att de omsätter nationella och regionala mål till lokal politik. Sveriges Kommuner och Regioner (2021) konstaterar att runt hälften av kommunerna idag arbetar med Agenda 2030-målen och understryker även vikten av kommunen som aktör. De menar att de globala utmaningarna ofta har lokala och regionala lösningar där kommuner och landstingen är de som arbetar med dessa lösningar i praktiken. De flesta kommunerna arbetar även med egna miljömål och har politisk påverkan inom ett stort antal områden t.ex. offentlig utbildning, infrastruktur, energi- och vattenförsörjning, markplanering mm. Miljöbokslut, gröna nyckeltal och samordning av miljöplaner och översiktsplan är verktyg som många kommuner använder sig av i miljömålsarbetet (Riksdagskansliet, 2012).

Utöver Generationsmålet finns som tidigare nämnts 16 nationella miljö kvalitetsmål varav flera är sammankopplade med vår matproduktion t.ex. *”Ingen övergödning”*, *”Bara naturlig försurning”*, *”Ett rikt odlingslandskap”*, *”En giftfri miljö”* och *”Ett rikt växt- och djurliv”*. Under miljö kvalitetsmålen finns flera etappsmål som även de flätas samman med livsmedelssystemet, såsom *”Ökad utsortering och biologisk behandling av matavfall”*, *”Utsläpp av växthusgaser från inrikes transporter”*, *”Matsvinnet ska minska mätt i mängd livsmedelsavfall”* och *”Livsmedelsförlusterna ska minska och mer ska bli mat”* (Sveriges miljömål, u.å.).

Generationsmålet, miljö kvalitetsmålen och etappmålen utgör tillsammans *miljömålssystemet* – ibland kallat Sveriges största samarbetsprojekt då det involverar så många olika aktörer (Regeringskansliet, 2012). Enligt Regeringskansliet (2012) är systemet unikt internationellt sett.

3.3 Varför fokus på kommuner?

I bakgrunden har det konstaterats att kommunerna är viktiga aktörer i arbetet för att uppnå miljömålen (Sveriges miljömål 2021, Sveriges Kommuner och Regioner 2021). Eftersom det är

tydligt att en förändring måste ske på flera nivåer (Piteå kommun 2019b, FAO 2018, Dearing et al. 2014) för att vi ska uppnå miljömålen är det viktigt att undersöka hur kommunerna då kan dra sina strån till stacken. Kommunerna spelar en speciell roll då de är den styrande enhet som ligger närmast lokalsamhällena. De har flera verktyg till hands för att påverka det lokala livsmedelssystemet och hållbarhetsarbetet. De kanske tyngsta verktygen är offentlig upphandling och fysisk planering.

Offentlig upphandling

Enligt Livsmedelsverket köper Sveriges kommuner in mat för ca 7 miljarder årligen, vilket motsvarar ungefär 3 % av landets totala livsmedelsinköp, exklusive alkoholhaltiga drycker. Endast en dryg tredjedel av kommunerna köper övervägande svenskt nöt- och fågelkött. När det gäller ost och vegetabilier har få kommuner uppgifter om ursprung (Livsmedelsverket 2021). Även om de offentliga måltiderna alltså utgör en relativt liten andel av svenskarnas matkonsumtion innebär de ändå vardagsmat för ett stort antal människor som kommunerna kan påverka. En viktig aspekt är också att de offentliga måltiderna har potentialen att tillgängliggöra bra mat för fler i samhället. Eleverna som äter skolmaten kommer från vitt skilda bakgrunder med olika kostvanor och matkulturer. Även om lokalproducerade råvaror har gjorts mer tillgängliga för allmänheten de senaste åren via till exempel REKO-ringar och miljömedvetna restauranger är det långt ifrån alla som handlar eller äter där. Barn vars familjer annars inte skulle ha råd eller vilja köpa exempelvis lokalproducerade grönsaker kan däremot få dem serverade i skolan. Om det dessutom görs som en pedagogisk poäng, där man i skolan diskuterar matproduktion och kanske till och med besöker gårdarna där maten kommer ifrån stärks förståelsen för livsmedelssystemet och barnen kan komma att påverka både sina familjer och själva göra mer informerade val i framtiden. Skolbarnen är kanske det tydligaste exemplet där vi kan påverka framtidens matval då de har hela livet framför sig men det påverkar även offentliga måltider till äldre, brukare av hemtjänst och den personal som får ta del av de offentliga måltiderna.

Planmonopol och fysisk planering

Kommunerna har stor påverkan på markfrågor genom bland annat översiktsplanering och planmonopol. Planmonopolet innebär att det bara är kommunen som får anta detaljplaner (Boverket 2020). Den fysiska planeringen inom kommuner har påverkan på till exempel avfallshantering, transporter och annan infrastruktur kopplat till livsmedelssystemet som avgör hur hållbart det kan skötas och om resurserna kan tas om hand på ett cirkulärt sätt. Dessa faktorer gör det också intressant att undersöka hur de här frågorna hanteras i en kommun. Fysisk planering har stor påverkan på människors hälsa, även när det gäller livsmedelssystem, och fysiska planerare har blivit alltmer involverade i planeringen av dessa system sen början 2000-talet (Brinkley 2013). Detta är en kontrast till läget Pothukuchi & Kaufman beskrev i en rapport från år 2000, då livsmedelssystemet i stort sett var frånvarande från planeringen. Brinkley (2013) menar att planerare har enorm makt över små livsmedelsrelaterade företag i och med att de beslutar om lokalisering och tillstånd för bland annat marknader och andra säljkanaler, avfallsanläggningar, infrastruktur och stadsodling. ”Food deserts” eller ”matöknar”

är exempel på det. De är uttryck för socioekonomiskt utsatta områden där invånarna har relativt brist på tillgång till näringsrik, överkomlig mat (Sveriges Radio 2012, Brinkley 2013). Områden som är utan tillgängliga matbutiker men ofta nära till snabbmatsrestauranger. Begreppet matöknar är debatterat, och det är oklart om fysiska matöknar faktiskt finns i Sverige, men Beaulac et. al. påvisar i *A Systematic Review of Food Deserts, 1966-2007* att fenomenet återfinns i USA (Beaulac 2009).

3.4 Offentlig upphandling av lokal mat

Även om det finns många andra sätt för kommunen att stötta lokala matproducenter är offentlig upphandling ett av de största verktygen de har. Nedan följer några av de lagar och bestämmelser som har störst påverkan på detta arbete.

EU:s fyra friheter och LOU

En av EU:s fyra friheter kräver fri rörlighet för människor, varor, tjänster och kapital mellan medlemsländer (Sveriges Riksdag 2019). EU-direktiven påverkar Sveriges offentliga upphandling direkt genom Lagen om offentlig upphandling (LOU) med krav på icke-diskriminering och proportionalitet. Kraven innebär att en upphandlare inte kan kräva korta transportkedjor eller leveranstider; ”färskhet” (om det inte är berättigat enligt kontraktet), och inte heller att företaget man upphandlar från är etablerat på en specifik ort (Upphandlingsmyndigheten u.å. b, Sveriges Riksdag 2019). Syftet med direktiven och lagarna är att det ska vara fri konkurrens (inom EU) i upphandlingen. Detta gör det svårare för kommuner att upphandla lokalproducerade livsmedel då de inte direkt får gynna lokala producenter. Enligt LOU måste man välja det ekonomiskt mest fördelaktiga alternativet vid upphandlingen. Syftet med detta är att skattemedel ska användas klokt. Utöver det kan upphandlaren använda sig av bland annat *skall-krav* (till exempel ”*varan skall vara ekologisk*”), *prioriteringsordning* (att varor med vissa egenskaper till exempel *ekologiskt* prioriteras först) och *viktning* (procentsatser sätts för utvärderingen av varorna, till exempel 60 % pris, 40 % kvalitet) som verktyg för att styra upphandlingen, exempelvis för att främja lokal matproduktion (Upphandlingsmyndigheten u.å. a, Växjö kommun 2021).

Kommunallagen

Kommunallagen (2017:725) kräver att kommunen inte får gynna en särskild näringsidkare då alla kommunmedlemmar ska behandlas lika. Däremot får åtgärder göras som gynnar hela kommunen, till exempel rådgivning och anbudsskolor (Upphandlingsmyndigheten u.å. b).

3.5 Den nationella livsmedelsstrategin

Sveriges Livsmedelsstrategi antogs 2017 och satte då mål som ska uppnås till 2030. I målen ingår ett övergripande mål samt tre strategiska mål kopplade till; *Regler och villkor*, *Konsument och marknad* samt *Kunskap och innovation*. I det strategiska målet för konsument och marknad ingår att konsumenter ska ha ett högt förtroende för livsmedlen och kunna göra hållbara och medvetna val exempelvis av *närproducerat* och ekologiskt. I övrigt nämns *närproducerat* och *lokal produktion* relativt sällan i Livsmedelsstrategin. Dock nämns det att strategin ska bidra till positiv utveckling i hela landet (Regeringskansliet u.å.).

”Det övergripande målet för livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa tillväxt och sysselsättning och bidra till hållbar utveckling i hela landet.

Produktionsökningen, både konventionell och ekologisk, bör svara mot konsumenternas efterfrågan. En produktionsökning skulle kunna bidra till en ökad självförsörjningsgrad av livsmedel. Sårbarheten i livsmedelskedjan ska minska.” – Regeringskansliet u.å.

Den nationella produktionen ska alltså öka inom ramen för miljömålen. Strategin ska bidra till en utveckling av landsbygden i form av tillväxt och ökade möjligheter att verka där. Dock finns inga mål för att öka den *lokala* matproduktionen. Enligt Jordbruksverkets *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2021* kan man inte generellt säga att närproducerat är mer klimat- eller miljövänligt. De menar att transporter innebär stor klimatpåverkan och att långa transporter av produkter med kort hållbarhet innebär stort svinn. Dock kommer det största klimat- och miljöavtrycket från *produktionen* av produkterna. Om produktionen sker på ställen med små negativa effekter och sedan transporteras effektivt till andra länder resulterar det ofta i mindre klimat- och miljöpåverkan menar Jordbruksverket. Detta nämns som en anledning till att man i den nationella livsmedelsstrategin vill öka svensk export som anses ha låg klimat- och miljöpåverkan (Jordbruksverket 2021b). I *Regeringens proposition 2016/17:104 En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet* framgår att jordbruksproduktion bidrar bland annat till skönhetsvärden, lokal sysselsättning och tillgång på närproducerade produkter som är till nytta för lokalsamhället. Detta då jordbruket håller landskapet öppet och naturbete upprätthåller både biologiska och estetiska värden. I propositionen nämns även att kommuner behöver ha goda kunskaper om såväl jordbrukets behov och värden som dess påverkan för att de ska kunna verka både för jordbrukets och närboendes bästa i den fysiska planeringen. Enligt regeringens bedömning behövs det ökade kunskaper om jordbruksmark och -produktion i planläggningsprocessen för att säkerställa att marker inte fragmenteras och att hänsyn tas till jordbruket jämte andra samhällsintressen (Näringsdepartementet 2017).

3.6 Norrbottens matproduktion och livsmedelsstrategi

Enligt Norrbottens Livsmedelsstrategi *Nära Mat* måste den *regionala* livsmedelsproduktionen öka som ett led i att uppnå en hållbar samhällsutveckling med minskad miljöpåverkan, gott företagsklimat och välmående djur och lantbrukare. I *Rapport Norrbottens Livsmedelsstrategi Nära Mat 2016-2020* (u.å. b), undertecknad av Norrbottens kommuner, landsting, länsstyrelse samt representant för Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), står skrivet att offentlig verksamhet har många ansvarsområden som kan kopplas samman med och stärka matproduktionen i länet. Lokal upphandling av mat menar man i rapporten kan stärka lokala ekonomier och skapa mervärden, både miljömässiga och på landsbygden. I rapporten finns LRF:s och Norrbottens kommuners underskrift på att de ska ta fram utvecklingsplaner för kommunernas gröna näringar. Andra åtaganden inkluderar att minska matsvinnet på äldreboenden och skolor (signerat Norrbottens kommuner), undersöka möjligheterna för minst en kretsloppskommun inom länet (signerat Luleå Tekniska Universitet) samt att stärka kunskapen bland offentliga

upphandlare, producenter och leverantörer (signerat Upphandlingsrådet genom Norrbottens Handelskammare). Att stärka kunskapen nämns som viktigt för att locka nyföretagare och utveckla matproduktionen. Argument för att stödja den norrbottniska matproduktionen benämns bland annat som att norrbottnisk mat håller hög kvalitet då där finns stor tillgång på rent vatten och att vintrarna minskar trycket av växtskadegörare och därmed även användningen av pesticider (Nära Mat u.å. b).

Samarbetsaktörerna inom Nära Mat, där kommunerna då ingår, har gått med på att sprida strategin till politiker och tjänstemän på alla nivåer för att uppnå en bred förankring av strategin. Forum för samverkan ska också skapas (Nära Mat u.å. b).

Hulda Wirsén, samordnare för Nära Mat och intervjuad för det här arbetet, anser att det har varit en fördel att den norrbottniska livsmedelsstrategin kom ut ett år innan den nationella. Därmed hade de redan en etablerad plattform för livsmedelsfrågorna när den nationella livsmedelsstrategin presenterades. Nu (vid tiden då arbetet skrivs) när de arbetar med att revidera Nära Mat inkluderas den nationella strategin tydligare än tidigare (intervju 2021). Enligt Nära Mat (u.å. b) har Norrbotten behov av en egen livsmedelsstrategi då det är ett av de län där matproduktionen har minskat som mest och där förutsättningarna för matproduktion även skiljer sig som mest från resten av landets. Självförsörjningsgraden som låg på runt 50 % för 20 år sedan ligger idag på runt 20–25 %. Sen 1990 har jordbruksmarken minskat med 23 %, främst på grund av igenväxning som en följd av minskad brukning men även exploatering runt tätorterna där den bästa odlingsjorden ofta ligger (Länsstyrelsen Norrbotten 2019). Norrbotten har potential att utveckla både den dominerande vallodlingen och odlingen av spannmål och grönsaker. Odling av vegetabilier är mycket ovanligt på de här breddgraderna sett ur ett globalt perspektiv (Nära Mat u.å. b). Enligt Piteå kommuns *Handlingsplan för miljö, klimat och energi* från 2019 fanns det då inga livsmedel som Norrbotten var helt självförsörjande på. Självförsörjningsgraden av potatis låg då på 78 %, mejeriprodukter på 50 % och övriga livsmedel på lägre än 25 % (Piteå kommun 2019a). När *Rapport Norrbottens Livsmedelsstrategi Nära Mat 2016-2020* (u.å. b) skrevs hävdades runt 1700 hektar slätter och betesmark i Norrbotten. Om man jämför med de 200 000 hektar som har hävdats som mest i Norrbotten (Nära Mat u.å. b) finns här stor potential för ökning av hävd.

3.7 Piteå kommun

Piteå kommun är en kommun på ca 42 000 invånare vid Bottenvikens kust i Norrbottens län. Kommunens yta är 3086 km² och befolkningstätheten är 13,5 invånare/km² (Piteå kommun, 2021). Den gällande översiktsplanen för kommunen, *Översiktsplan 2030*, antogs den 16 december 2016. Uttalade mål i översiktsplanen är att invånarantalet ska öka till 46 000 till 2030, att det ska finnas en levande och modern landsbygd och en attraktiv stadskärna (Piteå kommun, 2019b).

I kommunens *Handlingsplan för miljö, klimat och energi* (2019a) finns fastställda mål och nyckeltal för att stärka lokal livsmedelsproduktion. Föreslagna aktiviteter för att förverkliga dessa listas nedan:

”Verka för en ökad lokalproduktion av livsmedel genom bl a

o Kontinuerligt se över upphandlingsprocessen av livsmedel i kommunen

o Representationsmåltider mm

o Lagringsmöjligheter för småodlare i gemensamma ytor, mm

o Skördemarknad på Rådhusstorget

o Hur få in stadsodling, krav vid markanvisning, detaljplaneläggning med

kvarterskomposter och odlingsplats på tomten. Markhotell/Incubatorer?

o samarbete med förskolor/skolor om att odla egna grönsaker (pilotprojekt)”

(Piteå kommun 2019a)

Det nämns även att inköp av tillfälliga partier av lokalproducerat är en möjlighet som ska nyttjas, att man ska skapa ett matråd för skolorna på för-, grund- och gymnasienivå samt öka möjligheten för små och medelstora producenter att lägga anbud i den offentliga upphandlingen som åtgärder för att främja lokal livsmedelsproduktion. Att främja både lokal och ekologisk produktion anges som sätt att göra hållbara val inom ramen för den nationella livsmedelsstrategin (Piteå kommun 2019a).

Låg lokal livsmedelsproduktion nämns som en av de konsumtionsrelaterade utmaningar som är specifika för kommunen, tillsammans med låg andel ekologiskt i livsmedelsinköpen. 2018 låg Piteå kommuns inköp av lokalproducerade livsmedel på 23 % och ekologiska på 11 %. Piteå kommun placerade sig då bland de fem kommuner med lägst andel ekologiskt i sina inköp. I handlingsplanen är detta något som delvis förklaras av att ekologisk produktion är dyrare än konventionell§ samt att andelen ekologiska producenter i länet är liten och att man därför måste köpa in mat som är producerad långt borta om man vill köpa ekologiskt (Piteå kommun 2019a).

Enligt kommunen innebär *närproducerade livsmedel* sådana där sista steget i produktionsledet har skett inom Norrbottens eller Västerbottens län. Till exempel räknas köttbullarna som närproducerade om de är tillverkade inom Norrbotten/Västerbotten även om köttet kommer utifrån (intervjuer 2021–2022). Norrbottens län täcker in ca 25 % av hela Sveriges yta och är landets ytmässigt största län (Regionfakta 2022a). Västerbottens län kommer tvåa med lite mer än en åttondel av landets yta (Regionfakta 2022b). Det är alltså väldigt stora ytor inom vilka Piteå kommun kan få tag på närproducerad mat. Dock är länen även Sveriges mest glesbefolkade och även om efterfrågan på lokal mat är stor så är producenterna fortfarande få framkommer det från intervjuerna i detta arbete samt *Rapport från Norrbottens livsmedelsstrategi 2016–2020* (intervjuer 2021–2022, Nära Mat u.å. b).

Gröna Näringar

Gröna Näringar är ett projekt startat av Piteå kommun och Region Norrbotten från 2018–2022, senare förlängt till 2023. Syftet med projektet är att utveckla, lyfta fram och stärka näringarna i

den gröna sektorn i Norrbotten. Målet är bland annat att projektet ska skapa och främja innovation, marknadsföring (regionalt och nationellt), utbildning (på gymnasial och högskolenivå), forskning och spetskompetens sett till vad de gröna näringarna efterfrågar och bedöms behöva. Anställda på projektet är Jessica Lindberg, besöksnäringens utvecklare, och Beatrice Ramnerö, agronom och deltidjordbrukare. Enligt dem är samverkan det klart viktigaste de har arbetat med under projektet och det största behovet som behöver fyllas hos Norrbottens gröna näringar. I praktiken arbetar Gröna Näringar med ett antal projekt som de har sökt medel för, bland annat Öjebyns Lantbruksmässan, utveckling av Grans Naturbruksgymnasium och match-making mellan producenter och restauranger och detsamma mellan producenter och ICA-butiker. Ett annat är projektet Arctic Greens – som syftar till att skapa ett center för Norrbottens samlade trädgårdsnäringar (intervju 2021).

Måltidsservice

Avdelningen *Måltidsservice* är den del av kommunen som har hand om de offentliga måltiderna. Under *Måltidsservice* ligger 50 kök som tillagar ca 12 700 måltider/dag till skolor, boenden inom Vård och Omsorg och hemtjänst i kommunen, samt socialtjänsten i Luleå kommun.

Avdelningen ligger under två kommunala nämnder; *Kost & Service-nämnden* med ansvar för kost till ordinärt boende i Piteå kommun och socialtjänsten i Luleå kommun, samt *Fastighets & Servicenämnden* som har ansvar för kosten till Vård och Omsorg och skolorna i Piteå kommun. Båda nämnderna har som mål att öka den lokalproducerade maten och har en tydlig påverkan genom sitt uppdrag med den offentliga upphandlingen (Piteå kommun 2020b). I slutändan har dock kommunstyrelsen alltid yttersta ansvaret för frågorna, och medan nämnderna och *Måltidsservice* som utför är det kommunstyrelsen som ger direktiv och beslutar hur stor pengapott de får (intervjuer 2021-2022). *Måltidsservice* utvecklingsarbete är grundat på Norrbottens livsmedelsstrategi Nära Mat vars mål om att öka den regionala matproduktionen med Piteå kommuns definition innebär ökad lokal produktion för kommunen.

4. Resultat av intervjuerna

Denna del av arbetet ger en översiktlig bild av resultatet av intervjuerna som utförts under detta arbete. Här ges en översikt av tydliga teman och begrepp som tas upp av respondenterna som sedan kommer täckas i diskussionsdelen. All fakta är hämtad från intervjuerna om inget annat uppges. Resultatet består av avsnitten:

- Presentation av respondenterna
- Dagsläge och definitioner
- Om varför lokalt är viktigt
- Utmaningar och utvecklingspotential
- Hur viktigt är kommunens främjande av lokal matproduktion för en hållbar omställning av samhället?
- Samverkan
- Mer lokala råvaror i den offentliga maten
- Landskapskopplingar

- Perspektiv från Bodens kommun
- Perspektiv från Luleå kommun
- Kommunens verktyg och vägen framåt

De tyngsta avsnitten avslutas med en sammanfattning av det avsnittets teman och respondenternas tankar.

Förtydligande: När det refereras till ”*producenter*” i denna del av arbetet menas livsmedelsproducenter om inget annat specificeras.

4.1 Respondenterna

Piteå kommun

Maria Widman – samhällsutvecklare med fokus på ekologisk hållbarhet

Stina Eriksson – näringslivsutvecklare

Helena Lundberg – Kostchef

Marita Björkman Forsman – ordförande i Kost & Servicenämnden och Fastighets- & Servicenämnden

Beatrice Ramnerö och Jessica Lindberg – projektet Gröna Näringar

Bodens kommun

Jörgen Nordqvist – Näringslivsutvecklare på bolaget Boden Business Park som ägs av Bodens kommun och är säte för kommunens näringslivsarbete

Luleå kommun

Roger Ylinenpää – Samhällsstrateg med fokus på landsbygds- och näringslivsfrågor

Livsmedelsproducenter vars produktion räknas som närproducerad i Piteå kommun

Emma Isaksson – grönsaksodlare utanför Piteå

Magnus Eriksson – producent av kyckling och nötkött utanför Boden

Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten

Hanh Huynh – utvecklingsansvarig trädgård på Öjebyn Agropark, Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten, och småskalig grönsaksproducent utanför Piteå

Länstyrelsen i Norrbottens län

Hulda Wirsén – samordnare för Norrbottens livsmedelsstrategi; Nära Mat

Gunnar Jonson – projektanställd för Norrbottens livsmedelsstrategi med fokus på skola och utbildning

4.2 Dagsläge och definitioner

Respondenterna fick alla frågan om hur deras kommun arbetar för att främja lokal matproduktion i dagsläget och vad lokal matproduktion innebär. Denna del ger en översikt över deras svar och sammanfattar dem.

Kommunens potential och ansvar

Hulda Wirsén, samordnare för Norrbottens livsmedelsstrategi Nära Mat på Länsstyrelsen Norrbotten, menar att kommunerna har stora påverkansmöjligheter på lokal matproduktion. Större påverkansmöjligheter än många, både kommun och andra, förmodligen tror. Enligt henne är kommunerna viktiga aktörer för att se till att det finns förutsättningar och motivation för de lokala livsmedelsföretagen ska finnas kvar i kommunen och producera mat. Kopplat till det har kommunen många olika verksamhetsområden och ansvar för en mängd olika frågor kring bland annat näringslivsutveckling, skola och utbildning och beredskapsarbete. Kommunen har även ett stort samhällsansvar för landsbygdsutveckling i sitt geografiska område enligt Wirsén. Just landsbygdsutveckling är en viktig fråga för företagarna i den gröna sektorn eftersom många av dem bor på landsbygden där lantbruken är placerade. Då är det viktigt, anser hon, att kommunen också ser på frågorna från ett kretsloppsperspektiv som inkluderar hela livsmedelskedjan av naturresurser, primärproducenter, förädling, handel, konsumenter och avfallshantering. Det här behöver ju fungera för att kunna säkerställa tillgång till bra mat och vatten. Det är väldigt brett och inget enkelt arbete, understryker Wirsén. I Piteå bor hälften av medborgarna utanför stadskärnan och en hög andel av kommunbefolkningen bor i en närliggande by till huvudorten eller längre ut på landet berättar Marita Björkman Forsman, ordförande i två av Piteå kommuns nämnder. Det är alltså många invånare i kommunen som har landsbygd direkt runt om sig, och det finns även mycket jordbruksmark bara någon kilometer från Piteå centrum.

De kommunala verksamheternas ansvar gentemot varandra är något som lätt kan glömmas bort då man ofta fokuserar på sin egen verksamhet menar Hulda Wirsén. Enligt henne är det de kommuner som har bäst förutsättningar för lokal matproduktion som har störst ansvar att främja den. Ett ansvar gentemot andra kommuner, länet, landet och omvärlden. Detta understryker hon genom att referera till FAO:s siffror på att 96 % av det mänskliga energibehovet (ca 2000 kcal per dag) produceras på jordbruksmark (Rundgren, KSLA seminarium 16 nov 2017 Bilaga 2 se SLU Future Foods 2019), vilket är en minskande resurs globalt liksom i Sverige. Kommunerna har olika geografiska förutsättningar för matproduktion där vissa har naturligt mer jordbruksmark. I Norrbotten är det kustkommunerna som har bäst förutsättningar för matproduktion, där Piteå kommun ligger bäst till med störst andel av länets jordbruksmark, följt av Luleå och Boden berättar Wirsén. Även Maria Widman, stadsutvecklare på Piteå kommun, nämner Piteås bördiga älvdalar som bra förutsättningar för matproduktion. Wirsén understryker att kommunerna har det slutliga beslutsansvaret i hur man prioriterar mark- och vattenanvändning. Hon menar att de måste få till en bättre dialog om framtidens samhälle och resursförvaltning, och även arbeta mer sektorsöverskridande. Många beslut en kommun tar får bred påverkan, till exempel om nedskärningar görs i skolorna på landsbygden

kan det få som konsekvensen att färre producenter vill etablera sig eller klarar av att stanna kvar där. Wirsén tar även upp att Ungdomsbarometern visar att unga har större krav på social hållbarhet idag än de hade förr. Något som påverkar var de bosätter sig och vad de sysselsätter sig med.

Åtgärder som görs idag för att främja lokal matproduktion

I dagsläget är avdelningen Måltidsservice, där kostchef Helena Lundberg sitter, den del av Piteå kommun som arbetar närmast med livsmedelsfrågorna. Lundberg berättar under sin intervju att kommunen för täta dialoger med sin grossist om att de vill köpa in så stor andel lokalproducerat som möjligt inom den ekonomiska ramen de har att röra sig med. Om det dyker upp en närproducerad produkt hos grossisten som kommunen efterfrågar och som uppfyller kommunens krav så byter de till den.

Kommunen har även haft marknadsdialoger med lokala livsmedelsföretagare, berättar Lundberg, där de har hört sig för om företagets förutsättningar och möjligheter samt om det finns intresse från dem att leverera till kommunen eller de större livsmedelskedjorna.

Måltidsservice vill göra det enklare för lokala producenter att lägga anbud i den offentliga upphandlingen och har möjlighet att utforma sina varukorgar på sätt som kan bidra till det, enligt Lundberg. Marita Björkman Forsman, ordförande i de båda nämnderna som styr Måltidsservice (Fastighets & Servicenämnden och Kost & Servicenämnden), delger att en åtgärd de vidtagit har varit att *minska storlekarna* på varukorgarna. Där kravet innan har varit att en producent ska kunna leverera volymer som räcker till exempelvis alla skolkök, har de nu öppnat upp för att man ska kunna leverera till endast ett eller ett fåtal kök. Detta gör att mindre producenter, som många av de lokala producenterna är, får möjlighet att lägga anbud också. Björkman Forsman menar att det har suttit långt inne för kommunen att förändra sitt arbetssätt och bryta upp organisationen men att det har börjat hända nu. Nu följer de även de nya kraven från Upphandlingsmyndigheten som bygger på den nationella livsmedelsstrategin med mål om ökad hållbarhet berättar Björkman Forsman.

Självförsörjningen i Norrbotten idag ligger på ca 20–25 % (Länsstyrelsen Norrbotten 2019, Nära Mat u.å. a) och enligt kostchef Helena Lundberg ligger kommunens upphandling av lokala livsmedel idag på runt samma siffror. Hon menar att det därmed är svårt för kommunen att utöka sina lokalproducerade inköp i dagsläget.

Kommunen har mål och nyckeltal för inköp av livsmedel som följs upp årligen. Dessa ligger hos Kost och Service-nämnden. Maria Widman, samhällsutvecklare på Piteå kommun, arbetar kommunövergripande med både förvaltningar och bolag. Hon menar att det är positivt att ansvaret för nyckeltalen ligger där de ligger, nära den verksamhet de relaterar till och som har mest kompetens på området. Frestelsen kan vara stor att samla alla frågor på samma ställe, men detta skulle bli mindre verkningsfullt enligt Widman. Hon menar också att Piteå är en kommun med relativt många nämnder (8st medan det finns andra kommuner med bara 2 nämnder totalt). Därmed faller frågorna om livsmedelsinköp naturligt på den nämnd, i det här fallet Kost & Servicenämnden och Fastighets & Servicenämnden, som har närmast koppling till frågorna,

medan fördelningen av frågorna kan se väldigt annorlunda ut i en kommun med annan struktur på den politiska organisationen.

Näringslivsavdelningen i kommunen arbetar hårt med frågorna om lokal matproduktion enligt Stina Eriksson, näringslivsutvecklare på Piteå kommun. Arbetet sker främst genom projektet Gröna Näringar som ligger under deras avdelning. Eriksson menar att det finns många i kommunen som engagerar sig i de här frågorna men att det *”måste ju genomsyra politiken också”*. De har det på agendan men *”det är en priofråga som vi har varit lite för dåliga på helt enkelt”*. Beatrice Ramnerö och Jessica Lindberg på projektet Gröna Näringar menar att kommunen gärna pekar på dem för att visa att de arbetar med frågan men att de (Ramnerö och Lindberg) försöker argumentera för att det inte räcker med endast Gröna Näringar. Frågorna som de arbetar med inom projektet borde genomsyra hela kommunarbetet om de ska komma någonvart menar de – fler måste arbeta med det och ha det tänket. Speciellt eftersom projektet är tidsbegränsat. De vill dock ge beröm till kommunen och regionen för att de tillsammans har startat upp projektet och verkligen visar vilja att satsa på de gröna näringarna. Vissa kommuner kanske har ett av alla delprojekt som Gröna Näringar arbetar med som sin totala satsning på de här frågorna. Dessutom har frågorna ganska nyligen blivit högre prioriterade även i Piteå kommun, där Piteå Science Park också har fått det som en prioriterad fråga att arbeta med. För de aktörer som har fått gröna näringar nyligen på sitt bord har det visat sig bli lite problematiskt, man vet inte riktigt hur man ska arbeta med dem och har ingen struktur för det berättar Ramnerö och Lindberg. Ändå känner de båda en tydlig medvind i sitt arbete som vuxit sig starkare bara det senaste halvåret. Både näringslivschefen och kommunchefen håller med dem om att Piteå bör ta taktpinnen och gå först i frågorna som Norrbottens största lantbrukskommun menar de.

Något som flera av respondenterna tog upp som positivt är att kommunen försöker undvika att bygga på jordbruksmark. Enligt Maria Widman har man sagt nej till flera stora etableringar på sådan mark. Producenten Magnus Eriksson menar att det är en svår balansgång för kommunerna att väga olika markintressen mot varandra men i slutändan är mat ett fundamentalt mänskligt behov medan ett hus nära stan inte är det.

En del av kommunernas arbete sker i samarbete med länsstyrelsen. Gunnar Jonson på Länsstyrelsen Norrbotten utför en del av det arbetet för länets livsmedelsstrategi med fokus på skolorna. Han besöker skolklasser och har samtal med elever och personal om hållbara matsystem och hur man ska vidga elevernas kunskaper och intresse för hållbar mat i skolan och i matsalen. En del kommuner verkar totalt ointresserade av de här frågorna och kanske inte ens förstår problematiken berättar Jonson. Piteå kommun har varit positiva och har ofta bjudit in honom till skolbesök vilket visar på att de prioriterar de här frågorna menar han.

Vad är lokalproducerat?

I den här delen av intervjuerna besvarade respondenterna vad lokalproducerad mat innebär för dem och/eller deras kommun.

Piteå kommuns ställningstagande är som tidigare nämnts att lokalproducerat räknas som producerat inom Norrbotten eller Västerbotten. Detta gäller sista steget på produkten, alltså om köttbullarna är tillverkade inom Norrbotten/Västerbotten men köttet kommer utifrån räknas köttbullarna som lokalproducerade. Majoriteten av respondenterna anser dock att begreppet är svårdefinierat. Alla intervjuade *producenter* (3st) anser att råvaran bör vara producerad i Norrbotten eller angränsande län för att få räknas som lokalproducerad. Två av dem uttrycker att de vill se en närmare produktion än så. Hulda Wirsén tar även upp att fastän länsstyrelsen med livsmedelsstrategin syftar till att stärka norrbottnisk matproduktion behöver man också se frågorna ur ett länsöverskridande perspektiv. Hon tar upp Polarbröd som exempel på en stor arbetsgivare i Älvsbyns kommun och en stor livsmedelsproducent i Norrbotten och Sverige, men där råvaran de använder inte kommer från Norrbotten då det inte finns möjlighet att odla vete med de bakegenskaperna där. Ändå är de en viktig livsmedelsproducent och ur ett regionalt tillväxtperspektiv och väldigt positiva för Norrbotten menar Wirsén.

4.3 Om varför lokalt är viktigt

Här fick de intervjuade frågan huruvida det är viktigt att kommunen främjar lokal matproduktion, och (om ja) varför det är så.

På frågan om varför de anser att det är viktigt att främja lokal matproduktion svarade flest respondenter (7st) att det är viktigt för att *stärka självförsörjningsgraden och krisberedskapen*. Här la fyra respondenter även till att detta visat sig vara extra viktigt i skuggan av Coronapandemin, då man har märkt hur känsligt livsmedelssystemet är för störningar. Efter självförsörjning nämndes *bibehållandet av öppna landskap* och *minskandet av transporter* mest frekvent, båda nämnda av fem respondenter var. Därefter *att lokal matproduktion är bra ur miljöhänsyn* (nämnt av 4st), *att det skapar arbetstillfällen* (3st) och *att det stärker landsbygden och lokalsamhället/den lokala handeln* (3st).

Andra faktorer som togs upp som viktiga anledningar att stötta lokal matproduktion, men som nämndes av färre var;

- Att norrbottnisk mat håller en hög kvalitet som bör tas tillvara
- Att Norrbotten har goda förutsättningar för matproduktion, till exempel rent vatten och lågt parasittryck, som bör tas tillvara
- Att lokalproducerat är bra ur klimathänsyn
- Att lokal matproduktion bidrar till en mer hållbar matproduktion
- Att lokal matproduktion behövs för att nå målen i livsmedelsstrategierna
- Att stöttningen av lokal livsmedelsproduktion även stöttar andra sammankopplade företag och näringar
- Att lokal matproduktion är positivt för biologisk mångfald
- Att lokal produktion skapar sammanhållning/social hållbarhet
- Att man bör bevara jordbrukslandskapen för deras kulturella funktion

- Att bevarandet av lokala jordbruk visar var maten kommer ifrån
- Att bevarandet av lokal produktion bidrar till ökad matsäkerhet då man behåller lokal kontroll över maten
- Att bevarandet av lokal produktion gör att man behåller kontrollen över den lokala landskapspåverkan

Roger Ylinenpää, samhällsutvecklare på Luleå kommun, tar upp att vi bör sträva efter en cirkulär ekonomi, och att lokal matproduktion är en del i det. Förr i tiden hade man i princip just detta, då pengarna rullade runt på en liten yta i samhället menar han. Ylinenpää anser att vi behöver gå tillbaka från dagens globala ekonomi till en mer lokal sådan om vi ska klara kriser i framtiden. I kristider är det inte ens säkert att Norrbotten kan få mat från södra Sverige, än mindre från andra länder menar han. *Till vilken egentlig nytta och kostnad transporterar vi hit en argentinsk oxfilé, även om den går för halva priset som en svensk?* undrar han.

Sammanfattning

Vad görs från kommunens sida idag för att främja lokal livsmedelsproduktion?

- Dialog hålls mellan kommun och grossist
- Marknadsdialoger hålls mellan kommun och företag
- Mål och nyckeltal för kommunens inköp av livsmedel finns och utvärderas
- Projektet Gröna Näringar och deras delprojekt för att stärka den gröna sektorn finns, men det är oklart hur arbetet kommer fortsätta när projektiden har löpt ut
- Mål för att undvika att bygga på åkermark finns
- Samarbete med Länsstyrelsen och Nära Mat med fokus på skolorna upprätthålls

Varför är det viktigt att främja lokal matproduktion?

Respondenterna nämnde många anledningar till detta från olika perspektiv varav de mest frekventa var *stärkande av lokalsamhälle och landsbygd, ökning av arbetstillfällen, att lokalproducerat är bra ur miljöhänsyn, bibehållandet av öppna landskap, minskade transporter* och allra främst *ökning av självförsörjningsgraden och krisberedskapen*. Flera nämnde att Coronapandemin har visat tydligt varför den sistnämnda anledningen väger tungt.

4.4 Utmaningar och utvecklingspotential

I den här delen av intervjuerna fick respondenterna svara på vilka utmaningar de ser för att kommunen ska kunna främja lokal livsmedelsproduktion. De fick även frågan vilken utvecklingspotential de ser för kommunens arbete med detsamma.

Regelverk

Krångligt regelverk för offentlig upphandling stod ut under flera av intervjuerna som en av de största utmaningarna för kommunen att involvera lokala producenter mer i upphandlingen. Som nämns i avsnittet *EU:s fyra friheter och LOU* så får en upphandlare inte rent ut kräva att det

som upphandlas ska vara lokalproducerat. Ordföranden i Kost & Servicenämnden och Fastighets & Servicenämnden Marita Björkman Forsman uttrycker att många på kommunen är lite rädda för Lagen om offentlig upphandling (LOU). Hon önskar inte alls att de ska bryta mot lagen men uppmuntrar hennes medarbetare till att vara kreativa och utforska gränserna för LOU där det kan göra gott. Det är synd att man måste försöka hitta vägar runt hindren i offentlig upphandling menar Jessica Lindberg på Gröna Näringar. Det borde vara tvärtom enligt henne; det borde vara en E4 in, lätt och tydligt. Lindberg vill se att fler producenter ges möjlighet att svara på upphandlingar genom mer flexibla lösningar. Kostchef Helena Lundberg uppger att det också inte är det lättaste att besvara anbudsförfrågningar och att detta kan avskräcka många företagare. Flera respondenter uppger de att det skulle vara positivt om regelverket kring offentlig upphandling förenklades och om det underlättades för lokala producenter att lägga anbud. Det finns dock en del stöd att få idag och olika sätt som kommunen kan arbeta med detta. Som producent kan man ta kontakt med *Inköp* på kommunen och få hjälp därifrån vilket Måltidsservice har tipsat om i sina marknadsdialoger berättar Helena Lundberg.

Gunnar Jonson som arbetar med länets livsmedelsstrategi med fokus på skolor ger exempel på kommuner som lyckats nå lokala producenter genom att de satt kriterium vid sin livsmedelsupphandling att producenterna ska kunna besökas av skolklasser för att visa hur maten har producerats. Jonson tar även upp att flera skolor och framför allt förskolor odlar grönsaker själva, men att de inte vågar använda skörden i sina kök då detta strider mot Livsmedelverkets regler. Vissa förskolor har trotsat det och använt sin skörd i köken ändå, och vissa har kommit runt det genom att tillaga maten i personalköket som inte har samma klassning som skolköket. Jonson menar att detta är ett resultat av fel i regelverket, att det är krångligt och ställer till. Samtidigt finns det en tendens i samhället att söka efter den enklaste lösningen på problem menar han, och att det är de enkla lösningarna som vinner starkt gehör. Han drar jämförelsen med köttfrågan och menar att även om vi behöver dra ner vår köttkonsumtion är inte lösningen att alla helt ska sluta äta kött, det är mer komplext än så. Eftersom frågorna är så komplexa skulle det behövas djupare kunskaper i frågorna och ett enklare regelverk, i stället för generaliseringar som ofta blir tokiga menar Jonson. Statliga styrmedel skulle kanske också behövas tillägger han, då det ligger i Sveriges intresse att kommunerna blir mer självförsörjande och att krisberedskapen höjs. Det skulle göra att man kommer fortare fram menar han.

Ramnerö tar upp att mycket av regelverken, lagstiftningen och jordbrukspolitiken ligger på EU-nivå. När dessa förändras är lantbrukarna sårbara, och speciellt i norra Sverige. Hon menar att direktiven från EU ofta inte är anpassade för platser med 6 månader vinter om året så som Norrbotten, utan max till Skånes jordbruk, eller ännu snarare Tysklands.

Kommunala stödfunktioner

Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson anser att kommunen borde ha mer predestinerad personal som är kunnig i lantbruks- och livsmedelsfrågor. I dagsläget är detta Gröna Näringar. Hon drar en parallell till kommunens företagslots som har ett helt team som hjälper nya företag att etablera sig. Dit kan man komma med frågor och boka möten. Eriksson tror att företag inom jordbruk och livsmedelsproduktion behöver få mycket mer stöttning också, speciellt då de

många gånger är väldigt små företag till att börja med. Det är familjeföretag om man generaliserar lite, och för att sådana ska våga satsa så behöver man den här lotsen eller coachen lite grann menar hon.

Marita Björkman Forsman tar upp avtalsperioder i offentlig upphandling som en aspekt som kommunen har makt över och som påverkar vem som kan delta i upphandlingarna. Är avtalsperioderna för korta försvårar det för producenten och är de för långa är det dåligt för kommunen om det visar sig vara ett missgynnsamt samarbete. Två år med möjlighet till förlängning är en vanlig avtalsperiod i dagsläget.

Översiktsplan

I dagsläget står det inte mycket om livsmedel i Piteå kommuns översiktsplan, som nu (vid tiden arbetet skrivs) håller på att ses över. Maria Widman menar att kommunala målsättningar för att främja lokal matproduktion hellre borde ligga som kommunövergripande mål än i översiktsplanen. Till exempel som lokala miljömål för kommunen där bland annat mål för ökad sysselsättning inom lokal odling kan ingå. Piteå kommun har inte den strukturen idag men skulle kunna skapa det menar hon.

Brist på producenter och lönsamhet

Från de kommunanställda respondenterna dök det flera gånger upp att bristen på lokala producenter också är en utmaning. Enligt Lindberg och Ramnerö på Gröna Näringar behövs det lokala producenter som kan producera större volymer, vilket bara stämmer för en enda producent idag – en potatisodlare. Det finns många småskaliga producenter som Gröna Näringar vill hjälpa att skala upp – kanske satsa heltid på sin verksamhet, våga anställa och sälja till andra än bara REKO-ring, till exempel restauranger, butiker eller lägga anbud i offentlig upphandling. Ramnerö och Lindberg skulle vilja veta vad det är som gör att många inte vill ta det steget, vad som behövs för att de ska vilja satsa? Har man till exempel behov av en mentor, lokaler eller mer trygghet i upphandlingsprocessen? Det är klart att det även ska få finnas små producenter lägger Ramnerö till, men vi kommer aldrig få till den hållbara samhällsomställningen om det bara finns odlare på hobbynivå. Det räcker inte för att försörja Norrbotten ens, även om de är glesbefolkade. Samhällsutvecklaren Maria Widman menar att det är viktigt att kommunen satsar på den lokala livsmedelsproduktionen även om tillgången ökar långsamt vilket gör det svårt för alla inblandade parter.

Det behöver vara lönsamt att vara producent och skala upp menar Hanh Huynh som arbetar på Hushållningssällskapet utanför Piteå med att främja trädgårdsnäringen. Hon uttrycker att det är jättesvårt att hitta intressenter som är beredda att investera och skala upp sig tillräckligt för att producera de här större volymerna. Och detta trots att det finns ett jättestort intresse just nu för närproducerat mat. Många av de nya livsmedelsproducenterna väljer att producera mindre volymer och sälja direkt till konsumenter via REKO-ring eller gårdsbutik enligt Huynh. Utan incitament att skala upp kommer producenterna stanna på den nivån och utan större volymer är det svårt nå de offentliga upphandlingarna. Så det skulle vara intressant att veta vilka volymer till exempel då Piteå kommun skulle vara villiga att köpa, menar Huynh. I dagsläget tror hon dock att de är för få och för små producenter för att verkligen kunna vara med i den offentliga

upphandlingen. Även Ramnerö tar upp lönsamheten som en kritisk faktor. Det är alldeles för låg lönsamhet i lantbruken i Norrbotten menar hon, och när det är låg lönsamhet så blir man ju också mindre benägen att göra nya investeringar och bli mer klimatsmart och så vidare. Lönsamheten är alltså nummer ett för att man ska kunna och våga satsa på att utveckla sitt lantbruk enligt Ramnerö och Huynh. Producenten Magnus Eriksson skulle vilja se de lokala matbutikerna sätta importstopp en period under hösten och bara köpa in lokala grönsaker tills producenternas lager är tömda. Det skulle inte ta lång tid tror Eriksson, förmodligen bara ett par veckor, och det skulle vara ett sätt för näringslivet att hjälpa producenterna. Det skulle ge de senare en mer sund ekonomi och en större säkerhet att de blir av med vad de producerar. Det skulle också hjälpa till att uppmärksamma konsumenterna på lokal mat och acceptera den menar han.

Kunskap och förståelse

Det behövs mer förståelse för och kunskap om den andre parten från både kommunens och producenternas sida för att man ska kunna arbeta bättre tillsammans menar Ramnerö och Huynh. Livsmedelsföretag är ofta ganska komplexa och det behövs en ökad förståelse för den komplexiteten för att man ska kunna stötta dem understryker Ramnerö och Lindberg. Ramnerö nämner bland annat företagslots och bankerna som platser där en sådan kompetensökning skulle vara positiv, men även på många håll inom kommunen. Hon och Lindberg skulle även vilja se fler företag inblandade i företagsinkubatorer, men då med rätt kompetens för att stötta livsmedelsföretag.

Gunnar Jonson, som arbetar riktat mot skolorna, menar att det även där ofta finns en kunskapsbrist, och ibland en brist på vilja och engagemang som står i vägen för att utveckla livsmedelsupphandlingarna. Till sist hänger allt på politiken menar Stina Eriksson, som tar upp att tjänstemännen på kommunen bara är verktyg för politiken och att politikerna som sitter i nämnderna är fritidspolitiker som inte alltid är så insatta i alla frågor. Även om de som arbetar med Måltidsservice och upphandling gör allt de kan för de här frågorna idag faller allt om det inte finns politisk vilja enligt henne. Jörgen Nordqvist som arbetar med näringslivsfrågor på Bodens kommun menar att man även behöver utbilda konsumenterna och att de behöver vänja sig vid nya smaker och mer säsongsbaserad mat om det ska bli mer närproducerat på tallrikarna. Både Nordqvist och producenten Magnus Eriksson är inne på att gamla lagringsmetoder så som syrning och torkning måste få större användning och att det då behövs attitydförändringar från konsumenternas håll. Sett till flera av intervjuerna behövs det alltså en kunskapshöjning i princip alla länkar i livsmedelskedjan.

Ekonomi

Att få till god ekonomi och mark för att starta upp som livsmedelsföretagare nämns av producenten Emma Isaksson som en annan utmaning. Hon vet inte riktigt hur kommunen kan påverka de här frågorna men tar upp att de säkert äger en del mark som kanske skulle kunna erbjudas till folk som vill bli matproducenter. *”Men det måste ju också funka rationellt och bra”* lägger hon till. Om Isaksson skulle starta sitt företag idag skulle hon ha önskat ta del av andras

erfarenhet av odling och hur de gått till väga. Hon menar att det skulle vara skönt att ha en mall för det.

Eftersom det är tufft att starta ett lantbruk och att få det att gå runt och leva på det bör man kanske öppna upp för en ny typ av anställning funderar Beatrice Ramnerö och Jessica Lindberg på. Att du har en tjänst, till exempel inom vården, under vinterhalvåret, och sen kan du vara småbrukare under sommarhalvåret så att fler får möjlighet att vara lantbrukare föreslår de. Det vore intressant att hitta en kreativ lösning menar Lindberg. Kanske finns någon annan bransch som har mest aktivitet på vintern som man kan kombinera med? Ett exempel är kombinationen asfaltering och snöröjning menar Lindberg. Det är ju ofta ett och samma företag som har hand om det, med asfaltering på sommarhalvåret och snöröjning på vintern. Hitta fler sådana varianter där man faktiskt får en helhetslösning så att den personen kan ha anställning hela året föreslår hon. Flera av de arbetena kan nog vara kommunala och där kan kommunen bidra menar hon. Lindberg tar även upp ett exempel som testats i andra delar av Europa där lantbrukare med djur kan hyra in sig och djuren i befintliga ladugårdar som är på väg att avvecklas.

Ekonomi tas även upp som en utmaning av Helena Lundberg, men för kommunens räkning. Lokalproducerade livsmedel kostar mer än andra produkter som finns på marknaden, och Måltidsservice har inte fått någon tillförsel i sin budget för det berättar Lundberg. Så ekonomin är styrande i slutet för hur mycket lokalt de kan upphandla menar hon. Hon tillägger att med mer pengar skulle de kunna arbeta mer för att öka den lokala matproduktionen.

Transport och leverans till offentliga kök

Helena Lundberg delger från de marknadsdialoger kommunen har haft, där lokala producenter, grossister, Gröna Näringar, LRF Företagarna och andra som arbetar med de här frågorna deltagit, att transport är en viktig fråga och utmaning de har fått till sig. För att få varor till Måltidsservice totalt 50 kök så måste logistik och transport gå ihop så att kraven på transporterna följs. Detta kan till exempel kräva en viss sorts lastbilar. Även brist på IT-baserade beställningssystem har tagits upp. Både Lundberg och Huynh berättar att många lokala företagare inte vill eller inte har förutsättningar att leverera till alla kommunens mottagningskök. Endast vid ett tillfälle sen Lundberg tillträdde för fyra år sedan har kommunen haft möjlighet att köpa in lokalproducerade produkter; morötter, vitkål och kålrötter, som kunde levereras till *alla* deras kök. Detta blev dock ändå för mycket för producenterna i slutändan och har inte hänt sen dess. Att i stället gå via en grossist är något Lundberg anser har fungerat bra. *”Det är ju mycket praktiskt där också som gör att man inte vill leverera till oss”* säger Lundberg, och fortsätter: *”men man vill leverera till oss via en grossist som har transporter. De har servicen, supporten och allting uppbyggt”*. Inför livsmedelsupphandlingarna vill Lundberg se en dialog mellan kommunen och intresserade producenter och resonera kring hur kan de hjälpas åt. Hon berättar att kommunen har möjlighet att göra direktupphandling på mindre partier och då köpa in från lokala producenter, men här har de båda parterna inte hittat varandra hittills. Det finns ingen rutin eller rätt kanaler för det idag berättar hon, utan kommunen förväntar sig att producenterna tar kontakt med dem, kanske via LRF, om de är intresserade av att samarbeta. Men detta skulle kunna utvecklas menar Lundberg. När det gäller transport och logistik finns det exempel idag

där Norrmejerier samarbetar med lokala producenter och sköter transporten av varorna. Längre tillbaka har kommunen haft ett upphämningsställe där producenterna kunde lämna sina varor och kommunen hämta upp dem berättar Lundberg. Av hennes kollegor har hon fått höra att detta inte var en smidig lösning dock och att en grossist är att föredra. Producenten Emma Isaksson tycker att sälja via grossist låter bra. Hon menar att försäljningsbiten är det jobbigaste för många producenter, inklusive henne själv, så att ha möjligheten att lämna sina produkter till någon och vara mer säker på en inkomst skulle kännas skönt. Om kommunen kan stötta detta är det positivt menar Isaksson. Maria Widman ser det inte som att kommunen ska vara bärande i att lösa logistiken i de här frågorna men att den kan vara behjälplig.

Svårigheten för lokala producenter att uppfylla kravet på att kunna leverera till alla kommunens kök har en enkel lösning som flera av respondenterna tar upp och som kommunen redan provkör. Om en producent har möjlighet att leverera till bara ett eller ett fåtal kök i stället för alla öppnas den offentliga upphandlingen upp för fler och mer småskaliga producenter. Det behöver inte vara samma mat överallt menar Helena Lundberg. Marita Björkman Forsman uttrycker att kommunens egen organisation har varit ett av de största hindren på det här området och att de nu försöker bryta upp detta lite.

Målsättningar från kommunen

Samhällsutvecklaren Maria Widman menar att kommunen skulle kunna arbeta med olika typer av mål för att främja lokal matproduktion. Idag har de mål om att upphandla lokalt men utöver det skulle målsättningar om att öka sysselsättningen inom lokal odling, mål för avkastning eller lokala miljömål också kunna främja lokal matproduktion. Kommunövergripande målsättningar kan nå brett. Alla verksamheter måste förhålla sig till målsättningarna och arbeta strukturerat med frågan menar Widman.

Sammanfattning av utmaningar och utvecklingspotential

Utmaningarna och utvecklingspotentialen som tagits upp i detta avsnitt sammanfattas i kolumnerna nedan.

Utmaningar	Utvecklingspotential
• Krångligt regelverk och lagen om offentlig upphandling (LOU) gör det svårare att involvera lokala producenter och avskräcker både producenter och upphandlare från att utveckla den offentliga upphandlingen • Lagstiftning på EU-nivå är sällan anpassad till Norrbottens produktionsförhållanden och kan därmed missgynna dem mer • Det finns behov av kompetenshöjning och ökad förståelse för varandras roller mellan parter i alla steg i livsmedelskedjan – producent, kommun, konsument osv. • Det finns idag en brist på lokala producenter i Norrbotten som gör det svårt för kommunerna att utöka sin upphandling av lokalproducerat. Antalet producenter och/eller storleken på de existerande produktionerna måste öka för att kommunen ska kunna upphandla mer lokalt. • Det är låg lönsamhet på jordbruk i Norrbotten vilket gör att det är svårt att hitta folk som vill starta upp jordbruk eller skala upp sitt existerande jordbruk • Politikerna som styr kommunen är ofta fritidspolitiker som inte är djupt insatta i livsmedelsfrågorna • Konsumenterna behöver vänja sig vid nya smaker och utbud om det ska bli mer norrbottniskt på tallrikarna året runt • Det kan idag vara svårt att starta upp som matproducent och få tillgång till mark utan stort startkapital • Lokalproducerad mat kostar mer och därför behövs det budgetering för detta om kommunen vill satsa på mer lokalproducerade inköp • Brist på adekvata transportmöjligheter gör att vissa producenter inte kan leverera till kommunen även om de skulle vilja det • Kommunen har inga etablerade kanaler idag till lokala producenter för direktupphandling • Vi vill ofta som samhälle generalisera och hitta enkla lösningar på problem, vilket funkar dåligt för utmaningar i livsmedelssystemet som ofta är komplexa. I stället skulle det behövas ökad förståelse för komplexiteten i frågorna för att hitta hållbara lösningar.	• Upphandlare kan vara kreativa och utforska gränserna för LOU med syfte att nå lokala producenter • Kommunen kan arbeta för att förenkla upphandlingsprocessen och underlätta för småskaliga lokala producenter att lägga anbud • Ökad kunskap om vad producenter behöver för att starta upp och utvecklas skulle hjälpa kommunen att stötta dem i det • Statliga styrmedel skulle hjälpa kommunerna att främja lokal matproduktion och öka sin självförsörjningsgrad vilket ligger i hela landets intresse • Fler företag involverade i företagsinkubatorer som är insatta i livsmedelsfrågor skulle bidra till en mer kompetent stöttning av livsmedelsföretagen • Ökad kunskap om vad kommunen efterfrågar i offentlig upphandling, till exempel volymer, skulle underlätta för de matproducenter som vill lägga anbud • Kompetenslyft om livsmedelsföretag hos banker, företagslots och kommun skulle hjälpa dessa aktörer att stödja producenterna • Det kan vara givande för producenter i uppstartfasen att ta del av erfarenheter från de som har arbetat med det länge • Kommunala målsättningar kan utvecklas i arbetet för att stödja lokal livsmedelsproduktion • Att kommunen använder en grossist som mellanhand kan underlätta med transport och service för både dem och producenterna • Genom direktupphandling kan kommunen upphandla lokalt lättare än vid ordinarie upphandling • Kommunen skulle kunna öppna upp för och stödja en ny typ av anställning som säkrar inkomst under vinterhalvåret för producenter som inte kan leva på sin produktion • Kommunens stöd till uppstartande producenter kan utvecklas • Samverkan, i stil med exemplet med Norrmejeriers transporter, kan lösa transport- och logistikutmaningarna

4.5 Hur viktigt är kommunens främjande av lokal matproduktion för en hållbar omställning av samhället?

I den här frågan fick respondenterna ranka hur viktigt kommunens arbete med att främja lokal livsmedelsproduktion är för en hållbar omställning av samhället. Enligt skalan för rankningen motsvarar en 1:a lägst rankning; att det inte är viktigt alls, och en 5:a högst rankning; att arbetet är helt avgörande för en hållbar samhällsomställning och att vi inte når miljömålen utan det.

Alla respondenter var överens om att det kommunala främjandet av lokal matproduktion är viktigt för en hållbar omställning av samhället. Alla var antingen övertygade om en 5-rankning eller pendlade mellan 3 och 5. I slutändan rankades frågan som 4 av 5st respondenter och som 5 av 7st respondenter (se fig 2 nedan). Flera av respondenterna resonerade kring vad helt avgörande betyder och att det finns mycket annat vi också behöver arbeta med för att uppnå ett mer hållbart samhälle. Väldigt liten diskussion hölls om vad en ”omställning till ett hållbart samhälle” innebär.

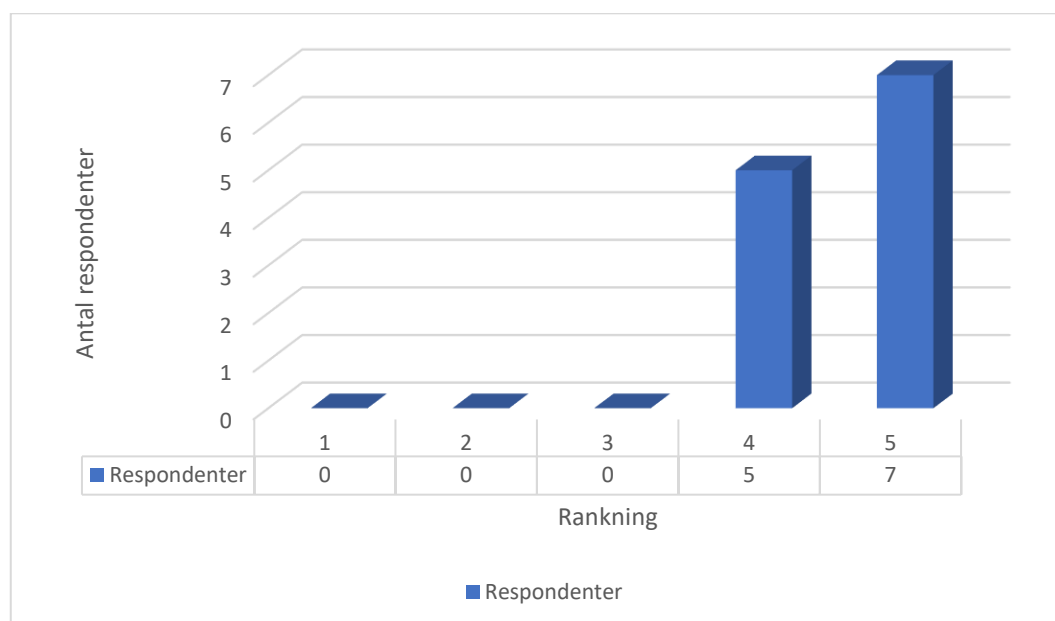

Fig 2 Diagram över svarsstatistik för intervjufrågan ” Hur viktigt är kommunens främjande av lokal matproduktion för en hållbar omställning av samhället?”

Gunnar Jonson på Länsstyrelsen Norrbotten tog upp att vi varken når miljömålen eller generationsmålet om inte kommunerna arbetar med lokal produktion, och att vår konsumtion även belastar miljön i andra länder. Flera av de respondenter som rankade arbetet lägre resonerade att mycket påverkan ligger hos medborgarna också och inte bara på kommunen.

4.6 Samverkan

I denna del av intervjun fick respondenterna svara på frågan: ”Vilka möjligheter ser du till samverkan för att främja lokal livsmedelsproduktion (inom kommunen, mellan kommun och näringsliv och mellan kommun och kommun mm.)?”

En av Gröna Näringars huvuduppgifter är att skapa och utveckla samverkan mellan olika parter. Ramnerö och Lindberg ser oändliga möjligheter till att samverkan kan växa och utvecklas. Det är ganska obruten mark dock menar de. Man har arbetat mycket i stuprör tidigare och inte samarbetat med varandra. Dessutom har livsmedelsindustrin varit lite känd som mån om sitt eget och har arbetat på sitt håll. Det har varit och är fortfarande lite så att man inom lantbruksföretagen, men kanske framför allt då inom LRF, Hushållningssällskapet och liknande, vaktar om sitt eget och det är ju ett hinder för de som arbetar med samverkan menar Ramnerö. Man måste vara bjussig och transparent för att samverkan ska fungera och där är vi inte än fortsätter hon. Gröna Näringar har arbetat lite med andra kommuner, och de menar att man behöver hitta några nyckelpersoner i de andra kommunerna och synka ihop deras arbete med dem. Det främsta problemet för samverkan i livsmedelsfrågor mellan kommunerna är att så lite av deras arbete handlar om lantbruk och livsmedel menar Ramnerö, men det är inte att man vaktar för hårt runt sin egen verksamhet. Ramnerö understryker att det är superviktigt att skapa nätverk och att det är någonting som hon gärna skulle se mer av inom livsmedelsstrategin, att bygga de här nätverken både inom kommunen, mellan kommuner men också mellan alla som arbetar inom de här företagen. *"För att vi är inte så många så att det finns så mycket att vinna på att liksom träffas och prata"*. Ramnerö tar även upp: *"Vi skulle behöva samla alla som har lite med de här frågorna att göra i någon form av råd, avstämning, alltså bara hitta de personerna som är inblandade. Alltså vi har ju noll kontakt med landsbygdsutvecklare exempelvis och vet inte om hon ens jobbar med lantbruksfrågor"*. Samhällsutvecklaren Maria Widman tar upp att det finns goda förutsättningar för samverkan i Piteå kommun då kommunen redan för en dialog om samverkan idag och då politiker prioriterar frågan. I upphandlingarna av livsmedel finns viss samverkan idag, och där kan det finnas utvecklingspotential menar hon. Piteå kommun har även en positiv påverkan i frågan genom sitt naturbruksgymnasium och vuxenutbildning som kan bidra med framtida odlare.

Enligt Hanh Huynh på Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten måste det finnas en vilja att starta dialog mellan kommun och producenter för att hitta gemensamma lösningar för att främja lokal matproduktion. Det räcker inte heller att den viljan är uttalad, man måste arbeta aktivt med livsmedelsfrågorna. Ibland så kanske det beror på den enskilda tjänstemannen och vilket intresse och engagemang de lägger ned för att hitta lösningar i frågorna. Huynh lägger till att Piteå kommuns trädgårdsnäring är liten och utspridd och avstånden är stora – man bör därför samverka för att få mer tyngd i frågorna och samla de erfarenheter som finns.

Hulda Wirsén, samordnare för Nära Mat, tycker att det är bra att Länsstyrelsen Norrbotten jobbar regionalt med livsmedelsstrategin för att hjälpa kommuner, speciellt eftersom kommunerna har så olika förutsättningar. Nu är ju Piteå en ganska stor kommun ändå med ganska många anställda och då kanske man kan jobba mer i team för att hjälpas åt att kompetensutveckla sig eller utveckla hur en upphandling ska gå till, menar hon. Det finns dock 14 kommuner i Norrbottens län och många av dem är väldigt små. *"Då kan det ju vara en utmaning för dem. 'Ja, men hur ska jag få tid att kunna sätta mig in i varje respektive område som man ändå har ansvar för som tjänsteman?'"*. Och där tänker Wirsén har kommunerna en möjlighet att hjälpas åt, förhoppningsvis tillsammans med både länsstyrelsen och regionen och andra också. Jörgen Nordqvist på Bodens kommun menar att Länsstyrelsen har en

viktig roll i att skapa forum där kommunerna i länet kan samverka, något som kommunerna kan ha svårt att skapa själva.

4.7 Mer lokala råvaror i den offentliga maten?

Borde fler offentliga måltider i Piteå kommun vara lagade på lokala råvaror? Om ja – hur ska detta bäst uppnås enligt dig?

Alla respondenter svarade jakande på den här frågan. Producenten Magnus Eriksson uttryckte att det bör vara ett uttalat mål av kommunerna som ständigt arbetas med.

Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson tror att alla kommuner skulle upphandla enbart lokalt om de kunde, men att det är komplext att uppfylla det i verkligheten. Kostchef Helena Lundberg är inne på samma linje och menar att Måltidsservice i Piteå redan gör så gott de kan.

4.8 Landskapskopplingar

”Köp den mat som ger det landskap du vill se” (Håkan Rasmusson, stadsnära lantbrukare utanför Lund)

I denna del av intervjuerna fick respondenterna besvara hur livsmedelsproduktionen enligt dem påverkar landskapet. Uppföljning: Hur kan en ökning av lokal matproduktion påverka landskapet?

De blev även tillfrågade om vilka fysiska åtgärder/faktorer/verktyg som behövs för att kommunen bättre ska kunna främja lokal livsmedelsproduktion. Ex: Stadsnära jordbruksmark, lagerbyggnader, fler aktiva gårdar mm.? Uppföljning: Vilka förutsättningar finns det för att skapa dessa?

Lindberg och Ramnerö berättar i sin intervju om hur de på studiebesök hos en producent tillsammans med kommunchefen och chefen för Näringslivsavdelningen fick se flygfoton från 70-talet över trakterna utanför Piteå och Luleå. Bilderna visade riktiga jordbruksbygder menar de och när de jämförde med dagens flygfoton är mycket av de marker som brukades då igenvuxna. Det är tydligt att Norrbotten växer igen som en effekt när man inte har betande djur och vallar enligt dem. Detta är det absolut största hotet mot biologisk mångfald i Norrbotten menar Ramnerö. I motsats till Skåne där det är viktigare att skapa variation i ett landskap präglat av monokultur så har Norrbottens skogsbygd redan en naturlig variation. I Norrbotten gör därför skillnaden mellan ekologiska och konventionella gårdar mindre påverkan på biologisk mångfald, men det är av stor vikt att lantbruken finns kvar så att en del av landskapet hålls öppet anser Ramnerö. Speciellt betesmarkerna är jätteviktiga understryker hon och hänvisar till att både Naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden WWF anser att vi behöver fler betande djur. Om vi tittar på global nivå är det en helt annan fråga menar Ramnerö. Om man ser till Amazonas så är det viktigaste att skogen ska få stå, men att Norrbottens marker lämnas åt sig själva och blir igenvuxna med sly inte hjälper någon, varken människor eller andra arter. Det finns liksom ingen lösning som passar den globala skalan fortsätter hon. Det är det som blir en utmaning när man ska prata om det, då måste man dela på de globala och lokala perspektiven. Lindberg tillägger att man ofta även måste göra avgränsningar när man talar om lösningar för Sverigenivå och för Norrbotten. Det är tydligt i intervjuerna att det finns stora skillnader i

förutsättningar i olika delar av landet. Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson uttrycker att om något blir viktigt i södra Sverige så tar det alltid några år innan det har etablerats i norra delen av landet. Jessica Lindberg nämner att det på vissa sätt skulle vara mer naturligt för Norrbotten att handla med norra Finland än med södra Sverige.

Flera andra respondenter tar också upp att det är viktigt att bevara de öppna landskapen. Maria Widman nämner upplevelsevärdet när man kör mellan fälten i de mer storskaliga landskapen som intressant. Landskapet har en kulturell själ menar hon. Hon tror att det är viktigt att ha en lokal matproduktion för att känna närheten till maten och skapa förståelse för vart den kommer ifrån, speciellt för barn och unga. Detta är något även Marita Björkman Forsman tar upp i sin intervju. Magnus Eriksson menar att det är viktigt att få tillbaka komplexitet i landskapet för att det ska kunna vara hållbart. Hanh Huynh på Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten anser att det är bara genom att bruka och odla marken och driva matproduktionen lokalt som de kan behålla makt över landskapspåverkan.

Gunnar Jonson tar upp att stadsnära jordbruk ger massor med ekosystemtjänster – även inne i städerna. Du får ju mer mångfald, till exempel rikare insektsfauna, och ett bättre ekosystem inne i själva staden om den omges av rätt sorts lantbruk runt omkring menar han. Rätt sorts lantbruk är enligt Jonson ett varierat odlingslandskap, inte monokultur kloss på staden. Ett sådant varierat odlingslandskap skulle kunna plockas in bitvis i staden och bilda urbana öar av landskapet som skulle vara bra för djur, insekter och växter och fåglar menar han.

Flera respondenter anser att vi behöver prata mer om jordbrukets påverkan på landskapet. Hulda Wirsén frågar sig *”Hur skulle landskapet se ut om det inte brukades?”*, och menar att detta borde diskuteras mer. Hanh Huynh menar att folk som bor på landet kanske ofta tar landskapet för givet, men att det borde vara en diskussion om vad som behövs för att hålla landskapen på det sättet som de är idag. Även hon frågar sig *”hur skulle de se ut utan matproduktion?”*. Stina Eriksson berättar att hon bor på landet med en mjölkbonde som granne, och att hon märker skillnad på hur hon själv tänker när hon handlar mat och hur hennes vänner och kollegor i stan tänker på grund av det här. För Eriksson är det självklart att handla från Norrmejerier för att stödja de norrländska bönderna, medan för andra spelar det ingen roll var mjölken kommer ifrån. Hur man ser på det här tror hon har att göra med vem du är, vart du bor och vem du har runt omkring dig.

4.9 Perspektiv från Bodens kommun

Alla kommuner hanterar livsmedelsfrågorna olika och har olika målsättningar. Bodens kommun har en politisk målsättning för prioritering av livsmedel i offentlig upphandling som lyder;

1. Lokalt/ ekologiskt/ inklusive vilt och ren.
 2. Lokalt.
 3. Svenskt ekologiskt.
 4. Svenskt.
 5. Ekologiskt.
- (Bodens kommun 2022)

På frågan hur han uppfattar kommunens arbete för att främja lokal matproduktion svarar producenten Magnus Eriksson att Bodens kommun, hans hemkommun, har gett honom både kunskapsmässigt och ekonomiskt stöd som gjort det mindre krångligt att starta upp jordbruk. Boden har arbetat för att lokalproducerat ska vara lika högt värderat som ekologiskt, och det är bra menar Eriksson.

Bodens kommun startade upp ett livsmedelskluster 2019 där kommunen är samordnare och lokala matproducenter är drivande. Klustret har som mål att öka intresset för närproducerad mat och självförsörjningsgraden i Boden, och har även förgreningar i resten av länet (Bodens kommun 2020). Livsmedelsklustret tillsammans med den ekonomiska föreningen Nära Mat Boden startade 2021 upp en saluhall i centrala Boden för lokala matproducenter, med syftet att göra lokalproducerad mat tillgänglig för fler. Saluhallen drivs ideellt och startade till stort intresse trots den dåvarande Corona-pandemin (LRF 2021). Näringslivsutvecklaren Jörgen Nordqvist upplevde att innan Bodens livsmedelskluster startades saknades ett steg mellan hobbyproducenterna och näringsidkarna med större produktionsvolym. Det var detta som ledde till att han bjöd lokala producenter till workshops som sedan skulle mynna ut i klustret berättar han. Kommunen vill hjälpa producenter att växa. Det är de små företagen som behöver stöd menar Nordqvist, de stora företagen kapar lätt bort möjligheterna för de små att växa. De företag som ingår i klustret får ekonomiskt stöd av kommunen och i utbyte kan kommunen kräva att företagen upplåter praktikplatser eller tar emot studenter som skriver examensarbeten.

Bodens kommun har tecknat så kallade *skafferiavtal* med två orter i kommunen; Gunnarsbyn och Harads. Skafferiavtalen innebär att det finns en butik på orten som kan administrera hämtköp till offentlig verksamhet. Inför skafferiavtalen gjorde kommunen en grundlig inventering av lokala producenter och leverantörer och förde dialog med dessa för att hitta en intresserad samarbetspartners (MATtanken 2021). Syftet med inventeringarna och skafferiavtalen är främst att stärka landsbygdsorterna berättar Nordqvist. Genom avtalen isolerades skolan och äldreboendet på orterna i förfrågningsunderlaget till den offentliga upphandlingen. Resultatet blev att de stora livsmedelsföretagen inte var intresserade av att lägga anbud, då det handlade om för små volymer, berättar Nordqvist. Lanthandeln i Gunnarsbyn levererar nu alla råvaror till byns skolbispisning och Coop i Harads gör detsamma för den byns äldreomsorg. Efter uppföljning av avtalen insåg man att kostnaderna för kommunen i slutändan blev desamma med skafferiavtalen som vid upphandling av de stora aktörerna med centrala grossistfunktioner. De större aktörerna har ofta en strategi att vinna upphandlingarna med ett lägre å pris och sedan arbeta med juridiken och ändringar och tillägg till avtalen som gör att kostnaderna ökar menar Nordqvist. Kommunen insåg från början att skafferiavtalen ger ett visst merarbete, men att de får mervärden tillbaka av dem och de värderar samarbetena högt fortsätter han. Därför har avtalen förnyats. Genom avtalen har de även kunnat upphandla viltkött från lokala viltslakterier och förädlingsföretag i Harads, något som grossisterna inte har kunnat erbjuda berättar Nordqvist.

Sett framåt anser Nordqvist att Boden bör satsa på en utbildningsplattform som bland annat gör folk mer nyfikna på den traditionella norrbottniska maten. Speciellt vill han stärka YH-utbildningarna. Till exempel finns idag ingen mejeristutbildning kvar däruppe men skulle kunna komma tillbaka menar han. De mjölkbönder som är kopplade till Norrmejerier får idag undanta runt 10-20 % av sin produktion och förädla själva, och det vill Nordqvist uppmuntra till. Han ser även skogen som nära sammanflätad med maten och förpackningsindustrin.

Stora industrisatsningar är etablerade i Bodens kommun eller kommer etableras inom en snar framtid, bland annat serverhallar, H2 Green Steel och konstgödsselfabrik som använder restprodukter från ståltillverkningen. I samband med etableringarna har kommunen tillsammans med RISE och Luleå Tekniska Universitet startat projektet Växtzon Oändlig. I projektet ska växthus byggas för att använda restvärme från industrierna och målet är att det ska skapa jobb till folk som idag står långt ifrån arbetsmarknaden. Nordqvist menar att samverkan krävs på flera nivåer för att utvecklingen i frågorna inte ska stanna av, och då måste alla parter dela med sig av sina framsteg. Att stötta matproducenter även över kommungränserna gynnar alla menar han. Boden har även en stark militär närvaro och tradition och Nordqvist skulle vilja se militären ta i mer för att stötta den lokala matproduktionen. Det ligger ju verkligen i deras intresse att det finns god lokal självförsörjning och krisberedskap menar han.

Nordqvist tar upp att kommunen har fått stark kritik för att bygga på jordbruksmark, speciellt av LRF, men han menar att det på ett sätt kan vara bra att lantbrukarna blir arga så att det verkligen blir diskussion mellan dem och kommunen. Han vill ha med lantbrukarna i utvecklingen av den cirkulära matproduktionen i växthus som Bodens kommun vill satsa på, och då behövs dialog. Kommunen kan bidra till att etableringar får mötas med entreprenörer menar Nordqvist.

Nordqvist arbetar för att kommunen ska satsa på naturbete för att producera klimatsmart kött och den biologiska mångfald som blir en följd av rätt sorts betestryck. Ett annat förslag som Nordqvist vill satsa på är att odla upp marken under kommunens högspänningsledningar på nytt, åtminstone med vallodling. Det är gamla odlingsmarker som i dagsläget bara röjs från sly vart 7:e år. Kommunen är positiv och förhoppningen är att de ska få budget att börja med projektet redan nästa år berättar Nordqvist. Det skulle skapa ett mer sammanhängande landskap och även göra kopplingen mellan Boden och Luleå till en snyggare och mer levande landsbygd menar han.

4.10 Perspektiv från Luleå kommun

Luleå kommun har sneglat på Boden för inspiration i lokala offentliga inköp menar Roger Ylinenpää, samhällsutvecklare på Luleå kommun. Under våren 2021 utformade Luleå kommun en strategi för upphandling av lokal mat med viktning till fördel för lokalproducerad och ekologisk mat, där lokalproducerad ekologisk mat prioriteras högst, därefter lokalproducerad mat och därefter nationellt ekologiskt osv. Luleå kommun har ett avtal med sin grossist liknande det Piteå kommun har som säger att man ska välja lokalproducerade produkter där det går förklarar Ylinenpää. 2021 startades det även upp en kommunal grönsaksodling på prov i en handelsträdgård ägd av kommunen i utkanten av Luleå där man sen innan odlar upp växter till

kommunens parker. I odlingen involveras folk som står långt ifrån arbetsmarknaden och en tanke är att även använda odlingen till arbetsträning och integrationsprojekt. Dock vet man inte hur man ska gå vidare med projektet i dagsläget berättar Ylinenpää.

Ylinenpää ser liknande utmaningar som de andra respondenterna ser för kommunen att främja lokal matproduktion. LOU och kompetenshöjning är det han trycker på som utmaningar. Alla kommunanställda bör få en påminnelse om Maslows behovstrappa, menar Ylinenpää. Mat är viktigt för vår överlevnad och välmående än en ny ishall.

Kommunen vill gärna stimulera fler lokala matproducenter att starta upp och leverera till kommunen. I dagsläget hyrs den kommunägda jordbruksmarken ut till hästägare och i viss mån jordbruk till en ringa summa berättar Ylinenpää. Men jordbrukarna skulle kunna öka menar han. För 3–4 år sedan signalerade man från landsbygdskommittén till byarna i kommunen att om man ville starta upp en byaodling så kunde man få ekonomiskt stöd för det. Två orter har numera sådana odlingar sedan tre år tillbaka. Ylinenpää upplever att lokalproducerat har blivit en alltmer prioriterad fråga på Luleå kommun under de fem år han har arbetat där. Tidigare har kommunen varit mer tveksam till att upphandla lokalt men nu har man börjat se mer mervärden som väger upp för högre priser på lokala produkter. De har även varit tveksamma till kommunal matodling då man inte velat konkurrera med lokala producenter. Ylinenpää menar dock att knappt finns några lokala producenter att konkurrera med i dagsläget. Piteå kommun har ganska många fler aktiva jordbrukare tar han upp, och Luleå kommun har därmed lägre självförsörjningsgrad inom mat än Piteå. För fyra år sedan gjorde Luleå kommun en kartläggning över värdefull jordbruksmark i kommunen – all mark, inte bara den kommunägda – som har resulterat i ett starkt skydd för den här marken. Högst skyddsklass har högkvalitativ jordbruksmark som brukas idag och ligger nära en produktionsenhet. Produktiv mark som inte brukas idag och inte ligger nära en produktionsenhet har lägre klassning men räknas fortfarande som värdefull. På värdefull mark får det inte byggas. Kommunen kan inte säga nej om staten till exempel vill dra Botniabanan där men annars väger skyddet tungt. De har försökt ge sina bygglovshandläggare lite verktyg och guidning i hur man kan tänka i olika fall. Den kommunala grönsaksodlingen klassas som värdefull mark och får därför inte bebyggas. Många andra stadsnära odlingar har korta kontrakt då marken ofta är planlagd för bebyggelse och odlarna kan även vräkas med kort varsel. På Luleås skyddsklassade mark finns potentialen för större säkerhet för odlarna och därmed kanske större incitament att satsa och planera långsiktigt.

På frågan om utvecklingspotential för kommunens arbete inom lokala livsmedelsfrågor nämner Ylinenpää att kommunen bör försöka nå ut till fler i upphandlingarna och vara tydliga med vad och hur mycket de vill köpa in. Om det finns tydliga mål för att kommunen ska köpa upp till exempel en viss mängd morötter skulle det kunna inspirera folk att se en affärsidé i det och satsa på den. Ylinenpää menar att det är bäst att satsa på små odlingsproducenter. Tillgången på bra jordbruksmark i kommunen är god, berättar han, men det är lättare att få loss mindre bitar mark som därför passar flera små producenter bättre än en få stora. Det skulle även vara bra med gemensamma lager med kylrum för producenterna menar Ylinenpää. Kommunen kollar idag på möjligheterna till att bygga en kommunal samlastningscentral för lokala producenter för att få

bättre ekonomi i transporterna. Ylinenpää har även fört diskussion med Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten om att investera i en förpackningslinje där lokala producenters grödor kan sköljas och förpackas. Detta är något som ofta krävs för att få lov att ta in grödorna i offentliga kök, men som är svårt för små producenter att fixa själva. Två andra åtgärder Ylinenpää nämner som kommunen kan satsa på är en inkubator för odlingsföretag och ett förslag han fick från en entreprenör om att bygga bostäder *runt om* den värdefulla jordbruksmarken som inkluderas i markskyddet. Då skulle man kunna erbjuda varje bostad en stor odlingslott och locka mer folk att börja odla. Entreprenören delgav till Ylinenpää att han själv gärna skulle erbjuda sin mark åt ett sådant projekt. Ylinenpää tar även upp att skolorna gärna vill ha lokalproducerad mat då de menar att det är godare och att barnen är de bästa ambassadörerna för att sälja in det till sina föräldrar.

Luleå kommun är en stor markägare, främst av skogsmark, berättar Ylinenpää. Skogsmark är mödosamt att göra om till jordbruksmark och första prioritet bör vara att ta vara på och hålla öppen den befintliga jordbruksmarken menar han, eller kanske plantera energiskog. Man får inte glömma bort byarna och markerna i inlandet understryker han.

Ylinenpää ser stora möjligheter till samverkan i de lokala matfrågorna. Luleå har haft samtal med Gröna Näringar-projektet från Piteå kommun och Ylinenpää menar att stöttning av producenter i hela länet, även utanför kommungränserna, gynnar alla. Han skulle vilja se ett större Gröna Näringar-projekt som till exempel inkluderade den så kallade femkanten; kommunerna Piteå, Luleå, Älvsbyn, Boden och Kalix. Dagens Gröna Näringar är lite för lokalt menar han, men om det var större skulle kommunerna bättre kunna lära av varandra.

Det finns många förädlingsföretag i Norrbotten och egentligen all möjlighet att producera mer mat menar Ylinenpää. Det går åt rätt håll idag, åtminstone i tankevärlden avslutar han. Sen är frågan hur det går från tanke till verkstad.

4.11 Kommunens verktyg och vägen framåt

I det här avsnittet sammanfattas vilka verktyg kommunen har i arbetet för att främja lokal matproduktion samt respondenternas tankar om hur vägen framåt i det arbetet kan se ut för kommunerna och andra aktörer. Vissa verktyg hänger ihop med varandra, andra inte.

Dra nytta av satsningar och bidrag

Ramnerö vill se Norrbottens lantbrukare bli duktigare på att söka bidrag, haka på de nationella satsningarna lite mer och till exempel söka till Klimatklivet. Det finns positiva exempel där lantbruk har kunnat elektrifiera hela sin maskinpark med hjälp av stöd till att söka rätt bidrag. För detta krävs dock rätt rådgivare som vet hur det fungerar att söka och vad som passar i Norrbotten understryker Ramnerö. Hon vill att lantbrukarna ska se till att nyttja de stora satsningar som finns, för det finns ganska mycket som görs för att få lantbruket att ställa om. Och vi måste ju ställa om menar hon, det är bara en fråga om hur fort det kan gå. Det är viktigt att det finns rätt kompetens tillgänglig för att hjälpa lantbrukarna i Norrbotten att vara snabbt på det.

Möte mellan allmänheten och matproduktionen

Kommunen skulle kunna stötta skolträdgårdar och ta initiativ till studiebesök på gårdar menar producenterna Isaksson och Eriksson. Eriksson berättar att han och hans familj själva har tagit initiativ och bjudit in barnens klasser att komma och besöka gården, och detta är något kommunen skulle kunna göra.

Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson skulle vilja se jordbrukslotter i centrala Piteå där restauranger kan hyra en fåra var och odla grönt till sin egen verksamhet. Hon menar att man kan utveckla mycket kul med sådana projekt och även skapa hotellverksamhet av det.

Uppvärdera jordbruket och jordbruksmarken

Även om många anser att det är viktigt att skydda jordbruksmarken och många steg har tagits i rätt riktning byggs det fortfarande ibland på produktiv jordbruksmark som annars kunde användas till matproduktion. Gunnar Jonson på Länsstyrelsen Norrbotten menar att detta inte är hållbart och att man måste uppvärdera lantbruket så att det blir en prioriterad fråga i allt beslutsfattande och i översiktsplanering. Man måste även slå vakt om lantbruket så att det inte glöms bort när de stora industrisatsningarna görs i Norrbotten, för då är det riktigt krisigt menar Jonson. Beatrice Ramnerö anser även hon att lantbruket är lite bortglömt i norra delen av Sverige. När man pratar om hållbar omställning vänds fokus främst mot satsningar på annan industri, så som hållbart stål. Hållbart stål är en jättebra satsning, men det är inte det som kommer göra att vi når en hållbar framtid anser Ramnerö. Det skapar inte heller hållbarhet regionalt eller lokalt. Om vi tittar på kommunnivå, till exempel Piteå kommun, menar hon att de inte kommer nå miljömålet för biologisk mångfald om de inte har en stark lokal livsmedelsproduktion. Detsamma är viktigt för social hållbarhet; *”Våra största utmaningar här nu är ju att det liksom inte är hållbart socialt, framför allt inte på landsbygden, utan vi måste ju ha bra vägar och vi måste ha bra trafik, bra bussar, bra sådana möjligheter och där är ju lantbruken mycket och mycket en motor för att det ska vara en hållbar landsbygd”*. Ramnerö menar att Norrbotten idag är så pass nära en tipping point inom lantbruket att om det blir färre producenter så måste man lägga ner allt. Om det till exempel finns för få mjölkbönder så finns det inte underlag för ett mejeri. Det är därför kritiskt nu att producenterna ökar i stället för att minska om man vill ha kvar matproduktion i Norrbotten anser Ramnerö.

Det är en symbolfråga att satsa på lokal matproduktion menar Ramnerö, och att symboliken är väldigt viktig. Även om det offentliga köket är en ganska liten del av den totala matkedjan är det viktigt att visa vilja där. Enligt Ramnerö är det viktigt att kommunen inte bara stöttar genom upphandling utan att man visar att man även lyfter hela livsmedelsnäringen så som andra näringar har lyfts. Magnus Eriksson understryker att han vill att man ska uppmärksamma lantbrukare mer. Lantbruksbranschen blir ofta inte sedd i till exempel näringslivsfrågor till den grad som andra branscher blir menar han. *”Vi finns där, men vi syns som inte. [...] Årets företagare när blev det en lantbrukare sist?”*.

Hulda Wirsén på Länsstyrelsen Norrbotten uttrycker *”Jag skulle gärna vilja se att kommunerna på ett tydligare sätt faktiskt målar upp en vision för hur mark och vattenanvändningen ska se ut långsiktigt framåt i sin översiktsplan”*. Hon är inte specifikt insatt i fallet Piteå kommun men

skulle rent generellt vilja se att kommunerna tar sig an frågan om sin roll som aktör i mark-, mat- och vattenfrågor. Vi vet att matproduktionen behöver öka och att jordbruksmarken är en grundläggande faktor för det menar Wirsén. Vad kan då kommunen göra för att öka produktionen av mat? *”Hur kan vi se till att de här grundläggande resurserna faktiskt nyttjas och omsätts och vilka verktyg har vi?”*. Man skulle kunna arbeta mer med att kartlägga till exempel var jordbruksmarken finns i kommunen, hur den används idag och vad kommunen kan göra för att se till att den nyttjas bättre framöver menar hon. Wirsén nämner att vissa kommuner har gjort egna handlingsplaner till följd av livsmedelsstrategin Nära Mat där man då checkar av sina olika verksamheter och vad de kan göra för att jobba i linje med livsmedelsstrategin i de olika verksamhetsområdena. Detta skulle vara mycket positivt om det spred sig till fler kommuner menar hon.

Återtag och andra upphandlingsverktyg

Grans Naturbruksgymnasium ägs av Piteå kommun och har en egen livsmedelsproduktion av djur och grönsaker som går till skolans restaurang. Marita Björkman Forsman menar att om skolan producerar mer än bara till sig själva kan man låta en förskola och ett äldreboende då som får mat därifrån. Det kan bli en typ av fadder-förskola eller fadder-boende. Drömmen vore enligt Björkman Forsman om Grans kunde producera så mycket att kommunen får möjlighet att göra återtag på livsmedel därifrån. Eftersom de äger skolan skulle det inte bli någon konflikt med LOU i det fallet menar hon.

Utöver återtag har det nämnts flera verktyg under arbetet som upphandlare kan använda sig av för att främja lokala matproducenter i offentlig upphandling. I dessa ingår prioriteringsordning, viktning och skall-krav. Att kräva att det upphandlade livsmedelsföretaget ska kunna besökas av en skolklass är ett annat exempel som har visats fungera. Direktupphandling av mindre volymer, skafferiavtal och att isolera upphandlingen för exempelvis en skola eller ett ålderdomshem kan också användas för att nå mindre producenter och ge dem större möjlighet att delta i den offentliga upphandlingen.

Producenten Magnus Eriksson tar upp att upphandlingen är en viktig knutpunkt då alla inblandade pratar med varandra, knyter kontakter och kommunicerar ordentligt.

Höj matbudgeten

Kostchef Helena Lundberg menar att ekonomin är den största bromsklossen för att utveckla arbetet mellan kommunen och lokala producenter, och med ökande livsmedels- och transportpriser blir detta alltmer påtagligt. Med större budget skulle kommunen kunna satsa mer på lokalproducerad mat än tidigare. Vill man handla mer lokalproducerat måste man budgetera för att det kostar mer menar Hanh Huynh. Genom att budgetera för högre matkostnader kan kommunen visa sin vilja att satsa på lokalt anser hon, och att man inte bara betalar för kött och grönsaker utan även för de mervärden de ger och det landskap man vill se. Producenten Magnus Eriksson menar att för att bonden ska kunna försörja sig så behöver man förstå igen att maten måste få kosta.

Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson anser att Piteå är en ekonomiskt solid kommun, och berättar att man har inte lånat pengar på 20 år. Nu är det så gigantiska stora investeringar på gång, till exempel Botniabanan, och enligt Eriksson är det dags att Piteå kommun börjar låna så att de hinner med i matchen med andra kommuner och inte tappar fart och faktiskt förlorar saker på grund av att man sen gammalt inte vill ta lån. Det är ingen som har kunnat snåla sig igenom en framgång, det går inte i affärsvärlden menar Eriksson. Du måste satsa för att kunna komma där framåt i ett affärsdriv och en kommun.

Attitydförändringar

I matfrågorna krävs en mental helomvändning, menar Magnus Eriksson. Det finns all möjlighet att stimulera till ett mer självförsörjande norra Norrbotten, men då behöver man tänka om och överväga om färska grönsaker mitt i vintern kanske är orimligt att kräva. Lagringsmetoder som syltning och fermentering kan istället få ett uppsving och resultera i både god och nyttig mat. Eriksson har pratat en del med länsstyrelsen om att inställningen hos tjänstemännen inte borde vara att ta dem (lantbrukarna) i örat när det blir fel, utan snarare att hjälpa dem göra rätt. Den inställningen efterlyser han och den skulle behöva genomsyra både kommunernas och länsstyrelsens verksamhet. *Vi hjälper dig att hålla de här reglerna i stället för vi bestraffar dig när du gör fel.* I stället för att hota med böter och inskränkningar kan de visa den hjälpande handen i stället. Eriksson berättar hur han en gång fick en fråga från en politiker om vad kommunen kan göra för att underlätta för producenterna inom lantbruket. *”Så där, och det jag sa var att flytta på er, var inte ett hinder”.* Dels att inte vara ett hinder själva, dels att undanröja andra hinder menar han är det bästa kommunen kan göra för lantbrukarna. Kommunen skulle kunna förenkla de administrativa bitarna för producenterna anser Eriksson, till exempel om det är möjligt att förenkla ett dokument med regler på 100 sidor till en översikt på kanske 5 huvudpunkter så skulle det underlätta mycket för många. *”Som sagt det finns en vilja tror jag som jag ser hos lantbrukare att göra saker, ett driv liksom ett entreprenörskap som är jättekraftigt. Men det kvävs av regler och administration. Det är så mycket kring livsmedel som blir liksom regeltungt”.*

Emma Isaksson avslutar sin intervju med att understryka att de som äter de offentliga måltiderna är barnen som är vår framtid och de äldre som har byggt upp vårt samhälle. Man bör både satsa på att ge dem bra mat och skulle kunna involvera dem mer i produktionen, till exempel genom grönsaksodling och djurhållning menar hon. Det kan skapa välbefinnande och många av de äldre har förmodligen även kunskap om matproduktion då många har varit producenter själva.

Stärka landsbygden

För att den lokala matproduktionen ska stärkas måste landsbygden stärkas enligt flera respondenter. Magnus Eriksson uttrycker att det är lätt att hamna i fällan att bara ta beslut på ekonomiska grunder. Det kan vara ekonomiskt sunt att lägga ner en byskola och skjutsa in barnen till skolan i stan men få negativa konsekvenser ur andra perspektiv. Hulda Wirsén understryker samma sak. Är det för långt till skolan på landsbygden då finns det ingen barnfamilj som kan eller vill bo på platsen. Eriksson menar att det är viktigt med omställning så att unga ser att det rör på sig och att kan se en framtid i lantbruksbranschen. Barnet till en

mjölkbonde kan nog idag ha svårt att se sig själv ta över lantbruket som vuxen tror han, med sjunkande mjölkpriser och stigande priser för insatsmedel i en bransch där det redan inte finns några marginaler.

Skapa dialog och förståelse mellan parter i livsmedelskedjan

Den utvecklingsåtgärd flest respondenter (10st) önskade i sina intervjuer var att det behövs mer dialog mellan och förståelse för andra roller och verksamheter i livsmedelsfrågorna. Hanh Huynh vill veta *”Hur fungerar det med det offentliga köket i den kommunala verksamheten och hur flexibla kan de vara?”*. På det andra hållet vill hon att kommunen ska arbeta för att sätta sig in i producenternas förutsättningar, till exempel att man inte kan leverera året runt och bara i vissa kvantiteter. Utan förståelse tror hon att man pratar förbi varandra och att det aldrig blir några konkreta lösningar. Med bra dialog däremot kanske man kan hitta de här *”lite udda lösningarna”*. Näringslivsutvecklaren Stina Eriksson vill se en ökad kunskap hos tjänstemän och politiker och öka företagets förståelse för hur kommunen funkar. Att förstå varandras uppgift är inte alltid så lätt menar hon. Hulda Wirsén, samordnare för Nära Mat, tror att ett kunskapsutbyte är nödvändigt både hos politiker, tjänstemän och allmänheten. Att man förstår sin del i kedjan eller i arbetet och vad kan jag göra för att bidra till en gemensam målbild eller vision som vi också då tillsammans har jobbat fram. Producenten Magnus Eriksson tror att man måste från tjänstemannahåll ödmjuka sig i att förstå att man oftast inte är insatt i hur en lantbruksverksamhet går till eller hur en morot odlas. Då måste man vara lyhörd och kunna lyssna på den input man får för att sen kunna fatta vettiga beslut, menar han. Det behöver ju inte betyda att man precis gör som bönderna vill men understryker han, men man måste i alla fall ta in den information man får och verkligen överväga den på riktigt och inte bara avfärda den för att det är en bonde som kommer med den. *”Jag upplever i alla fall att det finns en vad ska man säga nästan fördomsfull inställning kring att bönder nödvändigtvis måste vara dumma i huvudet. Lite så, men det är vi ju inte alla”*. Producenten Eriksson och Huynh vill att kommunen jobbar aktivt med att stötta små lokala jordbruk och att de är tydliga med vad de efterfrågar och vad som krävs av lantbrukarna.

Testprojekt och involvera kökspersonalen

Enligt Hanh Huynh skulle testprojekt för att till exempel koppla ihop en livsmedelsproducent med en skola kunna vara något positivt. Grans Naturbruksgymnasium med Piteå kommun som huvudman skulle vara ett givet testobjekt menar hon. Det är alltid en utmaning att ställa om till ett nytt arbetssätt, menar hon. Det är stor skillnad på att utgå från utbudet på lokala råvaror mot att beställa från en grossist. Ett testprojekt skulle vara ett sätt att provköra sådana metoder och samla erfarenhet och förenkla för andra som vill ställa om menar Huynh. Vid ett samarbete mellan producent och skola är det viktigt att involvera skolpersonalen enligt henne, så att de känner sig engagerade och att deras jobb inte blir svårare. Därför borde skolmatspersonalen också få vara med och tycka till från början, och man bör sätta sig in i varandras arbetssätt och rutiner anser Huynh. Både kommunen och producenten behöver veta bland annat hur flexibla matpersonalen kan vara i köken, när deras meny sätts och vilken framförhållning som krävs.

Sammanfattning av kommunens verktyg och vägen framåt

I listan nedan sammanfattas de verktyg som kommunen, men även till viss del andra aktörer i livsmedelskedjan, kan använda för att främja lokal livsmedelsproduktion baserat på intervjuresultatet. Vilken aktör som rekommenderas att utföra åtgärden eller använda verktyget är utskriven inom parentes sist i varje punkt.

- Söka bidrag och delta i nationella satsningar (producenter)
- Skapa möten mellan allmänheten och matproduktionen (kommunen och producenter)
- Uppvärdera jordbruket och jordbruksmarken för att skydda den lokala matproduktionen (kommunen, allmänheten)
- Verktyg för att främja lokala producenter i offentlig upphandling (kommunen)
 - Återtag
 - Prioriteringsordning
 - Viktning
 - Skall-krav
 - Skafferiavtal
 - Direktupphandling av mindre volymer
 - Isolering av t.ex. en skola i upphandlingen
- Budget som verktyg – Större budget vikt åt livsmedelsfrågor kan ge tjänstemännen mer spelrum att främja lokal matproduktion
- Arbeta med attitydförändringar på flera nivåer för att stödja lokala producenter och öka intresset för lokalproducerad mat
- Stärka landsbygden så att lokala livsmedelsföretag kan finnas kvar och nya kan tillkomma
- Skapa dialog och öka förståelsen mellan olika parter i livsmedelskedjan
- Skapa testprojekt för att samla erfarenhet om vilka metoder som funkar vart

5. Diskussion

I arbetet har det konstaterats att livsmedelsfrågor är på agendan globalt, nationellt och lokalt, och att de är sammanflätade med andra frågor. *Lokal* matproduktion är ett obestämt begrepp och vad som räknas som lokal mat i Norrbotten skiljer sig från resten av landet på grund av olika förutsättningar, bland annat geografiska. Enligt både Norrbottens Livsmedelsstrategi och Piteå kommuns målsättningar ska den lokala matproduktionen öka. Kommunerna har ett antal olika verktyg till sitt förfogande som kan påverka den lokala matproduktionen. Enligt alla respondenter i det här arbetet har kommunerna potential att göra mer för att främja lokal matproduktion än vad de gör idag. Alla respondenterna menade att det är viktigt att främja lokal matproduktion av olika anledningar, att samverkan är något positivt och att matproduktionen har en landskapspåverkan.

Piteå kommun är den kommun i Norrbottens län som har mest jordbruk och jordbruksmark och ur det perspektivet bäst förutsättningar för att öka sin lokala matproduktion. Man kan även se det som att Piteå kommun är den kommun i länet som har störst ansvar för att främja matproduktion inom sina gränser på grund av att de har bäst förutsättningar för detta i länet. Kommunen är positiv till lokal matproduktion och har uttalade mål att öka den. Om man ser till kommunens föreslagna aktiviteter i *Handlingsplan för miljö, klimat och energi* (2019a) (se avsnittet *Piteå kommun*) och intervjuerna (2021-2022) så har kommunen en medvetenhet om majoriteten av de utmaningar och potentiella utvecklingsmöjligheter som respondenterna har nämnt. Utmaningarna är fortfarande där dock och kommunen kan utveckla sitt arbete för att möta dem.

Det arbete Piteå kommun utför idag för att främja lokal livsmedelsproduktion kan delas upp på tre huvudsakliga kommunala områden där man arbetar närmast frågorna, samt samarbetet med Länsstyrelsen Norrbotten inom livsmedelsstrategin Nära Mat. Inom dessa olika områden kan man koka ner dagens arbete i ett antal delområden vilka är de största åtgärder som utförs idag. De huvudsakliga arbetsområdena och tillhörande delområden illustreras i *fig 3* nedan.

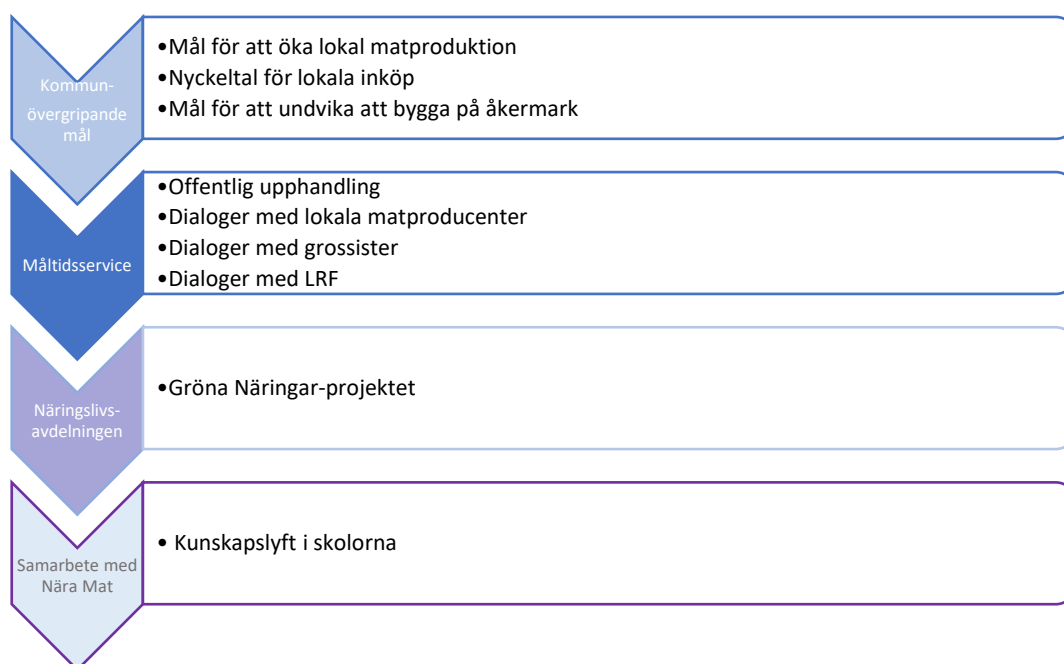

Fig 3. Illustration över Piteå kommuns huvudsakliga arbetsområden och delområden i arbetet för att främja lokal livsmedelsproduktion baserat på resultatet från intervjuerna (2021–2022)

De olika delarna av kommunen som har ett nära arbete med lokala livsmedelsfrågor skulle få möjlighet att utveckla sitt arbete med rätt stöd. En till synes uppenbar åtgärd skulle vara att dedicera en större budget till de avdelningar och enheter som arbetar med frågorna. En ökad budget till avdelningen Måltidsservice räcker dock bara en bit. De lokala livsmedelsinköpen kan inte öka i någon större utsträckning om inte produktionen också gör det. Flera respondenter uttryckte att det är en utmaning för kommunen att öka sina lokalproducerade inköp då producenterna är för få. Efter den minskning som skett, till stor del de senaste två decennierna, ligger Norrbottens självförsörjningsgrad på livsmedel idag på 20–25 %, och andelen

lokalproducerade inköp i Piteå kommun ligger runt samma siffror. Högsta prioritet för Piteå kommun och Norrbottens län i de här frågorna bör därför vara att avstanna minskningen av norrbottniskt lantbruk. Näst högsta prioritet bör vara att skapa incitament för fler matproducenter i länet att starta upp och/eller för fler att växa. Eftersom det förmodligen inte är så enkelt som att bara öka budgeten vikt åt lokala livsmedelsfrågor kan en alternativ angreppspunkt vara att tillsätta en ny tjänst som arbetar dedikerat med att till exempel hjälpa livsmedelsföretag i uppstartsfasen att hitta mark och lokaler, koppla samman producenter och butiker eller höja kompetenserna i livsmedelskedjan. Projektet Gröna Näringar fungerar som en slags samordnare för sådana projekt i dagsläget. Skulle projektet göras till en permanent del av kommunen kunde detta arbete utvecklas och planeras mer långsiktigt. Som Roger Ylinenpää på Luleå kommun uttryckte i sin intervju skulle Gröna Näringar kunna utvecklas till ett länsövergripande nätverk om fler av kommunerna tillsatte sådana tjänster. Man skulle då kunna dra nytta av varandras erfarenheter och stärka de gröna näringarna i hela länet. Att tillsätta nya tjänster kan vara en relativt dyr åtgärd för kommunen, men kan vara värt det om det visar sig fungera väl. Gröna Näringar-projektet kan tjäna som ett föregångsexempel som man kan utveckla vidare efter att det är klart och har utvärderats.

Bakgrunden och intervjuerna i det här arbetet visar på både stora utmaningar och stor utvecklingspotential i kommunens arbete med att främja lokal matproduktion. De huvudsakliga utmaningarna och utvecklingspotentialen kan kokas ner till ett antal övergripande delar inom respektive område. Dessa illustreras nedan i *fig 4*.

Fig 4. Illustration över huvudsakliga utmaningar och lösningar

Den låga lönsamheten i norrländskt jordbruk hänger ihop med minskningen av livsmedelsproducenter de senaste decennierna vilket i sin tur leder till ökad igenväxning av jordbruksmark. Denna negativa spiral är ett stort problem då det är svårt att hävda igenväxta marker på nytt, vilket därefter gör det svårare för nya lantbrukare att starta upp produktion på

den marken (se illustration i *fig 5*). Eftersom de offentliga måltiderna endast står för runt 3 % av de svenska måltiderna är det också avgörande att den privata konsumtionen av lokal mat ökar. Det är där de stora volymerna ligger. Då kanske antingen priserna på lokalproducerad mat behöver minska, vilket ger sämre lön för bonden om det inte kombineras med någon form av bidrag eller annan åtgärd, eller konsumenter bli beredda på att betala mer för sina varor. Här måste förmodligen till både attitydförändringar och kombinationer av lösningar. Om lokal mat är dyr och blir en klassmarkör nås bara en liten del av folket. Om producenten säljer genom mer direkt kundkontakt, till exempel via REKO-ring eller marknad, för att få ut mer av inkomsterna själv nås också bara en liten del av folket. Man behöver därför bemöta utmaningen på olika fronter. Kommunen kan bidra till att öka kunskapen om lokal mat och matproduktion och uppvärdera dem i allmänhetens medvetande. Detta kan till exempel göras genom att anordna eller uppmuntra till publika evenemang som visar upp matproduktion i form av marknader, temaveckor och skördefestivaler. Det kan göras genom att lyfta ämnena i skolorna och anordna studiebesök på livsmedelsföretag, både för skolbarn och kommunanställda. Det kan göras genom att uppmuntra till urban matproduktion som blir mer synlig för allmänheten och en del av dess vardag. Positiva exempel finns att hämta i allt från stadsgrisar i Göteborg till en uppsjö av urban odling på olika orter i landet. För att det ska nå ut till så många som möjligt är det viktigt att kommunen är både transparent med sitt arbete och marknadsför det till allmänheten.

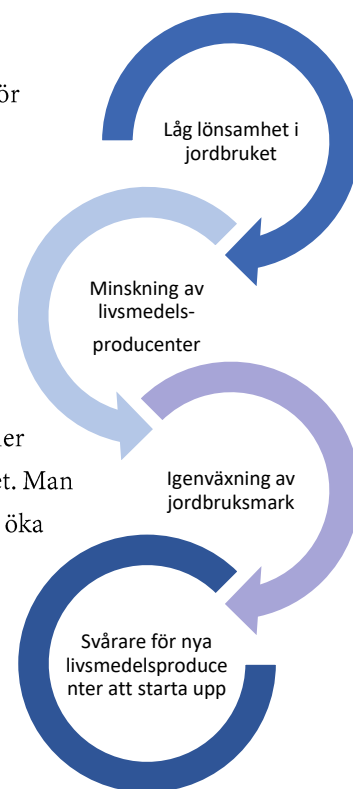

Fig 5. Den negativa sambandskedjan som bidrar till en minskning av det norrbottniska jordbruket

I intervjuerna kom det fram flera åtgärder kommunen kan utföra för att stödja den lokala matproduktionen. Något som majoriteten av respondenterna (10/13 st) tog upp att de ville skulle utvecklas var ökad dialog mellan aktörerna i livsmedelskedjan och kommunen, samt en ökad förståelse för varandras roller.

Bodens och Luleå kommuns förutsättningar för matproduktion är relativt lika Piteå kommuns. Det finns flera exempel på verktyg som har fungerat bra för de andra kommunerna som Piteå kommun skulle kunna testa, så som viktning och prioriteringsordning i upphandlingen, skyddsklassning av jordbruksmark, skafferiavtal för att stärka landsbygdsorterna och stödjande av livsmedelskluster.

Eftersom livsmedelssystemet är globaliserat är livsmedelskedjorna över hela världen sammankopplade. Sveriges konsumtion påverkar andra länder och Skånes konsumtion påverkar Norrbotten. Därför är det viktigt att arbeta med livsmedelsfrågorna och försöka förbättra systemet överallt, på kommunnivå, individnivå och internationellt. Man kan argumentera för att de som har mer makt även har mer ansvar i frågorna, och kommunen har avsevärd makt att påverka det lokala livsmedelssystemet även om de inte kan påverka allt. Eftersom olika delar av Sverige och världen möter olika livsmedelsrelaterade utmaningar är det viktigt att anpassa lösningarna efter de specifika förutsättningarna; nationella, regionala eller lokala – det finns ingen universell lösning på de livsmedelsrelaterade problemen. Platsspecifika lösningar kopplade

till matproduktion kräver förståelse för såväl det lokala *matlandskapet* som *det fysiska landskapet*. Lokalisering (som i motsatsen till *globalisering*) av livsmedelssystemet bidrar till att man, som Hanh Huynh uttryckte det i sin intervju, behåller större makt över landskapspåverkan i närområdet. Detta kan vara positivt i ett län med relativt svag och småskalig livsmedelsproduktion som Norrbotten. Om mer lokal makt i livsmedelssystemet bibehålls kan det vara en lättare process att anpassa matproduktionen till platsen/regionen, då beslutskedjan är kortare. Det kan även underlätta för att utforma matproduktionen till att skapa mer positiv miljöpåverkan. Kortare beslutskedjor är positivt när det underlättar för sådana positiva åtgärder och det kan bidra till att alla aktörer känner mer makt över sin situation och att beslutsprocessen blir mer transparent och lättöverskådlig. När det högsta beslutsfattande organet sitter nära produktionen kan det även få större förståelse för både den och hela det lokala livsmedelssystemet. En kortare kedja mellan producent och konsument kan skapa ökad transparens och förtroende mellan parterna. En negativ effekt av kortare beslutskedjor kan vara att systemet blir mindre demokratiskt då beslut kan fattas utan lika stort underlag. Minskad demokrati i livsmedelssystemet till följd av lokalisering är något Born & Purcell (2006) varnade för i *The Local Trap* (se avsnitt 5.1 *Begreppet lokalproducerat – vad, hur och varför?*). Om kommunen då ska arbeta med att främja lokal livsmedelsproduktion är det därmed viktigt att de beaktar hur och vad man stödjer. Ser man till Bodens kommun som positivt exempel har de genom skafferiavtalen och livsmedelsklustret lyckats skapa lokala enheter som stödjer både glesbygden och producenter och ger ökat handlingsutrymme för båda. Detta är något som bör fungera väl även i andra kommuner, och tjäna en speciellt viktig roll i kommuner som kämpar med utglesning av sin landsbygd.

Lokal livsmedelsproduktion kan bidra med många positiva effekter till kommunen som hyser den. Som nämns i bakgrunden och betonas i intervjuerna har lokala livsmedelssystem förmågan att skapa lokal resiliens och stödja lokalsamhällena på olika sätt. Fler livsmedelsföretagare i kommunen innebär större skatteintäkter till kommunen vilket ger större möjligheter att stödja lokalsamhället. Fler lantbruk i kommunen innebär ofta fler bosatta på landsbygden där lantbruken oftast finns, och därmed större omsättning samt större underlag för att behålla skolor och andra företag, så som matbutik, bensinmack och järnhandel på landsbygden. En sådan positiv utvecklingsspiral kan även locka fler att både bosätta sig och stanna kvar på landsbygden och motverka den negativa trenden av avfolkning och minskade generationsskiften inom lantbruket. Det skulle föra oss närmare målen i den nationella livsmedelsstrategin om hållbar utveckling och sysselsättning i hela landet, med minskad sårbarhet i livsmedelskedjan.

Att döma av de intervjuade kommunernas definition av lokalproducerat finns det idag ett regionalt tänk hos dem. Detta är viktigt – en kommun varken kan eller bör arbeta med dessa frågor själv. Eftersom Norrbottens län, och även Västerbottens län, är så pass glesbefolkat finns det mycket att vinna på att samarbeta över kommungränserna, speciellt för de mindre kommunerna med sämre tillgång till bra jordbruksmark. Alla respondenter såg även goda möjligheter till samverkan, både mellan kommuner och kommun och näringsliv och många efterlyste mer av det i olika former.

Den tredje frågeställningen i arbetet om lokal livsmedelsproduktions påverkan på landskapet fick relativt lite plats i arbetet jämfört med de andra två. Detta berodde främst på att den var svårast att besvara i intervjustudien. Det märktes tydligt att de intervjufrågor som berörde landskap var några av de som gav kortast svar och ofta både svåra att diskutera och förtydliga. Som tidigare nämnts var alla respondenter eniga om att livsmedelsproduktionen har en landskapspåverkan.

Som nämnt i avsnittet 5.1 *Begreppet lokalproducerat – vad, hur och varför?* finns kritik mot lokalfrämjande planering som bör beaktas i arbetet med lokalisering. Att döma av intervjuerna i det här arbetet finns det ändå mycket att vinna på lokala livsmedelslösningar. Lantbruket kan som sagt ha både positiv och negativ miljöpåverkan. Man kan argumentera för att mer lokal matproduktion gör att man har större möjligheter att utforma positiv lokal påverkan, till exempel genom samverkan mellan kommun och livsmedelsföretag.

Frågorna relaterade till livsmedelsproduktion är breda och komplexa. Eftersom livsmedelssektorn till större delen består av privata företag kan det vara en svår balansgång för en kommun att avgöra hur mycket den ska vara inblandad. I en kommun där matproduktionen är stark kanske inte näringen behöver stöd från kommunens håll, medan sådant stöd kan göra avgörande skillnad i en kommun med svag produktion. Det finns idag många områden kommuner kan påverka för att främja lokal matproduktion. Med lite kreativitet kan dessa fortsätta utvecklas.

6. Slutsats

Hur ser Piteå kommuns arbete ut idag för att främja lokal matproduktion?

Enligt intervjuerna i detta arbete utgörs Piteå kommuns arbete för att främja lokal matproduktion idag av några huvudområden. Två avdelningar arbetar nära med frågorna; *Måltidsservice* som arbetar med offentliga måltider och *Näringslivsavdelningen* som arbetar främst genom projektet *Gröna Näringar*. Måltidsservice arbetar för att köpa in mer lokala livsmedel främst genom dialog med kommunens grossist, LRF och lokala livsmedelsföretagare. Norrbottens självförsörjningsgrad ligger idag runt 20–25% och Måltidsservice lokala inköp ligger på ungefär samma siffror. Man menar på kommunen att det är svårt att öka de lokala inköpen om inte produktionen ökar. Gröna Näringar-projektet är ett samarbete med Region Norrbotten och genom det anordnas flera delprojekt för att stödja de gröna näringarna i Norrbotten. Utöver avdelningarnas arbete finns kommunövergripande mål och nyckeltal för inköp som syftar till att öka lokal matproduktion. Dessa mål påverkar alla avdelningar på kommunen. Piteå kommun har även ett samarbete med länets livsmedelsstrategi *Nära Mat*, vilka arbetar med bland annat kompetenslyft i skolorna i kommunen.

Hur kan det ovannämnda arbetet utvecklas/hur kan kommunens roll utvecklas i det ovannämnda arbetet?

Enligt alla respondenter i det här arbetet har kommunerna potential att göra mer för att främja lokal matproduktion än vad de gör idag.

De största utmaningarna för att öka lokal matproduktion i relation till Piteå kommun är att det idag finns få lokala matproducenter och brist på kommunikation mellan kommunen och producenterna. En bakomliggande utmaning till det låga producentantalet är att lönsamheten för lantbruk i Norrbotten idag är låg. När det gäller att öka andelen lokalt i de offentliga måltiderna är en av de största utmaningarna att regelverket för offentlig upphandling är krångligt. Detta kan avskräcka både producenter från att delta i upphandlingen och upphandlare att arbeta med att utveckla den.

I upphandlingsprocessen har kommunen ett antal verktyg för att öka andelen lokala livsmedelsinköp. Viktning och prioriteringsordning som används av Luleå respektive Bodens kommun är exempel på sådana. Direktupphandling av mindre volymer, skafferiavtal med aktörer på landsbygden och att isolera upphandlingen för exempelvis en skola eller ett ålderdomshem kan användas för att nå lokala mindre producenter och ge dem större möjlighet att delta i den offentliga upphandlingen. Kommunen får inte kräva att livsmedlen ska vara lokala i den offentliga upphandlingen men kan ställa andra krav, så som att producenten ska kunna besökas av en skolklass, för att nå lokala producenter.

Av intervjuerna framkom även att jordbruket behöver värderas högre av både allmänhet och kommunerna. Om den lokala matproduktionen ska öka måste fler vara villiga att betala de högre priserna för det och äta mer norrbottniskt året runt, vilket kan innebära att vänja sig vid ett annorlunda utbud.

Utmaningarna och hur kommunens arbete kan utvecklas för att möta dem sammanfattas i listan nedan.

Utmaningar	Vad kan kommunen göra
Krångliga regler kring offentlig upphandling	Underlätta för lokala producenter att delta i den offentliga upphandlingen trots det. T.ex.: • Direktupphandling • Viktning • Prioriteringsordning • Förtydliga upphandlingsprocessen för producenterna, t.ex. vilka volymer kommunen vill upphandla och vad som krävs av producenterna
Låg lönsamhet i norrländska jordbruk	Underlätta kostnader och öka tryggheten för lokala livsmedelsföretag genom att t.ex.: • Arrendera ut kommunal jordbruksmark och lokaler till förmånlig hyra • Hjälpa till att administrera gemensamma lokaler för lagring och efterskörd-hantering • Underlätta deltagande i offentlig upphandling • Erbjuder rådgivning
Lågt antal producenter	Underlätta kostnader och öka tryggheten för lokala livsmedelsföretag (se ovan), samt genom att t.ex.: • Stärka landsbygden så att fler vill och kan bo där • Arbeta med attitydförändringar för att uppvärdera det lokala lantbruket ○ Öka intresset för lokalproducerad mat ○ Öka acceptansen och intresset för att äta lokalt en större del av året ○ Skapa möten mellan allmänheten och matproduktion • Starta testprojekt och samarbeten med lokala matproducenter, t.ex. upphandla en lokal meny till en skola och planera den i samarbete med bonden • Starta företagsinkubatorer med inriktning på livsmedelsföretag
Brist på kommunikation mellan kommun och producenter	• Etablera en kommunikationskanal med livsmedelsföretag • Öka förståelsen för varandras roller mellan aktörer i livsmedelskedjan och kommunen. Till exempel genom att hålla dialoger, gemensamma testprojekt och workshops.
Igenväxning av jordbruksmark	• Öka skyddet för jordbruksmarken (se exemplet Luleå kommun) • Främja jordbruk på markerna

Hur påverkar det ovannämnda arbetet det lokala landskapet?

Piteå kommun och Norrbotten har specifika förutsättningar för matproduktion på grund av landskapet inom och utom dess gränser. Vad som räknas som närproducerade livsmedel i Piteå kommun kan komma från hela Norrbotten eller Västerbotten, en yta som är större än en fjärdedel av hela Sverige. Kommunen har speciella förutsättningar med mest jordbruksmark i länet och ett klimat med mörka, kalla och långa vintrar och ljusa somrar. Både i kommunen och länet finns goda förutsättningar för att producera mer mat. Matproduktionen påverkar det omgivande landskapet både lokalt och globalt genom bland annat artpåverkan och ämneskretslopp. Med rätt kunskap och ett kretsloppstänk kan produktionen utformas för att bli mer hållbar. Matproduktion på landsbygden påverkar även städerna. Ekosystemtjänster från jordbrukslandskapet kan till exempel ha en positiv påverkan på närliggande orter.

Alla respondenter i arbetet ansåg att matproduktionen har en landskapspåverkan och det nämndes bland annat kulturella, miljömässiga och fysiska skäl till det. Den pågående igenväxningen av en del av Norrbottens jordbruksmarker som följd av minskat jordbruk togs upp som en viktig faktor och en utveckling som behöver vändas. Jordbruket behövs för att hålla markerna öppna. Detta nämndes som en kontrast till andra delar av landet. I Skånes jordbruksdominerade slättlandskap är inte utmaningen att hålla markerna öppna, utan bland annat att skapa kopplingar i landskapet för biologisk mångfald. Relationen till resten av landet togs även upp och hur stor skillnad det är i landskapsbild och förutsättningar inom Sverige. Uppfattningen att Norrbotten hamnar lite efter södra Sverige togs upp, och att EU-lagstiftningar som påverkar matproduktionen ofta inte är anpassade till länets klimat eller landskap.

Människors relation med matproduktion formas till viss del av landskapet som omger dem. Bor man på landsbygden och är omgiven av produktionslandskap kan man ha en annan medvetenhet om matproduktion än om man bor i en stad. Relationen mellan allmänheten, speciellt barn och unga, och matproduktionen och matlandskapet är något som flera respondenter vill stärka. Man borde diskutera mer om var maten kommer ifrån och att det påverkar hur landskapet ser ut och fråga sig hur det skulle se ut utan någon matproduktion.

7. Metodkritik och framtida forskning

Målsättningen för intervjuerna var att ha en god spridning av olika yrkesroller inom kommunen och samtidigt få in både det mer övergripande perspektivet från Länsstyrelsen och det mer nischade från producenterna. Skulle studien göras om skulle det vara intressant att även få med intervjuer av producenter som skiljde sig mer åt i skala. Alla de intervjuade producenterna i arbetet är småskaliga och ingen av dem har jordbruket som sin enda sysselsättning. Att få perspektivet från fler delar av livsmedelskedjan så som konsumenter, grossister, LRF och större livsmedelsföretag skulle även kunna ge en mer nyanserad diskussion. Det skulle vara givande att göra en intervjustudie på kommuner där landskapsarkitekter arbetar med livsmedelsrelaterade frågor och få deras vinkel på dem. Skulle intervjustudier ske i fler kommuner vore det även intressant att jämföra deras arbete med varandra, samt vad som fungerar bra och mindre bra. Resultatet från Piteå är dock starkt påverkat av kommunspecifika faktorer så som landskap och

historia, och hänsyn bör tas till detta skulle man göra en jämförelse med en annan kommun som inte är i ett liknande läge. Det skulle förmodligen vara lättare att göra en jämförelse mellan Piteå kommun och närliggande kommuner än kommuner i Skåne med andra förutsättningar.

Landskapsdelen av arbetet är den som i slutändan tyvärr fick minst plats. En konkretisering av de landskapsrelaterade frågorna i intervjustudien skulle kunna ge en tydligare och mer utvecklad diskussion på ämnet. Kanske det skulle bidra till undersökningen att i intervjuerna även ta upp andra aspekter relaterade till landskapet, så som mer yrkesspecifika erfarenheter av livsmedelsproduktionens landskapspåverkan. Som det var i detta arbete hölls diskussionen relativt lös och när respondenterna kände sig osäkra på en fråga avslutades den ofta snabbt. Som jag uppfattade det var det relativt få respondenter som kände sig helt säkra på vad de landskapsrelaterade frågorna innebär, vilket även kan ha berott på otydlighet hos mig som intervjuare. Större resultat skulle eventuellt kunna uppnås genom att intervjuaren tydligare skulle styra diskussionen kring de landskapsrelaterade frågorna och ställa förtydligande följdfrågor på ämnet eller ge exempel. Allt för mycket styrning i diskussionen skulle dock kunna gå ut över diversiteten i svaren och/eller närma sig ledande frågor. Det är därför viktigt att överväga detta i en framtida intervjustudie och försöka hitta en god balans i diskussionsstyrningen. En mer utvecklad diskussion om livsmedelsproduktionens landskapskopplingar och matlandskapet skulle bidra mycket till att stärka förståelsen och kopplingen till dessa frågor för oss som arbetar med landskap. Det skulle göra ett arbete som detta mer relevant. Det skulle även vara mycket givande att intervjua landskapsarkitekter eller landskapsingenjörer som arbetar med livsmedelsfrågor i dagsläget för att utveckla perspektiven och arbetets relevans ännu mer.

Eftersom frågorna som hör till det lokala livsmedelssystemet är så pass sammankopplade med andra frågor så finns det många spår att utforska relaterade till utvecklingen av nämnda system. De kulturella, sociala och ekologiska kopplingarna till matlandskapet på kommunal nivå skulle kunna utforskas i en mängd längre arbeten. I livsmedelssystemen som rör Piteå kommun och hela Norrbottens län finns även det samiska folket och deras mattraditioner, bland annat renhållningen att förhålla sig till. Vilken plats den samiska matproduktionen tar i de lokala livsmedelssystemen och vilken landskapspåverkan de har idag och har haft historiskt sett är även det ett viktigt ämne som bör utforskas vidare.

I fallet med Norrbottens kommuner skulle det kunna vara givande att se livsmedelssystemet ur ett regionalt perspektiv hellre än ett kommunalt. Det kommunala perspektivet är fortfarande viktigt då gränserna för kommunens mandat spelar stor roll. Dock kan kommunerna påverka hela länet i stor utsträckning också om man får till god samverkan över kommungränserna.

Avslutande reflektioner

Vi behöver mycket kunskap och engagerade människor för att kunna ställa om vårt livsmedelssystem och leva inom både de ekologiska och sociala gränserna hos Raworths munk (se avsnitt *Vårt förhållande till matproduktion*). I genomförandet av intervjuerna till arbetet blev det extra tydligt för mig att det finns många aktörer i livsmedelskedjan som kan påverka den. Det

finns idag till synes oändliga områden inom livsmedelssystemet vi behöver utveckla och utmaningar vi måste lösa i takt med att klimatförändringarna skiftar spelplanen under våra fötter. Även i ett arbete som det här, där jag som student har fått fördjupa mig i de här frågorna en hel termin, känns det som att jag bara har skrapat på den ytligaste ytan av dem. Med det sagt så har jag lärt mig otroligt mycket. Speciellt att få intervjua så många människor med relaterade men olika yrken har varit väldigt givande och ögonöppnande. Matproduktion kan anses ligga i utkanten av en landskapsarkitekts yrkesområde, men jag känner mig stärkt efter det här arbetet i att vi kan ha en viktig roll att spela i de här frågorna i framtiden. Breda och tvärvetenskapliga är många av de livsmedelsrelaterade utmaningarna, så breda och tvärvetenskapliga människor kan behövas i teamet för att möta dem.

Källförteckning

Digitala källor

Allen P., FitzSimmons M., Goodman M. & Warner K. (2003). Shifting plates in the agrifood landscape: the tectonics of alternative agrifood initiatives in California. *Journal of Rural Studies*, Volume 19, Issue 1, 2003, Pages 61-75, ISSN 0743-0167, DOI: [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00047-5](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00047-5)

Beaulac J., Kristjansson E. & Cummins S. (2009). A Systematic Review of Food Deserts, 1966-2007. *Preventing chronic disease* vol. 6 (3) (2009): A105. Tillgänglig: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2722409/> [2022-02-27]

Benton T. G., Vickery J. A. & Wilson J. D. (2003). Farmland biodiversity: is habitat heterogeneity the key?. *Trends in Ecology & Evolution*. Volume 18, Issue 4, 2003. ss. 182-188, ISSN 0169-5347. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0169-5347\(03\)00011-9](https://doi.org/10.1016/S0169-5347(03)00011-9).

Bodens kommun (2022-01-18). *Kostverksamhet*. Tillgänglig: [Kostverksamhet | boden.se](https://www.boden.se/kostverksamhet) [2022-02-07]
Bondens egen marknad (u.å.). *Om oss*. Tillgänglig: http://www.bondensegen.com/om_oss.htm

Bodens kommun (2020-03-27). *Spirande Livsmedelskluster*. Tillgänglig: <https://www.boden.se/nyheter/2020/spirande-livsmedelskluster> [2022-02-07]

Boverket (2020-12-02). *Kommunalt planmonopol*. Tillgänglig: <https://www.boverket.se/sv/kommunernas-bostadsforsorjning/kommunens-verktyg/kommunalt-planmonopol/> [2022-02-28]

Brinkley C. (2013) Avenues into Food Planning: A Review of Scholarly Food System Research. *Int Plan Stud.* 2013;18(2):243-266. DOI:10.1080/13563475.2013.774150

Childers, D., Corman J., Edwards M., & Elser J (2011). Sustainability challenges of phosphorus and food: solutions from closing the human phosphorus cycle. *Bioscience* 61(2):117. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1525/bio.2011.61.2.6> [2022-03-04]

Council of Europe (2022-01-25). *Chart of signatures and ratifications of Treaty 176*. Tillgänglig: [Full list \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/treaties/176/Chart_of_signatures_and_ratifications_of_Treaty_176.aspx) [2022-01-25]

Council of Europe (2021). *Who we are*. Tillgänglig: [Who we are \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/who-we-are.aspx) [2022-01-25]

Council of Europe (2015). *Landscape Culture: Education in Primary and Secondary School*.

Council of Europe. European Landscape Convention CEP-CDCPP 8th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention. 2015-02-18, Strasbourg. s. 22. Tillgänglig: <https://rm.coe.int/16806b0897> [2022-03-05]

Council of Europe (2000). *EUROPEISK LANDSKAPSKONVENTION Florens, 20.10.2000*. Tillgänglig: [swedish \(coe.int\)](https://rm.coe.int/swedish) [2022-01-25]

Dearing A J, Wang R., Zhang K., Dyke J. G., Haberl H., Hossain Md. S., Langdon P. G., Lenton T. M., Raworth K., Brown S., Carstensen J., Cole M. J., Cornell S. E., Dawson T. P., Doncaster C. P., Eigenbrod F., Flörke M., Jeffers E., Mackay A. W., Nykvist B. & Poppy G. M. *Safe and just operating spaces for regional social-ecological systems*, Global Environmental Change, Volume 28, 2014, Pages 227-238, ISSN 0959-3780. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2014.06.012>.

Degermark A. M. (2010). *Betesdjur i stadsnära natur*. Kandidatarbete 15hp. Högskolan i Gävle. Biologi med inriktning mot Trädgårdskunskap. Tillgänglig: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:311776/FULLTEXT01.pdf> [2022-03-18]

DeLind, L.B. (2002). Place, work, and civic agriculture: Common fields for cultivation. *Agriculture and Human Values* 19, 217–224 (2002). DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1019994728252>

DuPuis M. E. & Goodman D. (2005). Should we go “home” to eat?: toward a reflexive politics of localism, *Journal of Rural Studies*, Volume 21, Issue 3, Pages 359-371, ISSN 0743-0167. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2005.05.011>.

Eriksson L. & Forsberg, M. (2013). *Närproducerat - ett begrepp i den redan komplexa grytan - En kvalitativ studie om åtta kommuners uppfattning gällande definition av begreppet närproducerat*. Tillgänglig: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:641088/FULLTEXT01.pdf> [2021-12-16]

FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2020). *In Brief to The State of Food Security and Nutrition in the World 2020. Transforming food systems for affordable healthy diets*. Rom: FAO. Tillgänglig: <https://doi.org/10.4060/ca9699en> [2022-03-01]

FAO (2018). *Sustainable food systems - Concept and framework*. Tillgänglig: <https://www.fao.org/3/ca2079en/CA2079EN.pdf> [2021-12-16]

FAO (2017). *The future of food and agriculture – Trends and challenges*. Rom. Tillgänglig: <https://www.fao.org/3/i6583e/i6583e.pdf> [2022-02-25]

Formas (2010). *Jordbruk som håller i längden*. Formas Fokuserar nr. 17. Stockholm: Forskningsrådet Formas. Tillgänglig: https://www.formas.se/download/18.462d60ec167c69393b9a1d0/1549956100364/jordbruk_som_haller_i_langden.pdf [2022-03-08]

Globala Målen (2017-10-04). *Vad betyder hållbar utveckling?* Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/fragor-och-svar/vad-betyder-hallbar-utveckling/> [2022-01-31]

- Granvik M, Joosse S, Hunt A, Hallberg I. Confusion and Misunderstanding—Interpretations and Definitions of Local Food (2017). *Sustainability*. 2017; 9(11):1981. DOI: <https://doi.org/10.3390/su9111981>
- Haaland, C., Naisbit, R. E. & Bersier, L. (2011). Sown wildflower strips for insect conservation: A review. *Insect Conservation and Diversity*. 4. 60 - 80. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1752-4598.2010.00098.x>
- Hardman Michael & Larkham Peter J. (2014). The rise of the 'food charter': A mechanism to increase urban agriculture. *Land Use Policy*. Volym 39, 2014, ss. 400-402, ISSN 0264-8377. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2014.02.022>
- ICA (2020). *Matrevolutionen! – Ett Hållbart Matsystem för Framtida Generationer*. Tillgänglig: https://www.icagruppen.se/globalassets/9.-icas-vaxa-initiativ/ica_framtidsrapport_2020.pdf [2022-03-09]
- Jordbruksverket (2021a). *Hållbara livsmedelssystem – Definition, pågående initiativ och förslag på åtgärder*. Rapport 2021:3. Jönköping: Jordbruksverket. Tillgänglig: https://www2.jordbruksverket.se/download/18.cf49278178c8ff7c628d239/1618503422436/ra21_3v2.pdf [2022-03-09]
- Jordbruksverket (2021b). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin – årsrapport år 2021*. (Rapport 2021:1). Jönköping: Jordbruksverket. Produktkod: JO0401. Tillgänglig: https://www2.jordbruksverket.se/download/18.7dc1613e1785d10fcd9b4853/1616741758211/ra21_1.pdf [2022-02-24]
- Jordbruksverket (2020). *Sysselsättning i jordbruket 2020*. Produktkod: JO0401. Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2021-06-15-sysselsattning-i-jordbruket-2020> [2022-02-25]
- Jordbruksverket (2012). *Redovisning av uppdrag om minskad stress för djur vid djurtransporter; L 2011/2398*. Dnr 31-10110/11. Jönköping: Jordbruksverket. Tillgänglig: <https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/scaw-nationellt-centrum-for-djurvalfard/om-scaw/gammalt-material/rapporter/rapport-regeringsuppdrag-om-djurtransporter.pdf> [2022-03-18]
- Jordbruksverket (2010). *Hållbar konsumtion av jordbruksvaror – vad får du som konsument när du köper närproducerat?*. Rapport 2010:19. Jönköping: Jordbruksverket. Tillgänglig: https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra10_19.pdf [2022-03-01]
- Jordbruksverket (2004). *Sysselsättning i jordbruket 2003*. Serie: JO 30 SM 0401. Utgivare: Jordbruksverket och SCB. Tillgänglig: https://share.scb.se/ov9993/data/publikationer/statistik/jo/jo0401/2003a01/jo0401_2003a01_sm_jo30sm0401.pdf [2022-02-25]
- Kremen, C., A. Iles, and C. Bacon. 2012. Diversified farming systems: an agroecological, systems-based alternative to modern industrial agriculture. *Ecology and Society* 17(4): 44. DOI: <http://dx.doi.org/10.5751/ES-05103-170444>
- Lantbrukarnas Riksförbund - LRF (2021-03-30). *Det blev stor succé för nyöppnad saluhall i Boden*. Tillgänglig: <https://www.lrf.se/mitt-lrf/nyheter/norrbotten/2021/03/nara-mat-boden/> [2022-02-07]

La Trobe, H. L. & Acott, T. G. (2000) Localising the global food system, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 7:4, 309-320, DOI: <https://doi.org/10.1080/13504500009470050>

Livsmedelsföretagen (2017). *LIVSMEDELSFÖRETAGENS KONJUNKTURBREV*. Tillgänglig: <https://www.livsmedelsforetagen.se/app/uploads/2017/03/livsmedelsfoxxretagens-konjunkturbrev-mars-2017.pdf> [2022-03-02]

Livsmedelsverket (2021-11-04). *Fakta om offentliga måltider*. Tillgänglig: https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/maltider-i-var-d-skola-och-omsorg/fakta-om-offentliga-maltider#Livsmedelsverkets_kartl%C3%A4ggningar_av_offentliga_m%C3%A5ltider [2021-12-16]

Lindborg R., Bengtsson J., Berg Å., Cousins S. A. O., Eriksson O., Gustafsson T., Hasund K. P., Lenoir L., Pihlgren A., Sjödin E. & Stenseke M. (2008). A landscape perspective on conservation of semi-natural grasslands (2008). *Agriculture, Ecosystems & Environment*, Volume 125, Issues 1–4, 2008. Ss. 213-222, ISSN 0167-8809. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.agee.2008.01.006>.

Luiz H. D., Pinho S. M., Agostinho. F. Costa J. I., Portella M. C., Keesman K. J. & Garcia F. (2022). Sustainability of urban aquaponics farms: An emergy point of view. *Journal of Cleaner Production*. Vol. 331: 2022. 129896. ISSN 0959-6526. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129896>.

Länsstyrelsen Norrbotten (2019). *Planeringsunderlag för brukningsvärd jordbruksmark i Norrbotten*. Länsstyrelsens rapportserie nr 3/2019. Luleå: Länsstyrelsen Norrbotten. Tillgänglig: <https://www.naramat.nu/wp-content/uploads/Planeringsunderlag-fo%C3%88r-brukningsva%C3%88rd-jordbruksmark-i-Norrbotten.pdf> [2022-03-03]

MacKendrick, N. (2014). 'Foodscape'. *Contexts*, 13(3), ss. 16–18. doi: <https://doi.org/10.1177/1536504214545754>

MATtanken (2021-02-03). *Lokala skafferier för en levande landsbygd*. Tillgänglig: <https://www.mattanken.se/mattanken/inspiration/inspirerandeexempel/exempel/lokalaskafferierforenlevandelandsbygd.5.63ce7af168237994fb8e03c.html> [2022-02-08]

Morgan, K. (2010). Local and Green, Global and Fair: The Ethical Foodscape and the Politics of Care. *Environment and Planning A. Economy and Space*. 2010;42(8): 1852-1867. DOI: <https://doi.org/10.1068/a42364>

Nationalencyklopedin – NE (u.å. a). *Livsmedel*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/livsmedel> [2022-03-10]

Nationalencyklopedin – NE (u.å. b). *Mat*. Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/mat> [2022-03-10]

Nära Mat – Norrbottens livsmedelsstrategi (u.å. a). *Om Nära Mat*. Tillgänglig: <https://www.naramat.nu/om-nara-mat/> [2022-03-03]

- Nära Mat – Norrbottens Livsmedelsstrategi (u.å. b). *Rapport – Norrbottens Livsmedelsstrategi Nära Mat 2016-2020*. Tillgänglig: <https://site2.demoweb.se/wp-content/uploads/2020/01/norrbottens-livsmedelsstrategi-nara-mat-rapport.pdf> [2022-01-26]
- Persson, A. (2009). *Land use intensity versus landscape complexity analysis of landscape characteristics in an agricultural region of Southern Sweden*. Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: https://stud.epsilon.slu.se/12685/1/persson_an_171020.pdf [2022-03-05]
- Piteå kommun (2020-10-06 (i texten: 2020a)). *Det här gör kommunen – Mål 2*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/invanare/Kommun-politik/hallbar-samhallsutveckling/agenda-2030/mal-2---ingen-hunger/det-har-gor-kommunen---mal-2/> [2021-12-07]
- Piteå kommun (2020 b). *Årsredovisning 2020*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/BOKHYLLAN/Insidan%20Ekonomi/Dokument/%C3%85rsredovisning/2020%20%C3%85rsredovisning%20och%20Nyckeltal.pdf> [2022-03-03]
- Piteå kommun (2021-11-01). *Fakta om Piteå*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/invanare/Kommun-politik/pitea-for-nyfikna/fakta-om-pitea/> [2021-12-07]
- Piteå kommun (2019-10-07, i texten: 2019a). *Handlingsplan - Miljö, klimat och energi*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/bokhyllan/Styrande%20dokument/6.HANDLINGSPLAN/Handlingsplan%20milj%C3%B6,%20klimat%20och%20energi.pdf> [2022-01-25]
- Piteå kommun (2019-11-07, i texten: 2019b). *Översiktsplan 2030*. Tillgänglig: <https://www.pitea.se/Invanare/Boende-miljo/Planer-och-fysisk-planering/oversiktsplanering/oversiktsplan-2030/#47937> [2021-12-07]
- Pothukuchi K. & Kaufman J. L. (2000). The Food System: A Stranger to the Planning Field. *The Journal of the American Planning Association*. 66(2), 2000. Tillgänglig: <http://www.cityfarmer.org/foodplan.html> [2022-03-12]
- Raworth, K. (2017 a). A Doughnut for the Anthropocene: humanity's compass in the 21st century. *The Lancet Planetary Health*. 1(2), 2017. e48-e49. DOI: [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(17\)30028-1](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(17)30028-1).
- Regeringen (2012). *Sveriges Miljömålssystem*. [Informationsblad]. Regeringskansliet, Miljödepartementet, 103 33 Stockholm. Tillgänglig: [sveriges-miljomalssystem-m2012.11 \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/4a71a1/contentassets/dcc1c725f4574ce98bab61eb3ccbffbb/200914_hp-del-2.pdf) [2021-12-16]
- Regeringskansliet (2022-03-01). *Samling för stärkt beredskap av svensk livsmedelsförsörjning*. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/artiklar/2022/03/samling-for-starkt-beredskap-av-svensk-livsmedelsforsorjning/> [2022-03-17]
- Regeringskansliet (2019-12-20). *En livsmedelsstrategi för Sverige – fler jobb och hållbar tillväxt i hela landet Regeringens handlingsplan del 2*. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/4a71a1/contentassets/dcc1c725f4574ce98bab61eb3ccbffbb/200914_hp-del-2.pdf [2021-12-07]
- Regeringskansliet (u.å.) *Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030*. Tillgänglig: https://www.regeringen.se/49005a/contentassets/64170ce4527b4975a3aff0a6fe8ca95c/2017_lms_vision_mal_webb2.pdf [2022-02-25]

Regionfakta (2022a). *Norrbottnens län - Geografi*. Tillgänglig: <https://www.regionfakta.com/norrbottnens-lan/geografi/> [2022-01-25]

Regionfakta (2022b). *Västerbottens län - Geografi*. Tillgänglig: <https://www.regionfakta.com/vasterbottens-lan/geografi/> [2022-01-25]

Renting, H. & van Der Ploeg, J. D. (2001) Reconnecting nature, farming and society: environmental cooperatives in the Netherlands as institutional arrangements for creating coherence. *Journal of Environmental Policy & Planning*. 3:2, 85-101, DOI: 10.1002/jepp.75.

Ri.se (2021-09-14). *RISE och Tomelilla kommun utvärderar kommunens livskvalitetsprogram i unikt projekt*. Tillgänglig: <https://www.ri.se/sv/press/rise-och-tomelilla-kommun-utvarderar-kommunens-livskvalitetsprogram-i-unikt-projekt> [2021-12-16]

Rockström, J., Steffen, W., Noone, K. & Persson, Å., Chapin III, F. S., Lambin, E.F., Lenton, T.M., Scheffer, M., Folke, C. & Schellnhuber, H. (2009). Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity. *Ecol Soc*. 14. Tillgänglig: https://www.researchgate.net/publication/284146060_Planetary_Boundaries_Exploring_the_Safe_Operating_Space_for_Humanity_Internet [2022-02-25]

Rosenberg, B. (2021). *The Role of Ecosystem Services for a Resilient Urban Agriculture System : Case Studies from the Stockholm Region* (Dissertation). KTH, School of Architecture and the Built Environment (ABE), Sustainable development, Environmental science and Engineering. Tillgänglig: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-299522> [2022-03-18]

Sollén Norrlin, S. (2014). *Att odla det lokala ett producentperspektiv på betydelsen av lokalproducerad mat för landsbygdsutveckling*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet. Tillgänglig: <https://stud.epsilon.slu.se/7142/> [2022-03-02]

Sundin, Johan & Troeng, Ulf. (2009). *Ökad närhet i mataffären Hur närproducerad mat vinner mark i globaliseringens tidevarv*. DOI: 10.13140/2.1.5034.7206.

Sveriges Lantbruksuniversitet – SLU (2019). *Jordbrukets klimatanpassning*. SLU Future Food Reports 9. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet, forskningsplattformen SLU Future Food. Tillgänglig: <https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/fu-food/publikationer/future-food-reports/ff-report-9-jordbrukets-klimatanpassning.pdf> [2022-03-18]

Sveriges Radio (2012-02-08). *Miljontals amerikaner vilse i matöken*. Tillgänglig: <https://sverigesradio.se/artikel/4952254> [2022-02-27]

Sveriges Riksdag (2019-02-28). *Fri Rörlighet – Fyra Friheter på EU:s Inre Marknad*. Tillgänglig: <http://eu.riksdagen.se/vad-gor-eu/eus-politikomraden/fri-rorlighet/#> [2021-12-16]

Sveriges Miljömål (2021-03-31). *Generationsmålet – Miljöarbete för Kommande Generationer*. Tillgänglig: <https://sverigesmiljomal.se/miljomalen/generationsmalet/> [2021-12-16]

Sveriges Miljömål (u.å). *Sveriges Miljömål*. Tillgänglig: [Sveriges miljömål - Sveriges miljömål \(sverigesmiljomal.se\)](https://sverigesmiljomal.se) [2021-12-16]

Tsiafouli MA, Thébault E., Sgardelis S. P., de Ruiter P. C., van der Putten W. H., Birkhofer K., Hemerik L., de Vries F. T., Bardgett R. D., Brady M. V., Bjornlund L., Jørgensen H. B., Christensen S., Hertefeldt T. D., Hotes S., Gera Hol W.H., Frouz J., Liiri M., Mortimer S. R., Setälä H., Tzanopoulos J., Uteseny K., Pižl V., Stary J., Wolters V., Hedlund K.. Intensive agriculture reduces soil biodiversity across Europe. *Global Change Biology*. 2015 Feb;21(2):973-85. DOI: 10.1111/gcb.12752. Epub 2014 Nov 17. PMID: 25242445. [2022-03-04]

Upphandlingsmyndigheten (u.å. a) *Grund för utvärdering*. Tillgänglig: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/inkopsprocessen/genomfor-upphandlingen/grund-for-utvardering/> [2022-02-18]

Upphandlingsmyndigheten (u.å. b). *Upphandling av närproducerade livsmedel*. Tillgänglig: <https://www.upphandlingsmyndigheten.se/branscher/upphandling-av-livsmedel-och-maltidstjanster/upphandling-av-narproducerade-livsmedel/> [2021-12-16]

United Nations (u.å.). *The 17 goals – History*. Tillgänglig: [THE 17 GOALS | Sustainable Development \(un.org\)](https://www.un.org/sustainabledevelopment/) [2022-01-25]

United States Department of Agriculture – USDA (2003). *An Environmental Look at American Feedlots*. Tillgänglig: <https://agresearchmag.ars.usda.gov/2003/jul/feed> [2022-03-18]

Växjö kommun (2021-06-02). *Vanliga frågor och svar om upphandling*. Tillgänglig: <https://foretag.vaxjo.se/bli-leverantor-till-vaxjo-kommun/vanliga-fragor-och-svar-om-upphandling> [2022-02-18]

Tryckta källor

Alvehus J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Första upplagan. Liber AB, 113 98 Stockholm, ISBN 978-91-47-09915-3

Cribb, J. 2010. *The coming famine: the global food crisis and what we can do to avoid it*. University of California Press, Berkeley, CA, USA.

Raworth, K. (2017 b). *Doughnut Economics – 7 Ways to Think Like a 21st Century Economist*. White River Junction, Vermont: Chelsea Green Publishing.

Steel C. (2008). *Hungry City*. sid. 45. London: Chatto & Windus, Random House.

Intervjuer (i kronologisk ordning)

Widman, Maria (2021-12-08)

Forsman Björkman, Marita (2021-12-08)

Wirsén, Hulda (2021-12-09)

Eriksson, Stina (2021-12-15)

Ramnerö, Beatrice & Lindberg, Jessica (2021-12-16)

Jonson, Gunnar (2021-12-16)

Lundberg, Helena (2021-12-17)

Huynh, Hanh (2021-12-20)

Eriksson, Magnus (2021-12-21)

Isaksson, Emma (2012-12-21)

Nordqvist, Jörgen (2021-12-29)

Ylinenpää, Roger (2022-01-24)

Bilaga 1.

Intervjuguide

Övergripande frågor:

- Hur arbetar kommunen idag med att främja lokal livsmedelsproduktion?
- Hur kan det arbetet utvecklas?
- Borde det utvecklas?
- Vilka hinder finns för utveckling?
- Hur påverkar matproduktionen landskapet?
- Vad finns det för möjligheter till samverkan?

Frågor i detalj:

Tema	Fråga	Syfte
Bakgrund	Vad arbetar du med och vad är din position inom organisationen?	Kartlägga relevant erfarenhet och arbetsbakgrund hos respondenten för att skapa förståelse och sammanhang för efterföljande svar på intervjufrågorna.
	Hur länge har du arbetat med detta (i den positionen du har idag eller i andra)?	
Uppfattningar om kommunens arbete med lokal livsmedelsproduktion idag	Vad är lokalproducerad/närproducerad mat (i Piteå kommun) enligt dig?	Förtydliga diskussionen – vad menas av respondenten när vi pratar om x?
	Piteå kommun arbetar idag med att stärka de gröna näringarna. Hur viktigt är det enligt dig att stärka lokal livsmedelsproduktion? Uppföljning: Varför?	Kartlägga attityder och vilja att satsa på hållbar omställning och lokal livsmedelsproduktion

	Hur viktigt är det enligt dig att <i>Piteå kommun</i> främjar lokal livsmedelsproduktion för en hållbar omställning av samhället? 1 – 5 1 = Inte alls avgörande för hållbar samhällsomställning (Vi når miljömålen utan att stärka lokal matproduktion) 3 = Viktigt men inte avgörande 5 = Helt avgörande för hållbar samhällsomställning (Vi når inte miljömålen utan att stärka lokal livsmedelsproduktion)	
	Hur arbetar Piteå kommun i dagsläget (från ditt område sett) med att främja lokal livsmedelsproduktion?	Kartlägga dagens arbete med frågan i Piteå Kommun
Uppfattningar om utvecklingsmöjligheter för det arbetet	Hur kan det ovannämnda arbetet utvecklas enligt dig? I det stora hela och med fokus på ditt område: t.ex. Översiktsplanering, markfrågor, underlätta för små jordbruk att lägga anbud i offentlig upphandling... mm.	Kartlägga utvecklingspotentialen för kommunens arbete i frågan
	Vilka hinder finns idag för kommunens arbete med att främja lokal livsmedelsproduktion? Uppföljning: Ser du något sätt man skulle kunna kringgå dessa hinder?	
	<i>"Köp den mat som ger det landskap du vill se"</i> (Håkan Rasmusson, stadsnära lantbrukare) – Hur kan livsmedelsproduktionen enligt dig påverka landskapet som omger dig? Uppföljning: Hur kan en ökning av <i>lokal</i> matproduktion påverka landskapet?	
Utveckling med fokus på landskap	Vilka fysiska åtgärder/faktorer/verktyg behövs för att kommunen bättre ska kunna främja lokal livsmedelsproduktion? Ex: Stadsnära jordbruksmark, lagerbyggnader, fler aktiva gårdar mm.? Uppföljning: Vilka förutsättningar finns det för att skapa dessa?	
Utveckling med fokus på nätverk och	Borde fler offentliga måltider i Piteå kommun vara lagade på lokala	Samla in förslag på utvecklingsmöjligheter

samverkan	råvaror? Om ja – hur ska detta bäst uppnås enligt dig?	
	Vilka möjligheter ser du till samverkan för att främja lokal livsmedelsproduktion (inom kommunen, mellan kommun och näringsliv och mellan kommun och kommun, fler?)?	
	Vill du tillägga något som du tycker att jag har missat att fråga om?	

Rutin för informerat samtycke och GDPR

Presentation av mig själv och syftet med studien och intervjun.

Jag är student på Landskapsarkitektprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och skriver just nu mitt examensarbete på 30 hp. Syftet med denna studie är att undersöka hur Piteå kommun arbetar med att främja lokal livsmedelsproduktion idag och hur det arbetet kan utvecklas i framtiden. Förhoppningen är att arbetet ska bidra till kommunens arbete och överblick i frågan samt att det ska tjäna som en referens för andra kommuner.

När du medverkar i den här intervjun så bidrar du till mitt arbete, vilket innebär att SLU behandlar dina personuppgifter. Ditt samtycke är helt frivilligt, och utan ditt samtycke kan intervjun inte genomföras. Du kan när som helst välja att avbryta och dra tillbaka ditt samtycke.

Information om proceduren:

Om jag får din tillåtelse så kommer jag att spela in intervjun idag.

Ljudupptagningen sparas

endast fram till examensarbetet är godkänt, efter arbetet godkännts raderas ljudupptagningarna.

Efteråt kommer jag att transkribera intervjun och skicka den till dig när jag är klar, så att du får godkänna den. Inga känsliga uppgifter kommer att samlas in. Intervjumaterialet kommer endast att användas i vetenskapligt syfte.

Fråga: Får jag spela in den här intervjun?

Fråga: Får jag använda ditt namn i rapporten?

Godkännanden ges muntligt under intervjuerna.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara

